

1976|6

Életmód és közösség
A mai munkásról
Elveszett évek
Egy tsz-elnök fiatalsága

Iluh István, Pass Lajos
és Papp Lajos versei,
Dózsa Ildikó és Szombathy
Viktor prózai írásai

Varga Imre Radnótiája
Látogatóban Kő Pálnál
Emlékeztető
Révész Gáborra

A szovjet filmművészet
új arcai

Egy sikerkönyv ürügyén
Lóránt János és Iványi Ödön
kiállításához

PALÖCFÖLD

Mit jelent és meddig tart a forradalom? — e kérdések legtöbbször a tantermekben fogalmazódnak meg ily' szabatosan, s az ugyan-csak precíz felelethez a lexikonok — termelőerők, termelési viszonyok, osztályharc, hatalom, fegyveres harc stb. — címszavai jelentik a fogódzót. Az elméleti tétel ismerete azonban csak az alkalmazni tudásban értékelhető teljes biztonsággal. Amihez ez esetben a társadalmi gyakorlat szolgál kontrollként. Nem kell más, csak módosítani a kérdő formulát — például így: befejeződik-e a forradalom a fegyverropogás, a „ki kít győz le” stádium elmúltával? —, s máris gondot okoz a válasz (lásd: „mindennapok forradalmisága”). Nem könnyű persze belátni, hogy a békés építés is harc kérdése, s hogy reflexeink éppen azért mozdulnak nehezebben, mert a „barrikádon innen” kell megújulniok.

Lenin tudta, s vallotta: a burzsoázia, az arisztokrácia gyarait, földjeit ki lehet sajátítani a proletárdiktatúra jogán, de a polgári, kispolgári mentalitást nem lehet egyetlen rohammal legyőzni, néhány intézkedéssel megszüntetni, hisz' annak egyes jegyei mélyen szívódtak a társadalom pórusaiba, s hagyományozódtak nemzedékeken át. A forradalmi folyamatban csak azt tekinthetjük befejezettnek, ami gyökeret eresztett a mi kultúránkban, ami szokássá alakult. Tanításának ez az eleme is mérceként használható: hol tartunk az átmenetben, mennyiben vált természetes szükségletünkke, lételemmé a könyv, a tudás, a „szépség hatalma”?

Mára odáig jutottunk — és nem kis erőfeszítések árán —, hogy ismerjük és elismerjük a tétel igazságát: a kultúra fejlesztése a szocializmus építésének nemcsak egyik alapvető feladata, hanem fel-

1976|6

TARTALOM

tétele is a politika, a gazdaság eredményességének. Mondjuk (gyakran memoriterszerűen is) a szavakat — gondolataink, tetteink azonban még a beidegzett, a megszokott parancsát követik. Hosszú küzdelem szülte például az úgynevezett „három nyolcas” jogát, s most azt akarjuk, hogy a munka is „művelt” legyen, az úgymond szóra-kozásra, plhenésre kiharcolt hányad se legyen magánügy. értelemmel. erőfeszítésekkel telítődjék. Társadalmivá szélesedett, politikai rangra emelkedett a közművelődés ügye, része lett a mozgalmi munkának, bebocsátást kér a gyárkapukon, „takaróját az óvodákban, iskolákban varrják”. De feszüljön csak meg egy kicsit is a gazdaság terve, zavarja csak meg egy színházi, zenei program az oktatási intézmény nyugalmát, s olykor máris visszacseng a korábbi (alapvetően helyes, de merev) felfogás: az üzemben termelni, az iskolában tanítani kell, a kikapcsolódás a „kulturház” dolga.

Mint számtalan példa igazolja: a munkásművelődés — politikai célkitűzéseinknek megfelelően — „kivívta” méltó jogait társadalmunkban. Munkások száza, ezrei tanulnak a nagyobb tudásért, a több, alaposabb szakmai, politikai ismeretért. Jó néhányan pedig a bizonyítványért — a kiemelkedés reményében. S hányan szeretnének tisztességgel: de éppen gyermekeiket nevelik az állam biztosította jogon. Csábító leegyszerűsítés: a munkásművelődés — felnőttoktatás. De éppen a szocialista brigádmozgalom bizonyítja: nem így van.

A kulturális nevelő munka sokrétűen — de nem zökkenők nélkül — épül be a szocialista személyiség- és közösségformálás folyamatába. Tanácskozásaink egyik fő témája a kulturális vállalás, de a termelés-központúság továbbra is szigorúan háttérbe szorítja a „szocialista módon tanulni és élni” követelményeit. Kibontakozóban az egyéni vállalások rendszere, de egyelőre tanácstalanok vagyunk: egyik „bevált” sablon sem használható az önművelés mércejeként. A brigádokkal és értük kulturális heteket, vetélkedőket, fórumokat rendezünk, zsűrizünk, pontozunk, s alig tudjuk kikerülni a látványtörekvés, a formalitás buktatóit és megőrizni (legalább) a versenyek tisztaságát. A munkásművelődés bázisait a nagyüzemek képezik, azokban is a legontudatosabb (kommunista, tőrszolgálat), legképzettebb (többszakmás, érettségizett) munkások. És a háttérben művelődési ház, könyvtár s néhány — de szakember! — népművelő. De sok törekvés futott már zátonyra a bejárók ügyében, s éppen ott megoldatlanok a tárgyi és személyi feltételek, ahol a munkássá válás folyamata csak most van kibontakozóban!

Példás eredményeket tudhat magáénak az „egy üzem — egy iskola” (de mondjuk inkább így: „üzemek a gyermekekért”) mozgalom. Nem volt eddig szokás e kapcsolatba a családot is beleérteni. Pedig az igényes vagy igénytelen művelődés forrása éppen a szülői ház, a felnőttek gondolkodása, magatartása, a könyvekhez való viszonyuk, a „kulturális beruházások” aránya a családi költségvetésben, a lakás berendezése, az öltözködés milyensége — és sorolhatnók tovább a gyermekekre (direkt módon vagy közvetetten) ható tényezőket. A fogyasztói szemlélet sem velünk született sajátság — ha hajlamunk van is rá. A szülőktől lát először példát a gyermek az önző kaparkodásra, vagyonterejtésre — no és persze a józan takarékosagra is. A családi nevelés éppen úgy nem privát ügy, mint ahogyan az iskolai oktató-nevelő munka sem belügye a tan-testületnek. Az üzem — bármily szokatlan is — az ott dolgozó szülők révén közvetíthet az iskola és a család között, sőt számon kérheti, rendszabályozhatja is a nevelésben felelőtlen szülőket.

Csak töredéke mindez azoknak a gondolatoknak, amelyek a közművelődés-politikai párthatározat végrehajtásának eddigi tapasztalatait elemezvén megfogalmazódhatnak. Az értékelésben a szemléletformálás kedvező tendenciái akkor is biztató kezdetnek minősültek, ha egyelőre — mintegy fejlődésünk velejárójaként — ellentmondásokkal terhesek, ha a kezdeményező szándék, a jóakarát még meg-megbicsaklik gondolkodásunk korlátain. Az eredmények viszont egyúttal azt is jelentik, hogy újabb nagy lépéssel távolodtunk el attól a korszaktól, melyben fehér folt jelezte vidékünket a kultúra térképén, s előbbre léptünk a szocialista város kibontakozásának, a megyeszékhelyi kulturális centrumfunkció kiteljesedésének folyamatában. Magunk teremtette alapokra építhetünk s formálhatjuk jövőnket, melyben nem kisebb — csak más eszközökkel, mindenképp fejlettebb, „intenzív” tudattal megoldható — feladatok sorjáz-
nak a gazdaságban és a szellemi szférában egyaránt.

Csongrády Béla

- 3 Kiss Aurél: A jólét „szellemei” és a szellem jóléte
- 4 Pádár András: Milyen a mai munkás?
- 5 Szabó Gyula: Elveszett évek
- 8 Lakos György: A tsz-elnök fiatalsága
- 12 Tóth Elemér: Úton
- 13 Dózsa Ildikó: Mimóza, a mézesmadzag
- 16 Dózsa Ildikó: Körös utcai monszun
- 17 Pass Lajos: Emlékkönyvbe, Preludium
- 18 Vladimir Holan: Liget
- 18 Szombathy Viktor: Székek, lábak, koponyák
- 20 Papp Lajos: Riportok XIX.
- 20 Iluh István: Ősz van, Jegenyék
- 21 Látogatóban Kő Pálnál (Hann Ferenc)
- 22 Varga Imre Radnóti (Lóska Lajos)
- 23 Elnéveztető Révész Gáborra (Gulya Pál)
- 24 A föld azé, aki megműveli (Molnár Pál)
- 26 Lóránt János kiállításához (Rátki András)
- 26 Iványi Ödön kiállításához (Csohány Kálmán)
- 27 A szovjet filmművészet új arcai (Veress József)
- 28 Egy sikerkönyv ürügyén (Salgói D. Mihály)
- 29 Galgócziól Galgócziig (L. Gy.)
- 30 Helyismereti kiadványaink (Sch. M.)

★

Az 1., 3. borítón és a belső oldalakon válogatás Lóránt János festményeiből és rajzaiból, a hátsó borítón Kő Pál mohácsi emlékmű-megbízásához készített jegyzetlapvázlata.

PALÖCFÖLD

TÁRSADALOMPOLITIKAI, IRODALMI, MŰVÉSZETI FOLYÓIRAT

A NÓGRÁD MEGYEI TANÁCS MŰVELŐDÉSÜGYI OSZTÁLYÁNAK LAPJA

Felelős szerkesztő: Végh Miklós. Szerkesztőség: 3100 Salgótarján, Arany János út 21. Telefon: 14-13. Kiadja a Nógrád megyei Lapkiadó Vállalat. Felelős kiadó: Vida Edit. Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető bármely postahivatalnál, a kézbesítőknél, a posta hírlapüzleteiben, és a posta Központi Hírlap Irodánál (KHI Budapest V., József nádor tér 1. sz. Postacím: 1900 Budapest (közvetlenül, vagy postautalványon, valamint átutalással a KHI 215-961 62 pénzforgalmi jelzőszámra. Egyes szám ára 5 Ft, előfizetési díj fél évre 13, egy évre 30 Ft. Megjelenik kéthavonta. Kéziratokat és rajzokat nem örnünk meg és nem küldünk vissza.

INDEX: 52.952

76.8095 N. m. Ny. St. 1600 db

VÁLTOZÓ VALÓSÁGUNK

A jólét „szellemei” és a szellem jóléte

A hatvanas évek néhány vitája (főként a *Rozsdatemető* által felkavart vihar), majd az 1968–1972 közötti időszak kispolgáriság-kritikája jelzés volt. Maga a társadalom jelezte — nem tudatosan, de nem is nagyon érzékletes módon —, hogy új emberi igények, másféle normák vannak kialakulóban. A „jól élni”, mint társadalmi program és egyéni törekvés (a gyakorlatban vonzó, sokakat mozgósító lehetőség) többféle felfogást hozott felszínre.

Az anyagi értelemben vett jobb élet némileg „váratlanul” érte a társadalmat. A közgondolkodást formáló publicisztikának, s magának az irodalomnak is az első ösztönös reagálása a fogyasztói társadalom veszélyeinek felidézése volt. Ebben az elutasító reagálásban is kifejeződött már a jólét tágabb értelmezésének igénye. De egyelőre a tagadás hangja volt az erősebb. Így lett a Coca Cola „réme” után tízévvvel a fridzsider a polgári hajlandóság szimbóluma, s még inkább a szocializmustól idegen életforma bélyege. Amiben szerepet játszott az a tény is, hogy a korábbi szocializmusfelfogásban (főként a propaganda-munkában kifejeződő szocializmusképben) számos aszketikus elem is volt, a magasabb életszínvonal ugyan állandó, de lényegében absztrakt módon megfogalmazott célként szerepelt.

Az anyagi javak egyre nagyobb választéka, megszerzésük nagyobb lehetősége azonban az egyes társadalmi rétegek számára — több okból is — eltérő mértékben jelentett tényleges lehetőséget. Az új helyzet (a differenciálódás, az érdekkategóriák felvetése) a nivelláláshoz, a mechanikus felfogású egyenlőség gondolatához, a társadalmi érdek abszolút voltaéhoz szokott közvéleményben tovább fokozta a tudat és életmód közötti összefüggések iránti érdeklődést, a magatartás és közgondolkodás kölcsönhatásának elemzésére inspiráló igényeket. Ezt az igényt erősítette, hogy a hazánkba áramló turizmus és az itthonról (nagyreszt Nyugatra) irányuló idegenforgalom első nagy fellendülését éltük át a jelzett időszakban. A sportolók után útrakelt az értelmiség, a munkásság jobban kereső csoportja: utazó ország lettünk. S az útilázban (a templomok, múzeumok, bazarüzletek forgatagában) gyakran elvesztett a lényeg. A kulturális élmények, a társadalmi tapasztalatok bővülése mellett az utak értékelésében másodlagos szempontok kapnak nagyobb hangsúlyt. Ebben a helyzetben az új gazdaságirányítási rendszer —, illetve annak az egyénekre, a csoportokra gyakorolt hatása —, váltott ki újabb, szenvedélyes vitákat. Az anyagi ösztönzés elvének alkalmazása (esetenként módszereit, formáit illetően nem szerencsés gyakorlata), a munka általában vett elismerése mellett a munka minőségének preferálása (a gondosan szervezett előkészítő propaganda mellett is) új és szokatlan volt, hatása a közgondolkodásra, annak egyes elemeire (pl. az értékrendre) és így közvetve az életmódra korántsem volt homogén.

A társadalomirányítás centralizált formája és a munka alkotó jellege, a kezdeményezés lehetőségeinek összehangolása számos fontos kérdést vetett fel. Ezek közül is a közösséghez való viszony értelmezése kötötte le a legnagyobb figyelmet. A társadalom az osztály, mint közösség, egyfelől általános fogalomként jelent meg sok ember tudatában; a gyár, a műhely, a termelőkollektíva, mint konkrét, (s konkrét érdekekkel rendelkező) közösség nagyonis gyakorlati problémák hordozójaként jelent meg másfelől.

Az életmódban, magatartásban, közgondolkodásban végbe ment változások — azoknak összes ellentmondásaival együtt — folyamatosan tudatosultak. Ez a folyamatosság tükröződött ab-

ban, ahogyan a társadalom a változások irányát, mértékét és ütemét elemezte, várható hatásait kutatta. Kezdetben a kispolgáriság elleni fellépésben is inkább a negáció, az elutasítás dominált; csak fokozatosan érett gyakorlattá a felismerés: a kispolgáriság elleni fellépés sikerének legfontosabb feltétele a szocialista életmód konkrét, az egyes embernek is szóló, vonzó megvalósítható programja. Így vált a kispolgáriság-fogalom is folyamatosan gazdagabbá, így vált általánosabbá a helyesebb felfogás: nem csupán az önzés, a harácsolás, az anyagiasság sorolható e társadalmilag veszélyes és káros magatartásforma kritériumai közé; súlyosabb és jelentősebb problémák forrása lehet a politikai szélsőségekre való fogékonyság, a köz ügyei iránti érdektelenség, értékeink, eredményeink lebecsülése.

A szocialista életmód kialakításának (az egy évtized alatti viták egyik tanulsága ez) vannak a közgondolkodás fejlődésében kifejeződő feltételei is. Ma már azonban nyilvánvaló az is, hogy a felvilágosodás íróinak, gondolkodóinak jó szándékán alig jutnánk túl, ha — kidolgozva a szocialista életmód valamiféle absztrakt, sematizáló normáit — ennek pusztá hirdetésétől remélnénk alapvető változásokat.

Közismert például, hogy az életmódszervezés minden korszakot és társadalmi csoportot jellemző eleme az időgazdálkodás, a szabad idő mennyisége, szóródása és felhasználási módja. Ma — a 44 órás munkahét általános bevezetése után — is deformálják az objektív és szubjektív tényezők egyik feltételét jelentő, értéktérítő időgazdálkodási modellt.

Sokat elemzett problémakör az időgazdálkodás és az infrastruktúra fejlettsége közti összefüggés, az időgazdálkodás és a közlekedési körülmények közötti kapcsolat. Az a társadalmi réteg pl., amelynek munkájában évente 30–32 héten át a szervezett ipari tevékenység mellett a mezőgazdasági is állandóan (egyes időszakokban igen intenzíven is) jelen van — megfelelő anyagi feltételeket teremt magának, egyúttal azonban időgazdálkodási okok miatt az anyagi javak felhasználási módját korlátozza. Az agglomerációban felépült kis paloták és díszes kerítések nemcsak azért szaporodtak gombamód, mert a módos gazdák, a városi kispolgáriság életvitelének anakronisztikus példaként él tovább a felszín alatt, hanem azért is, mert az itt élők (időhiány miatt is) munkájuk hasznát, értelmét is csak ilyen látványos módon fejezhetik ki. Vagy hasonló módon torzul az időgazdálkodási modell a fiatal házások, az otthont teremtők, a pályakezdők körében, akiknek az önálló lakás megteremtése — a társadalmi támogatás mellett is — több éves, megfeszített munka eredménye. Az már valóban tudati tényezőkkel összefüggő jelenség, hogy egyes csoportok valós anyagi lehetőségein kívül eső életformaszintet céloznak meg, ezt szabad idejük, szellemi és fizikai energiáik teljes (helyenként a rablogázdálkodás határait súroló) mozgósításával tudják csak fenntartani.

Az életmódszervezés egyik sajátos problémája a nemzedékek együttéléséből, a hagyományok, a jelen viszonyok és a társadalmi kölcsönhatásból fakad. A párválasztás, az emberi kapcsolatok alakulása az elmúlt harminc évben viharos gyorsasággal változott meg, lassúbb ennél például az ünnepnapok, a családi és társadalmi ünnepek rendszerének, módjának és tartalmának változása.

Az életmódelemek között is legszembetűnőbb a nemzedékek közötti kölcsönhatás szerepe az embereknek a munkához való új viszony kialakulásában. A munka mint a személyiség fejlődését elsősorban, alapvetően biztosító tényező — az életmód minőséget meghatározó eleme. Azaz: ma már általánosan ismert és elismert tény, hogy a szocialista módon végzett munka és a szocialista életmód egymástól elválaszthatatlan. A szocialista életmód kialakításának tehát döntő láncszeme a munkához való viszony átalakítása. Ugyanakkor azonban az is két-

ségtelen, hogy ez az életmódterület a legösszettebb. Magába foglalja a munka indítékát és célját, minőségét, alkotó vonásait, az egyes emberre, a közösségre gyakorolt hatását stb. Tehát: érinti a pályaválasztást, a hivatástudatot, a munkafegyelmet és kezdeményező jelleget, a tudatosságot, a munka kultúráját stb. A társadalmi hagyományok, a munkaszervezettség, a munkahelyi demokrácia, az erkölcsi és anyagi megbecsülés, a termelőeszközök fejlődési struktúrája, a kollektívákban kialakult belső viszonyok számos olyan elemet mutatnak ma még, amelyek előző generációk munkafelfogásából maradtak fenn, élnek tovább. Másrészt tény, hogy a munkához való szocialista viszony számos eleme nemcsak kialakult, hanem erős, egyre szélesebb körben él (kommunista műszakok, munkaverseny-mozgalom, DH, önmeó, védnökségek, szocialista brigádmozgalom stb.).

A munkához való szocialista viszony fejlődésében azonban nemcsak globálisan jelenik meg korunk, társadalmunk átmeneti jellege; egy-egy nagyobb korszakon belül a fejlődés ellentmondásai, különböző intézkedések, törekvések is módosíthatják annak fejlődési ütemét. A teljes foglalkoztatásra törekvés abszolutizálása és a gazdaságos termelés sürgető parancsa közötti összefüggés ma — a gazdasági szervezés, a termelési kultúra adott fejlettségi fokán — az üzemek, a munkahelyek egy részében valóságos konfliktusként jelenik meg. A termelőerők fejlettségi foka, a munka szervezettsége ma szükségszerűen idézi fel azt az elementáris munkaerő-szükségletet, amellyel az üzemek ma küzdenek, amelyet az üzem irányítói objektív kényszerítő erőként tartanak számon.

Ez a (jórészt szemléleti, felfogásbeli okokból származó) túlzott munkaerő-szükséglet, amely együtt jelentkezik a kapun belüli munkanélküliséggel, a minőségileg kifogásolható munkából fakadó munkaerő-pazarlással — a gyakorlatban a munkához való szocialista viszony erősítését szolgáló nevelő munkát, annak hatását gyengíti.

A szocialista módon végzett munka a gazdaság különböző szektoraiban nem azonos ütemben fejlődik. Ebben az egyenlőtlen fejlődési ütemben fejeződik ki az adott gazdasági ágazat műszaki-technikai színvonala, az ágazat iránt támasztott társadalmi követelmények, az ágazatban kialakult munkakultúra-szint. A felsorolt elemek természetesen nem azonos ütemben fejlődnek. Például az építőiparban kialakult sajátos helyzet az

ágazat iránt támasztott társadalmi igények és a munkakultúra szintje közötti konfliktuson alapul; bár az is kétségtelen, hogy ez a konfliktus sokáig nem tartható fenn, a társadalom érdekeinek garantálására — meg fogja a szükséges változásokat kiváltó intézkedéseket tenni.)

A munkához való szocialista viszony kialakulásában fontosabb kérdés: a társadalom a termelés minőségét vagy mennyiségét preferálja-e elsősorban, az egyéni vagy a kollektív teljesítményeket becsüli-e jobban.

A szocialista brigádmozgalom politikai jelentősége — noha a hármas célkitűzés egyik eleme sem abszolutizálható — elsősorban abban jelölhető meg, hogy a szocialista módon végzett munkát, a művelődést és az életmódot együttesen vallja programjának, úgy, hogy a kollektíva egész tevékenységét tartjuk eredményei alapjának. A mozgalom fejlődési perspektívái is ebben a legmesszebbre mutatóak. A vállalások egy része (pl. a művelődési jellegű vállalat) a jövőben egyre inkább konkrét, egyéni lesz, azonban ezekben is vagy ezekben még inkább a közösségért vállalt felelősségnek kell kifejeződnie. A brigádmozgalom most kibontakozó több értékes vonása közül alighanem leginkább figyelemre méltó a közösségi újabb értelmezése, új formáinak megjelenése. A mozgalom hőskorában a kollektivitás elsősorban a közösen végzett tevékenységet jelentette. Együtt a munkában, együtt a szórakozásban, a művelődésben — a kollektív magatartás igénye így, közvetlen formában jelent meg. Ez a forma — a közelmúltban egyre jobban érzékelhető módon — nehezen tartható fenn, fejleszhető tovább. Differenciálódnak a brigádtagok anyagi viszonyai, egyre nagyobb szerepet töltenek be a családi kötelek (így például a dolgozó nők számának növekedése a brigádok közös hétfégi kirándulásait ritkábbá tette). A műveltség gyarapodásával szélesedik a szabad idő felhasználására vonatkozó igények skálája. Mindezek a korábban kialakult közösségi magatartás új kifejezési formákkal való kiegészítését igénylik: a közösségi élet újabb elemeit erősítik meg. Így egyre nagyobb hangsúlyt kapnak a közösséget szolgáló munkaformák, a közösség érdekeit kifejező tevékenységek. A közösségi szemlélet és a közösségi tevékenység együttes fejlődése így fontos tényezője a közgondolkodás változásának, elsősorban a tulajdonosi szemlélet erősödésének, az érdekek helyes értelmezésének és az egymásért, a közösségért vállalt felelősség növekedésének.

Kiss Aurél

Milyen a mai munkás?

Milyen a mai munkás és milyen legyen? Az első hallásra könnyűnek tűnő kérdésre valamennyien nehezen fogalmazzák meg a választ. Arckifejezésük töprengővé válik, keresik a szavakat: személyes tapasztalataik szólamokkal, ideákkal, olvasmányélményekkel keverednek.

★

A s.-i nagyvállalat munkaerő-gazdálkodási csoportjához kopogok be. Nem véletlenül: évente 3—400-an lépnek ki és csaknem ugyanannyian jönnek ide munkát vállalni. A középkorú munkaerő-gazdálkodó rezignáltan választja a kérdésre: milyenek:

- Ahány ember, annyiféle...
- Nem lehet általánosítani?
- Nehéz — vágja rá, aztán hozzárágasztja — A legtöbb „teleírt” munkakönyvvel jön ide, márpedig egy mai munkás nem éppen ilyen...
- Így hát aki új munkakönyvvel érkezik, az már...
- ...az kezdő. Nem az iskola neveli munkássá a fiatalat. Legfeljebb itt válik azzá.
- És valóban válik is?
- A környezet önmagában még senkiből sem formált munkást. Ez csupán csak lehetőség arra, hogy azzá legyen valaki.

— Milyen munkássá? — csökönyszködök.

— Visszatérünk eredeti kérdésünkhöz, de nem baj. Szerintem törzsgárdistává. A mai munkás jellemzője kellene legyen, hogy hűséges a munkahelyéhez, megbecsüli magát, ha őt is megbecsülik. Azt hiszem, ez az alapja mindennek...

★

Ötven év körüli szocialista brigádvezető. Egy nagyvállalat törzsgárdistája. 20 éve dolgozik ugyanazon a helyen:

— Szerintem, korosztályonként kell vizsgálni, hogy milyen. Mert más a nyugdíjhoz közelebb álló munkás, mint aki tegnap vagy egy éve jött a vállalathoz. A fiatalok sokoldalú elméleti képzést kaptak — de hiányzik a gyakorlatuk, tapasztalatuk. Az idősebbek meg éppen a gyakorlatban precízek. Szerintem a mai ötvenesek adják a munkások legstabilabb rétegét. A munkanélküliség gondolatot és magatartást gúzsbakötő erejét már ők sem ismerik, de őket még megtanították dolgozni...

— Miért, a mostani fiatalokat nem tanítják meg?

— Most mindenre kevesebb idő jut. Az oktatásra is. A nevelésről és a példamutatásról nem is beszélve.

— Úgy érti, hogy a példamutatáshoz is idő kell?

— A nevelés lényegében példamutatás, vagyis összefügg azzal. A fiatal megmosolyogja az öreg szakit, amikor az a munka

után letisztítja a gépét és a szerszámait. Pedig a közmondás is azt tartja: „rend a lelke mindennek”. Enélkül nincs fegyelem. A rend és a fegyelem pedig fontos értékmérője a munkának és a munkásnak.

— Mit lehet tenni?

— Én a szocialista brigádokat tartom a munkássá nevelés iskoláinak. A brigád egy kis világ, egyik kristályt képző cseppje formálódó társadalmunknak. S talán közhely, de ide kívánczok, hogy a cseppben tükröződik a tenger...

— Önmagukról elmondhatja ezt?

— Nem szeretek dicsekedni, de talán elmondhatom, hogy igen.

★

26 éves fiatalember, egyik üvegyártó üzemünkben csoportvezető: húsz-huszonöt munkás munkáját kell irányítania, megszerveznie, ellenőriznie. Szorgalma és a tanulása révén kapta ezt a megbízást, azonkívül pártbizottsági tag is a gyárban, ami nemcsak rangot, hanem tágabb látókört is nyújt számára. Munkatársai szeretik, mert nem „fellegekben járó” vezető.

— Itt dolgoztam én is köztük — mutat a több négyzetméteres üvegtáblákkal bajlódó emberekre.

— Azt jelenti ez, hogy most már kívülről szemléli őket?

— Úgy érzem, hogy nem. Közülük való vagyok, s most is közéjük tartozom.

— Milyennek látja őket?

— A nagy többségük művelt. Pedig a leg-
többben faluról jöttek ide, velem együtt hoz-
ta őket a kényszer. Ebből a kényszerből az-
tán az egész országot gazdagító erény lett: a
paraszt levedlette a régi gúnyját, fölvetta a
városi divatot meg a szokásokat. Munkássá
lett? Azzá, de nem olyanná, mint akinek
már az apja és a nagypapja is itt koptatta az
üvegágót. De az évek nem múltak el nyom-
talanul: sokan itt fejezték be az általános
iskolát, ki ilyen, ki olyan szakmai vagy po-
litikai tanfolyamot.

— A tanulás változtatta meg őket?

— Igen is, meg nem is...

— ?

— A munkában jártasabbak lettek, jobban
értik a szakmai fogásokat, némelyik már kri-
tizálja a csoportvezető irányítását is, ha va-
lamivel nem ért egyet, s neki van igaza. A
másik meg — ha tartózkodva is — már vé-
leményt mond a termelési tanácskozáson.
De a többség még hallgat, csak figyel. Mint-
ha csak azt latolgatná: „Okos legyek vagy
szép? Eh, inkább szép, akkor jobban csurog
a prémium”. Az effajta ember szereti a bé-
kességet, közben nyomorgatja az életet,
hogy több jusson a cifra kerítésre...

— Eszerint csak a pénz kötőféke húzza
őket?

— A legtöbbet még igen. Most. Talán már
nem sokáig. A fiatalokat már kevésbé. Ők
más horizontot látnak maguk előtt. De aki
családát akar alapítani, annak hajtani kell.
A családhoz lakás, ehhez pénz. nagy pénz
szükséges.

★

Milyen a mai munkás? Olyanok, amilyen-
nek Asperján György „hősei” a „Vészkijárat-
bejárat”-ban? Kerestem a hozzájuk hasonló
figurát. Azt az embert, akinek a munka ro-
bot vagy önámítás; aki valahol az igazi élet
perifériáján él, s eszébe sincs beljebb me-
részkedni.

A nagyüzemi munkásszálláson kötök ki,
találomra nyitva be az egyik ajtón. Az izlé-
sesen berendezett négyágvas szobában egye-
dül őli az időt egy férfi. A negyvenet már
betölthette, alakja telt, az arca lötytyedt. Jel-
legzetes sörhása van.

— Mit érdekl, hogy milyen a mai mun-
kás?

A barátságatlan fogadtatás akkor sem ol-
dódik, amikor elmondom az érveimet. Ciga-
rettára gyűjt s titokzatosan mosolyog:

— Olyan a mai munkás, amilyené te-
szik... A haverok...

Kihúzza magát: „nagy titkot árult el”. Ha-
tásszünetet tart, akárcsak a nagy színészek:

— En itt élek a szállón. Azt hiszi, jó itt?
Tiszta ágy van, szekrény is, ahová bedugha-
tom a rongyaimat. Az üzemi konyhán lehet
zabálni. Szabad idő is van, de minek? Me-
hetek a csárdába a többivel, ha van pénz.
De sokszor az sincs. Akárcsak a nő! Az
is flányzik...

Figyeli, milyen választ kap. Önmagának
tetszeleg, érezhetően nem őszinte. Csak het-
venkedik, mint az olyan ember, aki tartal-
matlan életét önmaga előtt is azzal akarja
leplezni, hogy nagyot mond — s végül ma-
ga is elhiszi.

★

Egy mozdulattal megállítja a nagy pontos-
ságú szerszámgépet. Bólint, hogy érti, miről
van szó, s int, hogy menjünk ki az üzem za-
jából. Az ajtó előtt rágyújt. Megerősíti, hogy
tanultabbak, felkészültebbek a mai munká-
sok, de:

— Szerintem az életkortól függ, hogy mi-
lyenek. Mindjárt meg is magyarázom. Az
ötven-hatvan évesek nem látják tisztán a

szocializmus építésének távolabbi állomásait,
de a munkájukat kifogástalanul, fegyelme-
zetten elvégzik. A húsz-negyven évesek értik
a társadalom fejlődését, érzik, hogy „jó lo-
von ülnek”, de a munkafegyelmével már
baj van. Pedig, aki nem szeret dolgozni, az
másként nem boldogulhat, csak hamis úton.

— Nem mondanám, hogy ez a korosztály
nem szeret dolgozni. Túlzásnak érzem.

— Akkor másképpen fogalmazok: ez a kor-
osztály nem tanult meg úgy dolgozni, ahog-
yan mink megtanultunk.

— Miért?

— Sok boga van ennek. Talán mert meg-
változtak az életkörülmények...

— De hiszen ezt a szorgalmas munka ered-
ményezte!

— Igaz, csak nem annak a korosztálynak
a munkája, amelyikről beszélünk. A jobb
körülmények következtében pedig puhábbak
lettek az emberek, s ez már magával hozta a
meg nem szolgált előnyöket is.

— Milyen előnyökre gondol?

— Mindenekelőtt a családi előnyökre: a
gyereket körülvevő majomszeretetre, a sem-
mit nem nyújtó gyerekkort átélő szülő mind-
ent nyújtó akaratkültségére: „Neked
jobb legyen, mint nekem”. Ismerős szöveg,
nem? Vagy beszéljek a vállalati előnyökről?
Ugyan miért kereshet egy munkás többet
egy másik üzemben, mint hasonló munkával
az előbbi helyen? Micsoda lélek- és köte-
lességdeformáló lehetőség! És mi nyújtjuk!

— Kik?

— Mindannyian. Az aki ezt megadja, de
hallgatólagosan az is, aki behúnyja a szemét,
hogy ne lássa. Közben szentséggel, mert ő ke-
vesebbet kap, mint az új ember. A vándor-
macska.

— A munkások többsége nem az.

— Igaz, de ha így haladunk, azzá lesz.
Vegyék már végre észre, és tegyenek vala-
mit a munkaerőlelés ellen...

★

A munkás nem terem, nem születik, nem
is nevezik ki: „te pedig ezentúl munkás
vagy.” Végül is hát hogyan „lesz” a munkás?
S, hogyan „lesz” milyen lesz a mai munkás?
A választ egyik patinás hírv ipari szakmun-
káképző intézetünk igazgatójánál kerestem.

— Egy biztos: nem attól lesz a fiatalból
munkás, hogy idejön az intézetbe tanulni —
szögezi le határozottan. — Munkássá válni

csakis gyárban, műhelyben, munkasközösség-
ben lehet.

— Egyszóval: valaki belép a gyárba se-
gédmunkásnak, s máris munkás?

— Nem. Hosszabb ez a folyamat.

— Milyen hosszú? Meddig tart?

— Ez a körülményektől is, a személyektől
is függ... Mint mondtam, nem itt az intézet-
ben lesz valakiből munkás. Legfeljebb azo-
kat a legszükségesebb elméleti és gyakorlati
ismereteket kapja meg, amivel elindulhat a
munkássá válás útján.

— Mi kell tehát ahhoz, hogy ennek az út-
nak végére érjen?

— Mindenekelőtt gyakorlat a munkában.
Talán sokéves tapasztalatszerzés, egy kisebb
vagy nagyobb munkaskollektívában való ed-
ződés. S ne felejtünk ki még valamit. Bár-
milyen furcsának is tűnik, de nagyon fontos
ebben a folyamatban a honvédség szerepe...

— ?

— Azért, mert itt a fiatalok nagyon jelen-
tős szemléletbeli változáson mennek keresz-
tül. Megismerik az életnek egy másik — a
munkásélethez hasonló: kemény — oldalát,
ahol nem az érzelmek, hanem a realitások
uralkodnak.

— Ami nem jelenti az érzelmek száműz-
ését.

— Természetesen, de témánk megközelíté-
sében ez a vonal most a barkohba sze-
rint mondva — nem jellemző. De ne men-
jünk tovább a munkássá válás vonalán, hi-
szén az alapvető kérdés, hogy milyen a mai
munkás.

— Nos, milyen?

— Régi tapasztalat, hogy a magyar mun-
kás nem szereti a sok beszédet, inkább dol-
gozik. Kevés szóból is ért. Manapság azon-
ban mintha többet beszélnének, mint dolgoz-
nánk. Ez idegesíti a munkást. Különösen a
munkásoknak az elit rétegét...

— Nehogy már munkásarisztokrácia le-
gyen!

— Nem így értettem. Eliten azt értem, aki
a legkülönb. Aki mindent odaad, feláldozza a
szabad idejét, vállalja a legnehezebb és leg-
nehezebb társadalmi ténykedést is. Szóval: a
legderékabb. Még sokan vannak.

— Hogy-hogy sokan vannak még? S kik
vannak még?

— A két kérdés összefügg. Van ugyanis
egy befelé forduló réteg. Akik ide tartoz-
nak, azok nem azzal törődnek, hogy minden-
kinek jó legyen, hanem csak a „saját kis
kommunizmusukat” építik. Mert a szocializ-
musuk már felépült. Nyilván látják ezt a
közösséget hajtók is. Azt is látják, hogy
amíg emezek tollasodnak, jutnak valamire,
ők megmaradnak „vállad ezt”, „tedd azt”,
„mutass példát” embereknek. Először jön a
keserűség, azután a közöny, s mondjam to-
vább?

— Eszerint kétfajta munkás van?

— Hadd mondjak még egy fajtát! Ez aza
korosztály, ahova rendszerünk nagy öregjei
tartoznak.

— Furcsa meghatározás.

— Való igaz, de kijár nekik ez a jelző.

— Akárcsak a tudomány nagy öregjeinek.
De miért?

— Mert ezek a munkásemberek teremtet-
ték meg a má. Ők szenvedték és harcolták
végig a tegnapi, hogy ma vitatkozhassunk,
mi legyen holnap és hogyan alakul az éle-
tünk holnapután. Nagyobb megbecsülést ér-
delmelnének...

— Az ország anyagi helyzete...

— Nem a pénzt értem elsősorban. Persze
azt is. Sokkal lényegesebb lenne a jövőbeli
munkásgenerációk hivatástudatának kialakí-
tása érdekében, hogy figyelmesebben bán-
junk ezekkel az öregekkel. Mindenki, kivétel
nélkül!

Pádár András

Elveszett évek

— Csak tudnám, ki a fene buzdította a lányom, hogy a marhák közé menjen. Még egy hetet sem bírt ki szegény a büdösben. Futkosott, mint a gyík, ki-be, kapkodott a levegő után. Küldtem a klubba, el is ment egyszer a jámbor, de a legények tánc közben fennhordták orrukát, nem szoktak a szecskaillathoz: — Szagol — mondták a szerencsétlennek. Az meg bögve loholt haza, hogy ő ezt nem bírja tovább, s inkább elmegy a városba feleannyiért. Négy napig dolgozott a térszben. Én meg ezért tanítottam három esztendeig: oda volt Gyarmaton. Nem akartam beleavatkozni a dolgába, ne mondják rám, maradi vagyok. De bár csak tettem volna. Ha látná Zsuzsikámat, még most is gubbaszt, mint macska a kemencepadkán, sehogy se bírom a magakorúak közé küldeni — panaszkodik P. István. Homlokán mintha futótűz cikázna, s elfüstölni érezné atyai tekintélyét, mert hagyta második lányát állatgondozónak tanulni.

K. Józsefnek is kedvezőtlenek a tapasztalatai. A megye egyik szarvasmarhatenyésztő gazdaságában töltött el néhány hónapot: — Bambán néztek rám az öregek, ahogy megjelentem az istállóban. Se ágazatvezető, se agronómus nem kísért engem. Előtte mondták az irodán: holnap munkába állhatok. Oké, dűnnyögtem, mert egyébként se szeretem a felhajtást. Mutatták a standomat, én meg álmos szemekkel a tehenek adatai után matattam. Akkorát zuhantam a sz...-on, hogy elrepedt a bal kezem. Gyorsan forrt be, jártam is azután dolgozni negyedévig este reggel. Nem mondom, szép pénzt emeltem le, de ott kérem irgalmatlan bűzők feleltek egymással, néha fuldokoltam, mint a kísérleti egér az üvegóra alatt. De hozzászoktam, meg az ezresek is kellettek. Akkor szóltak a haverok, megyek-e Veszprémbe kubikolni. Az se könnyebb, de hét végén tuti a szabad szombat, itt meg azzal ijesztgettek a régiek, hogy karácsonykor, újévkor meg húsvétkor is tárt karokkal várnak. Mutattam nekik az öklömet, aztán meg búcsút intettem a falunak is. Legalább világot látok, nem poshadok abban a dög mocsolyában...

2.

Könyörtelenek a számok, mentesek minden szubjektívizmustól. Magyarországon az 1970—71-es tanévben 1030 elsőosztályos szarvasmarhagondozó szakmunkástanuló kezdte tanulmányait. Egy év múlva kétszázzal kevesebb, tavaly már csak 745. Az idén tovább zuhant a számuk. Közben kormányhatározat, rendeletek születtek a hústermelés fokozására, programokat hirdettek. Építették rendre a téglaiállókat, amerikai tehénfajtákat röpitettek Ferihegyre, szakmérnökök írtak ta-

nulmányokat a korszerű takarmányozásról. S a szarvasmarha-tenyésztésért indult fergeteges rohamban mintha elfeledtek volna a másik oldalról: a személyi feltételekről...

Nógrád kimondottan kedvező adottságokkal rendelkezik az állattenyésztés fellendítéséhez: a csiraszagú langyos szél üde legelőket birizgál, a hegyhátnak indult meredek nem tűrik hátukon a traktorokat, vadak egyelik és vízfolyások irdalják az erdőszéli gabonát. A juh, a tehén megkeresi magának a betevőt, s ha hozzáértően bánnak vele, szépen fizeti tejjel, hússal, utóddal. Csak hát ember kellene hozzá istápolóul! Fiatal, erős, iskolázott.

A b.-i Mezőgazdasági Szakmunkásképző Iskolát már csak ezért tartják fenn. Ha a szigorúan vett takarékosagra figyelni, tulajdonképpen már zárni kellett volna örökre a kapuját. Szeptember elején mégis megnyitotta. Pompa nélkül, csendesesen, mert augusztus közepén még csak nyolc jelentkezési lap érkezett az intézménybe. Futkosnak a vezetők szanaszét a megyében, magánnyomozói szimattal kutatták elő azokat, akik máshová nem feleltek meg, s icike kedvük maradt a továbbtanuláshoz. Azok azt hitték, rajtuk segít az iskola, amikor szélesre tárta előttük kapuit; eltekintve felvételi vizsgától, jelentkezési előírástól. Fordítva helytállóbb: ök mérsékelték az intézmény refrénszerűen ismétlődő gondjait.

— Hat éve még 213 tanulómk volt, az idén a negyede tanul a három évfolyamon — kesereg a szakmunkásképző iskola fiatal igazgatója. — A kollégiumban százhusz diákot tudnánk kényelmesen elhelyezni. Üres minden harmadik ágy... Írtunk Pest és Heves megyébe is udvarias, terjedelmes levelet. Bolondok lennének ideirányítani az általános iskolásokat: a végén még itt ragadnának, s ebben a munkaerőinséges helyzetben még a béna is számít.

— És miért ilyen alacsony a környékről jelentkezők száma?

— Ki jönne? A városi gyerek ipari szakmát tanul az apja után, vagy gimnáziumba küldik. A falusi gyerek meg? Még akinek kedve lenne az állattenyésztéshez, azt is lebeszéli. Kisezer az érv, ami a szakma ellen szól. A nyolcadikos apja egész életét a szántóföldön meg a szakadozott falusi istállóban töltötte, diplomáját akar a csemetéből, de azt semmiképpen nem, hogy a termelészövetkezetbe kerüljön. Óvja attól, mint a pestistől — különösen az istállótól. A gépesítésbe még el-elkeverednek, mert ha egy idő után megunják, még mindig akad százféle üzem, ahol tárt karokkal várják szerelőnek, lakatosnak, hegesztőnek. De hol neveljen borjút az itt végzett szakmunkás, ha meggyülik a baja a vezetőséggel, vagy csak elege van a szövetkezetből? Legfeljebb segédmunkásnak állhat... — ömlik a szó az igazgatóból.

Hosszú évek óta szívügye a mezőgazdaság utánpótlása. Még a megyei tanács előadói székében ült, amikor készített egy felmérést: négy évfolyamon százötven-egynéhány gondozó, szakmunkástanuló kapott bizonyítványt, de amikor szedték volna össze őket speciális tanfolyamra, mindössze hármójukat találták eredeti foglalkozásukban. Hogy a többiek hová tűntek? Egyik cukrász lett, másik a tejüzemben próbált szerencsét, harmadik sikeresen férjhez ment, s az ember nem engedte a tehenekhez, bárhogy is rimánkodott. Mintha szél csapott volna a porhalomra, szétrebbentek...

— Az idén tizenötven végeztek, közülük kilencen maradtak a megyében, de a nyakam rá, hogy azóta a fele is odébbállott már.

— A gazdaságok nem irányítják ide a nyolcadikosokat?

— A falusi fiatal előbb jut el az Ikarusba, a műszergyárba, mint a kilométerrel idébb eső tehenészeti telepre. Az ipari üzemek autóbust küldenek értük, üzemlátogatást szerveznek még a szülőknek is. A termelészövetkezetekben meg jó, ha valaki foglalkozik a szakmunkásjeltekkel. Az egyik nagy gazdaságban még arra sem jutott az energiából, hogy a területükhöz tartozó öt általános iskolába elstáljanak, s ejtsenek néhány szót a mezőgazdasági munkáról. Ide is úgy kell csalogatni a tsz-vezetőket; vizsgálónoknak kérjük fel egyiküket-másikukat; legalább így szeretnénk rádöbenteni őket a valószínűs helyzetre...

— Megoldás? — fordulok az ablakon át egy töfögő-pöfögő teherautót bámuló igazgatóhoz. Gondterhelt arca valamicskét simul, mert egyelőre még nem olyan nagy a veszedelem, mint amilyen feneket lehetne keríteni neki:

— A felnőttképzés marad. Néhány esztendeig. De, hogy mi lesz tíz év múlva...?

3.

— Nem avatkozhatunk a család életébe. Tanácsokat adhatunk, eligazítást; rendezvényeket szervezünk, kiállításokat, vetítéseket — fogad Szabó Ferenc, a Nógrád megyei Pályaválasztási Tanácsadó Intézet vezetője s a szomszéd szobából vastag iratköteget hoz elő. — A pszichológiai csoport tavaly nyomkövetési felmérést végzett, s egyéb kérdésekre is választ kerestünk...

Kövessük a mezőgazdasági szakmunkásokat pályájukon, hátha elvezet az út az utánpótlás gond gyökeréig. Fél száz fiatal kérdeztek meg: csak kétharmaduk helyezkedett el az iskola befejezése után szakképzettségének megfelelően. A munkába állók hatvan százaléka már másutt van, a többiek is megjegyzték, hogy nem tekintik életcéljuknak az állatgondozást. Az okok között a „rossz munkakörülmények” rovat dominál. Mert a pénzre nemigen panaszkodhatnak: a harmadéves tanuló pél-

dául féléves gyakorlaton 4—4800 forintot is megkeres. Az egyik állami gondozott fiú, akinek szinte még nadrágja sem volt, vizsgára kétszázötven köbcentis motorke-rekpárral érkezett vissza. (Igaz, ahogy a gazdaság vezetői elmesélték, az idő alatt a tejhozam kétszáz litert emelkedett, mert a „gyerekek” a tanultak szerint takarmányoztak.) A kezdő szakmunkások bére három-négyszerese az egyetemi végzettséggel rendelkezőkének, s mégsem szimpatikus a szarvasmarhagondozó-szakma.

— Az üzem nyújtsa ki a kezét és tartsa meg a fiatait, ne engedje szélnek, mint kotlelő a csibéket. Mi háromezer gyereket irányítunk a népgazdaság igénye szerint, a téészek meg mindent elintéznek azzal, hogy fényes papírra írt levelet küldenek, azon közlik, mennyi tanuló kellene — ráncolja össze homlokát az intézet vezetője. — Az sem mindegy azután, kire bízzák a „toborzást”, mert csupán munkaköri köteleességtől hajtva nem lehet a jövőre vigyázni. Különösen amikor ilyen cudar harcok folynak az ipari üzemek között is a tanulókért, s a mezőgazdaság — különösképp a szarvasmarha-tenyésztés — labdába sem rúghat.

Szemléltető példákat sorolnak, mennyi szívós akadály van igyekezetüknek. Hiába gyözködnek gyermekek jövődjét rajzolgató szülőket, a család teljes befolyása alatt levő csemetéket, ha két évvel ezelőtt a szomszéd lány úgy menekült az istállóból, mintha a föld rengett volna. Emlegetik az ilyen eseteket. Az egyik gazdaságban átszervezés miatt a legfiatalabb szakmunkásoknak kötöttek útilaput a talpuk alá. Végül is „humánusan jártak el”: nem a kétgyermekes apáknak, anyáknak kellett máshol keresni a boldogulást.

A falu azonban érzékeny, a falusiak nem felejtnek. Finom barométerként rea-

gál a község közvéleménye, s még azok is messze elkerülik a major tájkát, akik titkon tsz-ösztöndíjra pályáztak.

4.

A szakosított telep krétaszínű istállói szabályosan váltakoznak a repedezett betonúttal, amely egymáshoz fűzi a hullámtetős, apró ablakos épületeket. A bejáratnál faragott sorompó, alatta enyhén ereszkedő teknő, hogy a gumiabroncsok recéi között is fertőtlenítsen a közelről emelyítő szagú lé. A kiskapu előtt hokkedlira helyezett bádoglávör, a sebtében összetakolt fabódében a bakter.

— Idegeneknek tilos a bemenet! — kárálja, s a kusza, vörös ákombákkal teli táblára mutat.

— Bátya, hívja ki nekem L. Lászlót! Azt, aki most végezte be az iskolát...

— No, azt lehet — mormolja sárgult fogai között az öreg, s eltotyog a harmadik istállóhoz, prédának hagyva a gazdaság e fontos objektumát.

A fiatal szakmunkás fehér gumicsizmában, fakószínű köpenyben kerülgeti a tócsákat. Bemutatkozunk egymásnak a drótfonatos kerítésen kívül.

— Azt hallottam, el akar menni a téészből. Igaz a hír?

— Igen, elpályázom.

— Nem erre számított talán?

— Az igazat megvallva, előre láttam, mi lesz. De most már nem érdekel engem se az ösztöndíj, se a sok prófétabeszéd. Minek a sok pénz nekem, ha se szombatom, se vasárnapom? Hajnalban, mikor a kakasok is legszebb álmukat alusszák még, én már cihelődök. Délelőtt rohanás haza, pihenek néhány órát, késő délután újra ki a telepre. Váltás nincs, mert az egyik öregget megrúgta a tehén, otthon nyomja az ágyat. Még szerencse, hogy nem tört csontja.

— Ha elmegy, kárba veszek három év, amíg tanulta a szakmát.

— Kárba. — mondja. — Nem én leszek az első.

— Mi lesz az állatokkal?

— Majd csak találnak valakit a helyemre. Beletanul ebbe egykönnyen. Még segíték is neki, csak mehessek már...

5.

A c-i termelőszövetkezet a megye legnagyobb szarvasmarhatartó gazdasága. Csodaszámba megy az eddigi tapasztalatok szerint, hogy szinte minden évben két-három fiatait küldenek a szakmunkásiskolába. Sőt, szeptemberben a szécsényi mezőgazdasági szakközépiskola kihelyezett osztályának harmincöt felnőtt tanulója is megkezdte itt a második évfolyamot.

— Hogy csinálják?

— Törödni kell a fiatalokkal, babusgatni őket. Figyeljük a lépésüket, a feltéte-

leket is megteremtjük. Gondoskodtunk a munkában váltótársakról is, hogy a szabadnapjukat pihenéssel tölthessék. Van, akinek ez nem tetszik: azt mondja, kevesebb a teljesítmény, vékonyabb a boríték. A másik meg azért tapsikolt, hogy könnyebb lett a helyzete. Ki érti ezt? — sorolja a tsz-elnök.

A c-iek szeretik az állatokat. Nem nézik ki a faluból, aki „csak gondozó”, sőt... Rangot szereztek maguknak a fiatal szakmunkások, versenyezve tanulnak tovább, nem elégszenek meg a szakmunkás-bizonyítvánnyal. A legélesebb eszűeket, a szorgalmasabbikját középvezetőnek nevelik. Az előmenetel lehetősége nem mézesmadzag, amit az agitáláskor elhúznak az ifjú orra előtt.

A megye másik csücskében, a p-i közös gazdaságban sem gond egyelőre az állatok gondozása. A fiatal elnök mégsem nyugodt, mert nyolc-tíz esztendővel előre gondolkodik. Elkövetnek mindent, hogy fiatalokat csábítsanak a téészbe, még csalafinta eszközök sem hiányoznak a reper-toárból. Ennek díszletei az udvar szegletében pihennek. Tarka pircs-zöld akadályok, méter magas kapuk: az általános iskolások lovasszakkörének versenykellékei. „Ha az istállók környékére jutnak a srácok, majd megszeretik az állatokat is” — tartják... Lassú tűz ez is...

— Amíg nem gombnyomásra működik a villa, nem lesz leányálom szarvasmarhatenyésztő szakmunkásnak lenni. Itt vannak a korszerű épületeink: olyanok, mint a rohadt almák. Kívülről gyönyörűek, fényképezőgép lencséje elé kívánczók. Benn meg? Elvitte pénzünket a téglafal, a cseréptető. A technológiai berendezésekre, szociális létesítményekre nem maradt. Alig tudtunk összekaparni valamit, hogy mégis embernek való munkakörülményeket biztosítsunk — magyarázza az elnök.

Az é.-i termelőszövetkezet a megye legnagyobbja.

— Beszélhetünk hatékonyságról, termelékenységről, a hozamok lendítéséről, de csak ha képzetek a gondozók, szeretik szakmájukat, parancsnak fogadják az előírásokat — mondja az elnökhelyettes. — Mi sem dúskálunk fiatalokban. Érti is a szarvasmarha-állomány. Mit tegyünk? Néhány évig még az úrt toldozzuk-foldozzuk a felnőtt szakmunkások képzésével. Úgy tűnik, hátrafelé tolatunk, vissza a gyors-talpaló módszerekhez. Akik elvégezték az iskolát, jó helyre kerülnek. Itt a Zsiga gyerek is. Nem sokáig téblábolt a jószág mellett. Tehetséges, tanul: kiemeltük vezetőnek. De mindenki az sem lehet...

6.

S. Kálmán világlétében földművelő volt. Járt a juttatottba, kapálta-kaszálta az apai örökséget, a hozomány három holdat. Tizenhat éve léptek be a közösbe az asszonnyal együtt. Három gyereket nevelt fel: a legkisebb kőműves lett, a

másik fiú gyári munkás, esztergályos. A lányt adminisztrátornak adták. Takaros portájának metlachilappal művészien kirakott teraszán diskurálunk.

— Sanyi csinálta — mutat büszkén a málna-csokoládé-citrom színű novaburkolatra, mintha nélkül élete értelmetlen lenne. Az udvaron túró göndör szőrű, lógó fülű mangalicát kíséri tekintete.

— Az állatokat ki látja el?

— Mi ketten, az asszonnyal.

— Hogyhogy a gyerekek nem mentek a tsz-be?

— Elegen vagyunk a családból mi. Azt akartam, többre vigyük az anyjuknál, apjuknál, ne görnyedezzenek a forráságban a mezőn.

— A gyárban többet kell dolgozni.

— Ott nyolc óra után sikta. Lefürödnek, utána irány haza. Mi meg alig vagyunk ki a koszból, ruhát kell cserélni, mert bűdös lesz tőlük az egész ház.

— Ha mindenki így gondolkozna, lassan nem lenne kéz a közösből.

— Mennek azért oda is. Akiket nem vesznek fel máshová. Valamiből azért élni kell. Nem igaz? — néz rám savószerű szemével.

— Azt mondják, azzal rémítetik a gyerekeket, ha nem tanul rendesen, mehet a téeszbe kocsisnak.

Mosolyog, nyelve hegyén már ott volt a válasz, de valami visszatartja a mondatot. Egyre gondolkunk mind a ketten: hovatovább majdhogy szégyenszámba

megy, ha valamelyik szülő gyereke „csak” mezőgazdasági szakiskolára jut el.

7.

„Előbb-utóbb égető gond lesz a mezőgazdasági szakmunkások utánpótlása. A gépekhez, növényvédői munkakörbe csak-csak elhelyezkednek a fiatalok, de az istálló tabu. Lehetne nagyobb a propaganda, változhatna a szemlélet. A feltétele mindkettőnek, hogy az állatgondozók, elsősorban a szarvasmarha-tenyésztők munka- és életkörülményei kedvezőbbé válnak: őket is megilleti a szabad szombat, a pihenőnap, a nyolcórás műszak. Ma már nem elegendő a fiatalnak, hogy keres 6—8000 forintot, azt is nézi, milyen áron. Az idősebbek még igénytelenebbek s talán ez is közrejátszik abban, hogy a termelőszövetkezetek nem kényszerültek rá az állattartás feltételeinek gyors csiszolására. Mert akkor lehet vonzó is, mint például a sz.-i baromfitelep, a p.-i állami gazdaság sertéskombinátja, ahol valóban gombnyomásra etetnek, itatnak, trágyáznak. De ma még kevés gazdaságban látnak előre, pedig a jövőtervezést nem álmodó szavakkal mérik, hanem cselekedetekkel.” (megyei pártbizottsági munkatárs.)

„A jelenlegi munkaerő-gazdálkodásban még nem érezeti hatását, hogy az állattenyésztő szakmunkástanulók száma egyre csökken: belső, üzemi átcsoportosításokkal a tsz-ek segítenek bajukon, s még

mindig tartalék a felnőttek képzése. A fiatalok megnyerésére egyébként nem ösztönzi senki és semmi a gazdaságokat. A megye termelőszövetkezetei megküldték szakmunkástanulói igényüket az ötödik ötéves terv időszakára: szám szerint háromszázharmincöt állattenyésztő iskolázását kérik. Ennek egyharmada sem biztosítható. Mi is vizsgáldtunk: a tanulmányi szerződések rendszere főként a felső- és középfokú tanintézményekbe járó fiatalokat érinti, de ha ösztöndíjat ajánlana a szakmunkásjelöltnek, akkor sem biztos a siker. A gyógyszer: gépesítés, gépesítés, gépesítés...” (tanácsai munkügyi osztály vezetője.)

8.

Óriási a hangzavar a falusi iskola folyosóján. Még csak év elején járnak a nyolcadikosok, de a pályaválasztásra való felkészülést nem lehet elég korán kezdeni. Körben állnak a fal mellett.

— Hová jelentkeztek továbbtanulni?

— Villanyszerelőnek — mondja a kis tömzsi.

— Én parkettás leszek, az jól keres...

— Autószerelő szeretnék lenni.

— A termelőszövetkezetbe készül valaki? — próbálkozom a kérdéssel, mert tudom, a tsz és a körzeti iskola között együttműködési szerződés született.

A kérdésre mély hallgatás a válasz.

Szabó Gyula

A tsz-elnök fiatalsága

Az ecsegi Béke Tsz nem szűkölködött sorsfordulóiban. Ilyennek tartották például 1956-ban a szilárd helytállást, s az azt követő egyesüléseket is. A tagok szerint sorsdöntő jelentőségű esemény volt az is, amikor Kazinczi Jánost, a Pásztói Gépjavitó Állomás igazgatóját megválasztották a szövetkezet elnökének.

★

A Kazinczi család mátraszelei, csak János, a második fiú jött a világra Tatabányán. Ő is csak megszületni ment oda. Különcségét a mérhetetlen szegénységnek, a munkanélküliségnek, a szelei bányák bezárásának „köszönhette”. Akkortájt, ha dolgozott is valamelyik akna, a felvétel már szünetelt. Csibajbánya, Jánosakna, Vízvölgy és a Boronyi-bánya nem kínált munkát, a kisbányát pedig, ahol addig Kazinczi László, a családfő is csákányozta a szenet, végleg bezárták. Bányász pedig nem szívesen megy a „felvilágon” földet túrni az Észak-magyarországi Kőszénbánya Társaság birtokán, ha egyáltalán ott juthat is egy talpalatnyi hely a sok éhes mellett. A napszám csak az éhenhaláshoz elég. Végül mégse lehetett más választás. Tekercsik a tarisznyába, és nekivágni a szomorú ismeretlennek! Hírlett amúgyis, hogy Tatabányán más világ járja, ott hibádzik a vājár, a fejtő. Az asszony meg csak kijön addig a hátrahagyott krajcárokból meg az ismeretségből, ami a kölcsönt és az alamizsnát serkenti.

A szívós Kazinczi László hatodmagával nyakába vette az országutat. Nem ültek vonatra, csak amúgy mezítlábasan rőt-ták a kilométereket. Mátraszelétől Tatabányáig; ami a sínek mentén is több mint 250 kilométer, országúton meg ennél is több.

Szerencsével jártak, Tatabányán kapva-kaptak a gyakorlott munkáskézen, sőt a barakkokban lakást is foghattak maguknak. Lehetett költözni a várandós asszonnyal. Tragikomikus költözés: a magukon hordottakon kívül minden megfért egy ládában.

★

No, azután meg is látszott rajta, hogy nem falun, a kemen-cepadkán szülte meg az édesanyja, hanem városi barakk szobában, ahol nem a mestergerendán illetlenkedett a beretva, a naptár és az álmoskönyv, hanem urasan az asztalfiában a többi ekszajjgal együtt: ami Lacinak. a Mátraszelén született testvérbátyjának eszébe sem tolult volna, János már tizenkét esztendőskorában arról álmodozott, hogy az elemi után beiratkozik a polgári iskolába. Igaz, úgy fogott a feje, mint a beretva, vizsgák idején alig győzte a kitűnőket hazacipelni. Csak hát szegény családban vakmerő álomnak számított az iskolázás. A bátyja már az erdőn dolgozott, most rá került a sor, hogy enyhítsen a család nélkülözésén, hiszen akkor már Vilma nővére és Gábor öccse is ott alkalmatlankodott minduntalan a kuckóban. Meg a házat is törleszteni kellett: hitelből vették a telket és kalákában verték a vályogot, húzták fel a falakat, csak a tetőszerkezet elkészítéséhez szükségeltetett ácsmester. „Majd tanulsz te az erdőn” — mondta édesapja. — „Az a nincstelenek polgári iskolája.” Ültetgették a nehéz erdei földre a kurta csemetefákat, szedték a gallyat a tenyésztésre hozott muflonoknak.

Amint betöltötte a tizenötödik eszendejét, elővette az édesapja: „No, fiam felnőttél, ideje, hogy kezdjél valamihez!”

Kért egy biciklit kölcsön, fölültette a „fölnőtt fiút” a vázra és rátaposott a pedálra. Valamelyik szomszéd rá is kiáltott: „Hová viszed azt a sűrű csomagot, Laci?” A családfő meg büszkén fölszegte a fejét: „Viszem eladni. Hátha megveszi valaki.” Először Kisterenyén próbálkoztak a lakatosnál, de az nem tar-

tott számot inasra. Tarjánban sem találtak lakatost, akinek inas kellett volna. Gemza, az autószerelő széttárta a karját: „Sajnálom, elegen vagyunk.” Tinorovszki, a villanyszerelő gúnyorosan a szemükbe nevetett. Végre Kis-Tarjánban, Drevenka András kovácmesternél szerencsével jártak. „Nekem ugyan lesz már egy inasom” — mondta a kovács. — „De azért fölveszem Jancsit is, mert nagyon értelmes gyerekek látszik.” A várható nagy jólétet mindjárt föl is vázolta a mester: „Kap ágyat, ehet-ihat, ami belefér, kitanulja a kovácsságot, még fizetni se kell a tandíjat, mint a polgáriban. Kazinczi uram meg minden karácsony előtt hoz egy hizott libát, hogy mégse tartsam a gyereket ingyen. Tán még nem is értékelnék az igyekezetemet.”

Az a nagy jólét és gondoskodás mindjárt az első napon a visszáját mutogatta. Kaptak ugyan egy-egy vaságyat az ablak nélküli, vízhiányos kamrában, ahol magukkal hozott háziszőrtés pokróccal takaródtak, s a vékony takaró alatt hideg verejtek verte ki a testüket. Még nagy szerencse, hogy annyi svábbogár nyüzsgött a hálókamrában, hogy lapátolni lehetett őket. A lapátolás azután vitt némi melegítő pezsgést a vérükbe. Enni is kaptak rendszeren. Bögre kávé, szelet kenyér volt a reggeli. Csakhogy hatkor kezdték a munkát, reggelit meg csak az kaphatott, aki előbb 12 patkót kinyújtott gömbvasból. Reggel-délben-este, étkezés előtt tele kellett hordani a vödröket vízzel, a tüzelős kannákat meg szénnel. Vacsora előtt elpucolták a disznók alól a trágyát, az udvart, ólat fölseperték. Ünnepek közeledtén külön feladatot is kaptak: ők végezték a karácsonyi és húsvéti nagytakarítást. Vacsora után az egyik inas fölmosta a konyhát, a másik kisuvizskolta a mester bakancsát. Közben hattól-hatig — reggeli- és ebédszünettel — megállás nélkül izzott a vas a fűjtató alatt, s csattogott a nehéz kalapács az üllön. Szombaton hazalátogattak, hétfőn hajnalban újból kezdtek. Természetesen gyalog tették meg oda is, vissza is az utat. A kovács nem lakott messze, csak 10—12 kilométerre, a mátraszelei vályogháztól.

Drevenka András, a mestert 1944 tavaszán behívták katonának. Mielőtt bevonult volna, maga elé rendelte inasait, de csak annyit mondott: „Amíg én katona leszek, ti tartjátok el a családomat!”

Kazinczi János, aki már a segédlevelet várta, elhatározta, hogy mihelyt felszabadul, átmegy az acélgyárba dolgozni, ahol valamivel emberibbek a munkakörülmények, s legalább fizetnek is a munkáért. Július elsején jelentkezett az ipartestületben a segédleveléért. Az ipartestületi jegyző azonban nem adta át a hivatalos írást, csak felmutatta, azután szertartásosan bezárta asztala fiókjába.

— Amíg a mestered a hazát védi — mondta —, te vagy köteles eltartani a családját.

Letörtén tért vissza a kovácsműhelybe, hogy verje a tüzes vasat, mint már évek óta tette.

★

Szeptemberben mégis kézhez kapta segédlevelét. Első útja az acélgyárba vezetett. Jólöltözött titkárnő foglalkozott a munkára jelentkezőkkel. Először mindenkitől, tőle is, azt kérdezte meg: „Meg tudná mondani, hogy kik az ajánlói?” Mert az Acélgyárban nem dolgozhatott akárki, hadiüzem volt az már akkor. Előkelőbbnek tartották a többi üzemnél. Itt rendesebben fizettek, mint máshol, a családostok lakást is kaptak a gyár magáépítette telepén. Kazinczi János nem válaszolhatott egyebet: „Engemet a két karom ajánl.” A nő elmosolyodott: „Jól van, akkor a kőműveseknek fog segíteni. Később majd meglátjuk.”

Mindössze három napig volt sittnyik a kőművesek mellett, utána áthelyezték a kovácsműhelybe. Első béréből nyomban kerékpárt vásárolt. Büszkén biciklizett be mindennap a gyárba, ahol ugyan meg lehetett szakadni a munkától, de legalább értelme volt.

December 18-án váratlanul vége szakadt a jó világnak. Kazinczit kora reggel váratlan látvány fogadta: a munkások nem a műhelybe iparkodtak, hanem sűrű gombócokban az iroda körül csoportosultak. Kereste a maga munkatársait, nagysokára talált egy ismerőst, Kovács Miklós Hlavajt.

— Mi történt? — kérdezte ijedt csodálkozással Kazinczi.

— Láthatod. Leállt a gyár.

Csakhamar egy tisztviselő jelent meg a színen. Papírokat szorongatott a kezében.

— A gyárat, mint fontos hadiüzemet, a biztonságosabb Dunántúlra költöztetjük a munkásokkal együtt — mondta. — Felolvasok két névsort, az elsőben szereplők csak a bevonulózásban vesznek részt, a második névsorban levők viszont holnap, vasárnap állnak munkába és az utolsó csavarig leszerelik a gyárat. Hétfőn reggel hatra mind a három műszakbeli dolgozó köteles megjelenni és rakodásban segíteni.

Kazinczi nevét a második névsorban olvasták, tehát a vasárnapi leszerelőmunkások közé osztották be. De már szombaton, amikor letették a munkát, elhatározta, hogy ő bizony nem hagyja el többé Nógrád megyét, azt is megbánta, hogy megszületni Tatabányára ment, amit édesanyja is csak „sose lássam”-módon emlegetett.

Hétfőn a vagonírozás időpontjában bevetette magát három hasonló korú, tizenkilenc éves társával a közeli Nagyerdőbe. Kazinczinak kispuskája is volt, amit ügyes kovács módjára maga eszkabált össze. Éjszakára még hazaszöktek. Kazinczi váratlanul otthon találta Laci bátyját és a nővére férjét is. A sógor ijesztő híreket hozott. A szovjetek elől menekülő németek a civilek között is kegyetlenül osztották a halált, különösen a katonaköteles fiatal emberekre pocsékolták a golyót, ha nem mutattak hajlandóságot az evakuálásra. Idős Kazinczi a vacsora alatt az udvaron örködött, éberem leste az utcáról érkező neszeket, de a vacsorázók kihallatszó beszédét is. Vacsora végeztével odahagyta őrhelyét és visszatért a házba.

— Jobb lesz nektek az erdőn hálni — mondta némi sejtelmességgel. — Irat nélkül nem mentek semmire. A tintát úgyis az ördög találta ki, a törvényt meg a fiskálisok úgy kifigurázzák, hogy az olajos istennyla jobban eltéved rajta, mint a vitézkötésen. A német azonfelül csak köp a törvényre...

Karácsony előtt két nappal édesapjuk vitte meg a hírt, hogy a németek lóhalálban elotródtak, a szovjetek még nem érték el a falut. Mátraszele a senki földje lett. Haza lehetett térni vacsorázni. Vacsora után már nem mentek vissza az erdei rejtekbe, hanem a zöldségvermet szórták be szalmával és ott húzódtak meg mindaddig, amíg a „tovarisok” baráti szóval elő nem hívták őket.

Laci, a legidősebb fiú meg is ölegette az orosz katonákat, nagy karély zsíroskenyeret kent és mindegyikbe külön-külön belekóstolt, hadd lássák, nem mérgezett az étel. S a kedves vendégek farkaséhesen falták be a piros paprikával megszórt csemegét.

Szent karácsony estéjén a község valamennyi épékzláb embere halottakat temetett, s hogy a sírásónak való műveletet ne akadályozza „anyaghiány”, s hogy az ünnepen se unatkozzék a lakosság, a németek hat napon át megállás nélkül aknázták, ágyúzták, bombázták a falut.

Karácsony után beköszöntött Kazincziékhoz Tótok Sándor bácsi, az illegális kommunista párt agilis, meggyőződéses tagja. Letett az asztalra három belépési nyilatkozatot:

— Nekték mindháromatoknak a kommunisták közt a helyetek!

A családfőre és a két idősebb gyerekre gondolt.

Kazinczi János így 1945 január elseje óta hivatalosan párttag.

★

Az egysikü publicisztikákban és a lakkozott riportokban ilyenkor következik be a száznolcvan fokos fordulat, mintha a felszabadulással a tél, fagy és vihar is elmúlt volna a sokat szenvedett proletár életéből, kiváltképpen, ha ott lapult a „piros könyv” a belső zsebben.

Hát Kazinczi János élete nem ezt igazolja. Keserves esztendőket kellett még legyűrnie, hogy végre talpra álljon, s ebben nem csak a csaknem másfél éven át tragikomikus méreteket öltött inflációnak jutott főszerep.

Még tartott a háború, amikor jelentkeztek a Kisterenye—Salgótarján-i útépítéshez, hogy ezzel is meggyorsítsák a felszabadító hadigépezet előrenyomulását. Szalmán háltak és napi 16 órát dolgoztak. A háború befejeztével, az „arccal a bánya felé” jelszónak engedelmessé, a család valamennyi férfitagja a bányában helyezkedett el. Persze, ezt tették volna jelszó nélkül is, hiszen édesapjuk 15 éves kora óta lehelte magából odahaza a bánya bűvöletét. Laci bányász lett. Jani bányába vágyott, a sógor a bányában dolgozott, s a legfiatalabb, Gabi sem tudott szebb és csodálatosabb szakmát elképzelni magának, mint a bányászat. János kivételével a család minden férfitagja a föld mélyében fejtette a szénét, ő viszont a felszínen dolgozott vagy döntögette a csillét a meddőhányón. Nagysokára sikerült bekerülnie Kisteleken, majd a Zagyva-rakodón a kovácsműhelybe. Közben, csak úgy mellékesen, két esztendő alatt elvégezte magánúton a négy polgárit — mégpedig jó eredménnyel. Akkoriban, 1947. nyarán ismertették az átiratot, mely szerint a fiatalabbak felvételüket kérhetik a Salgótarjánban megnyílt „dolgozók általános műszaki középiskolájába”. Kazinczi János ide is beiratkozott. Negyedmagával beköltözött egy rozoga barakklakásba, Salgótarjánba. Reggel hattól déli egyig a bánya kovácsműhelyében emelgette a pörölyt, háromtól nyolcig iskolába járt, éjjel-hajnalig a barakkban tanult. Októberben megházasodott, elvett Szelén egy helybeli parasztlányt. Hetenként egyszer hazakerékpározott Mátraszélére. Az esküvőt is szombaton tartották, és az ifjú férj hétfőn reggel már vissza is tért Salgótarjánba.

Bizony ez aligha nevezhető ideális házaseletnek! Az ifjú Kazinczi házaspár is mindent megtett azért, hogy közelebb kerüljön egymáshoz. Kazinczi János otthagyta a barakkot és kiváltott egy poloskás albérletet, az Új-Tátra utcában, havi 120 forintért. (A jövedelme 520 forint volt!) Amikor beköltöztek a cipészcsalád albérleti szobájába, a felesége már nagy hassal járt. Itt a poloskáktól percnyi nyugtot nem találtak, kénytelen-kelletlen albérletet cseréltek, kivettek egy szobát a Régi-Tátra utcában, egy Juli néni nevű öreg néninél, ahol ugyancsak hemzsegték a poloskák, de a lakbér kevesebbre rúgott: mindössze 80 forint volt. Viszont a lakás nyirkosságát a kivert salétrom és a paradús szobalevegő mutatta. Ezen az egészségtelen helyen született meg 1949-ben Valéria, az első gyermekük, aki tüdőasztmájában máig magában hordja a nedves lakás emlékét.

Kazinczi János ötkor kelt, hajnali fél háromkor feküdt. Mindennap. De az albérlet kegyetlen körülményei között is úgy tanult, hogy 1951. júliusában 4,2-es átlagra érettségizett a gépipari szakiskolában. Ebben az évben Nagy Lajos, a bányászból lett polgármester a bordélyház mellett kiutalt egy lakást számukra. Nem nevezhető palotának az az épület, de legalább főbérlet volt, ahol a svábbogár- és poloskamentességről, a száraz falakról a háziasszony és a férj maga gondoskodhat.

Zagyva-rakodón megszüntették a kovácsműhelyt, Kazinczi átszerződött a bányagépgyárba kovácsnak, ahol furcsa karriert futott be. Rövid idő alatt a következő beosztásokban dolgozott: volt normás, bérszámfejtő, statisztikus és műszaki rajzoló.

Három hónapot a harckocsizóknál is letöltött, sorkatonaként adta be a felvételi kérelmét a műszaki egyetemre.

Az egyetemi felvételi vizsga ragyogóan sikerült, szeptember 4-én tartották az első előadást. A sorkatonai szolgálat viszont szeptember 29-án fejeződött be. „Sebaj! Egy kicsit megnyomjuk a gombot és behozzuk az elmaradást!” — így gondolta Kazinczi, csak később ütötte szíven a család gondja. Odahaza ugyanis feleségét és a gyermekét békebeli nyomorban találta. Az állandó kiadások mellett még ételre se jutott elegendő. Bármennyire vágyott a tanulásra, bármennyire úzte az ambíció, feleségét és kisgyermekét mégsem hagyhatta magára a létminimum alatt. Pedig már a felesége is munkát vállalt a Centrum Áruház építkezésénél: ételhordónak osztották be.

Kazinczi elhatározta, hogy mégsem adja föl a reményt, egyelőre halasztást kér az egyetemen.

Várta kérelmére a választ, de az nem érkezett meg. Havonta új kérelemmel ostromolta a minisztérium személyzeti osztályát, miközben szerkesztőtechnikusként igyekezett helytállni a bányagépgyárban.

Kazinczi keze alatt a vas is arannyá vált, szorgalmasabb, kitartóbb, fáradhatatlanabb és energikusabb alkalmazottat nem ismertek a bányagépgyárban. A nélkülözések után váratlan karrier könnyített családjá helyzetén. Két esztendő alatt meghatszorosodott a jövedelme. Megtették újítási megbízottnak, a dolgozók körében nagy pezsdüléssel lángolt föl az újítási kedv: Kazinczi fizetését 700 forintra emelték. Kinevezték gyártáselő-készítési csoportvezetőnek 850 forintos fizetéssel, három hónap múlva már művezetőhelyettes: fizetése 1292 forint. Újabb három hónap múlva már művezető 1492 forintos fizetéssel. Az alapfizetéshez különböző prémiumszerű juttatások járultak. A művezetőség mellett hat územberben ő töltötte be az územbervezető-helyettesi tisztelet. Összes jövedelme havi átlagban meghaladta a háromezer forintot. Harmínkét használható újítást adott be személyesen, az újítási díj szinte rendszeres juttatássá vált az életében. Tanította az MTH-iskolában a kovácsolós szakmát, megfelelő díjazásért. Közben, 1952 óta tanulmányait is folytatta, minthogy megjelent a rendelet a levelező oktatás bevezetéséről. Hogy felfrissítse korábbi tanulmányait, az egyéves előkészítőre is beiratkozott, ahol kitűnő osztályzattal letette a szakérettségit, miáltal két érettségi bizonyítványt őriz az asztalában.

Megkapta az első kitüntetést is: 1953-ban a gépipar kiváló dolgozója lett. Ugyanebben az évben bányász bátyjának a Kossuth-díjat ítelték oda. A Kazinczi fiúkat életrevaló, törekvő férfiaként tisztelték. János nem cserélt volna a kiskirályal sem. Hiszonnyolcévesen „övé volt a világ”.

★

Kazinczi János akkoriban ismerte meg a boldogságot valójában. Mindene megvolt, amiről egy fiatal ember álmodhat. Lakásuk, szép gyermekük, tetszetős és kiadós állás, amit az utóbbi hét hónapban elért 3277 forintos átlagjövedelem is igazol. Most már ki lehet mondani: „megálljunk, mert itt van már a Kánaán”.

Akkor hívták be a megyei pártbizottságra, autóba ültették és kikocsikáztatták Erdőkürtre meg Pásztóra, ahol hat esztendeje már állami gépállomás is működött. Éppen a gépállomások tekintették meg: Kazinczi ámuldozva véste eszébe a szegényesen alpári állapotokat.

A kirándulás után a megyei káderes közölte, hogy gépállomási igazgatónak jelölték ki, választhat a két község közül. Kazinczi legszívesebben egyiket se választotta volna, amikor megtudta, hogy a címmel és megtiszteltetéssel egyidejűleg több mint ezer forinttal csökken a jövedelme. Akkor kommunista mivoltára hivatkoztak, mire ő Pásztóra szavazott, mert az közelebb fekvő Salgótarjánhoz, ahol a család lakott. Feltételeket is szabott az elmenetelhez: így többek között a könnyebb mozgás érdekében kért egy használt amerikai dzsipet, a családi kötelék helyreállítása érdekében elfogadható lakást. A nehézségek leküzdése végett a párt teljes támogatására számított.

A gépállomási igazgatói kinevezését a Földművelésügyi Minisztériumban Szőke Mátyás miniszterhelyettes adta át, barátságos szavak kíséretében.

— Hallom, munkás létére elkötelezte magát a szocialista mezőgazdasággal. Nos, 1954 augusztus elsejével elkezdheti a munkát.

Július 31-én búcsúzott a gyártól, munkatársaitól. Aznap még úgy dolgozott, mintha örökké ottmaradna. Délutáni dudaszó után összegyülekeztek a kovácsműhely dolgozói.

— Kedves elvtársak, kedves barátaim — kezdte volna a búcsúszót Kazinczi, de elcsuklott a hangja. Szó nem jött ki az ajkán, csak a könnyei peregtek.

Másnap felvette a sűrű ruháját, vonatra ült és elutazott Pásztóra. A futballpálya mögött, ingoványos, mély talajon, elkerítetlen helyen állott a gépállomás. A környező gazdák és a pásztói kis szövetkezetek takarmánnyal és terménnyel megrakott szekerei nagy kátyúkat vágva jártak keresztül a gazdtalan udvaron. Az Almási-féle grófi kastély közelében néhány Hofher-traktor, népszerű nevén: „körömös” árválkodott kimustrált, időrágta Fordok és Cormickok társaságában. Hat traktor, ekék, pótkocsik és munkagépek alkották a teljes állományt. S ezek

mellett huszonhárom traktoros tanulta a gépek vezetésének, kezelésének és gondozásának tudományát, és várta az újabb traktorokat, meg az újabb igazgatókat, hiszen hat esztendő alatt tizenegy igazgató adta át egymásnak az iroda kulcsát. No, az iroda se volt egy mesebeli kastély. Kilenc agronómusnak és hivatalnoknak jutott egy szobácska, ahol az egyik asztal a mindenkori igazgatót illette meg. Állt a szobácskában egy vaságy is, amelyen a lakás nélküli szakemberek osztoztak. Afféle gyengén gépesített, unatkozó ENSZ-megfigyelőtábornak tetszett ez a sivatag szélén. Az agronómusok is ott tétlenkedtek az irodai székeken, padokon, mint a szolgálaton kívüli öreg katonák.

Sokáig rá se hederítettek Kazinczira, hamar megtanulták azonban, hogy az a nagy csinadrattával motorozó, overállos fiatalember az új igazgatója a gépállomásnak. „Kár érte — mondták —, csinos legény, elsemmizi magát vaktában”. Mert még akkortájt hiányzott az általános tekintélye a gépnek, s a gépállomásokról a parasztok és a járási vezetők körében egyaránt rossz vélemény alakult ki. Kazinczit ősz táján meghívták a zsámbéki mezőgazdasági iskolába, az ország gépállomási igazgatóinak tanácskozására. Egy napon Rákosi Mátyás is meglátogatta a tanácskozást és többek között kérte, hogy álljon fel az ország legrosszabb gépállomásának igazgatója. Kazinczi riadtan és kellenlenül felemelkedett, s amint ott állott igazgatótársai pillantásának ösztüzében, csakugyan úgy érezte, hogy „legyün a kápiró a furnir”.

★

Hogy milyen eredményes csatát vívott a tunyasággal, szakértelemhiánnyal, szerveztlenséggel, arról szemléltető tanúbizonyságot nyújt a gépállomás előmenetele. Az új, agilis igazgató megfeszített munkával, állandó készenléttel, a traktorosok oktatásával, a család és a tanulás elhanyagolásával elérte, hogy a Pászti Állami Gépállomás 1955-ben elnyerte a SZOT és a Minisztertanács elismerő oklevelét, valamint a Nógrád megyei pártbizottság vándorzászlaját. „Így lesznek az utolsókból elsők — mondta fáradtan és nevetve. Az egyetemen most már fenntartás és lelkiismereti aggályok nélkül halasztást kért, ami tíz esztendőn át érvényben maradt.

Ettől kezdve az ő személyét is megannyi elismerés érte. 1956-ban egyéves pártiskolára küldték, ott tanult Budapesten, a Tárogató úton, onnan tért haza a felbolydult Pásztóra, s nyomban a gépállomásra ment, hogy rendet teremtsen a fejekben. Ő volt az a kommunista igazgató a megyében, akit nem üldöztek el, maguk a beosztottai védtek meg. A konszolidáció idején ki-nevezték Nógrád megye közlekedési miniszteri biztosának, azaz a céllal, hogy rendet teremtsen az ellenforradalomban kompromittált Volán-dolgozók körében, s mielőbb indítsa meg az autóbuszforgalmat. Harminckilenc makacs ellenforradalmárt elbocsátatott, s néhány napon belül menetrendszerű pontossággal megindult a nógrádi országutakon a közlekedés. Az ellenforradalom leverésében játszott pozitív szerepével kiérdemelte a Munkás-Paraszt Hatalomért emlékérmét. 1958-ban „a gépállomás Kiváló Dolgozója” miniszteri kitüntetésben részesült. A továbbiakban úgy hulltak a kitüntetések és elismerések az ölébe, mint az égi manna. A gépállomás fejlesztéséért a Munkaérdemrend bronz fokozatát kapta. Kétszer is kitüntették Lenin-emléklaplakkal a parasztság körében végzett jó propaganda-munkájáért. Kapott kitüntetést a munkásörségekben tanúsított példamutató magatartásáért. Amikor a gépállomás 120 személyes tanműhelyt hozott létre, megkapta „a Munkaügy Kiváló Dolgozója” miniszteri kitüntetést. Eddig tíz kitüntetést gyűjtött össze.

Egyidejűleg elvégezte a marxista—leninista esti egyetem három évfolyamát, majd folytatta megkezdett egyetemi tanulmányait. Alighogy politikai tanulmányait befejezte, különböző utáni az agráregyetem gépészmérnöki karára iratkozott be, a második évfolyamra. A szigorlaton azonban megbukott matematikából. Átjelentkezett a mezőügyi felsőfokú technikumra és 1969-ben 3,41-es átlaggal lerakta az államvizsgát. Pedig a munka, a feladat évről évre nőtt, a család is népesedett, 1957 januárjában megszületett második gyermeke, Zsuzsa is.

Legnagyobb megtiszteltetésnek mégis azt vette, hogy csaknem egy évtizeden át volt a párt pásztói járási végrehajtó bizottságának tagja, s szinte folyamatosan, kihagyás nélküli tagja a pásztói járási pártbizottságnak.

Gépállomásán eltöltött másfél évtizedes gyümölcsöző munkásságának részletes taglásától most eltértek, ékesen beszélnek erről a hatalmas műhelycsarnokok, a komfortos lakások sora, a kitüntetések, vándorzászlók, emlékérmek. Csak még egy epizód Kazinczi János akkori életéből, ami közvetve összefüggésben áll jelenlegi, tsz-elnöki funkciójával! Ez pedig a tsz-szervezés befejezésének idejére esik. Mint a járási párt-végrehajtóbizottság tagjára, 1959-1960 telén Kazinczira bízták a tsz-szervezés irányítását. Ecsegen tizenhét bányászt kapott maga mellé, és előírászerűen, türelmesen, de kitartóan elkezdtek a házi agitációt. Csakhogy egy ideig nem volt kit megagitálni. A férfiak, családfők, akik aláírhatták volna a belépési nyilatkozatot, ismeretlen helyre távoztak. Eltűntek, mint a kámfor. Nagynehezen annyit tudtak kihúzni az otthonmaradottakból, hogy a falu férfiai két módosabb középparaszt tartja terror alatt, ezek csalták el a pincesorra baráti borozásra a családfőket. Vittek magukkal ételt is, szalonnát, kenyeret, kolbászt, és ott tanyáztak a boroshordók között. Kazinczi egy társat véve magához éjfél tájt a pincesoron kereste fel őket, ahol nagyban állt a mulatozás. Éppen tilalmi listán levő irredenta dalokat énekeltek. A szervező társ csak annyit mondott: „Ezért a törvény előtt a házigazdák felelnek!”

Kijózanodva tértek haza a mulatozó férfiak. Másnap reggel pedig a két főkolompos megszeppenve kereste föl a szervezők irodáját a tanácson, hogy ők szívesen belépnek a tsz-be, csak ne legyen bántódásuk a tiltott dalok énekléséért. Nyomukban egy hét alatt csaknem valamennyi ecsegi parasztcsalád aláírta a belépési nyilatkozatot. Többeknek fájt azonban, hogy tettenérték őket a pincszeren. Valaki oda is vágta Kazinczinak:

— Aztán jó lesz, ha be nem teszi a lábát többé ebbe a faluba. Javallom, a maga érdekében!

Ahogy nőtt, erősödött a tsz, feledésbe merültek a nézeteltérések, s a korábban nehezen mozduló, nehezen értő tsz-tagok az erősödő gépállomáson gyakran felkeresték Kazinczi Jánost, hogy a traktorok az ő szövetkezetükben kezdjék meg először a szántást, s nekik adjanak az aratáshoz soron kívül kombájnt. A nagyüzemi gazdálkodással egyidejűleg fokozatosan csökkent az igáslovak jelentősége és nőttön-nőtt a gépek becsülete.

Raadásul 1969-ben az ecsegi és kozárdi tsz-tagság a nyugdíjba vonuló Miklós Sándor helyére az ecsegi Béke Termelőszövetkezet elnökévé egyhangúlag Kazinczi Jánost választotta, aki kérésükre otthagya 15 évi sikeres munka után a gépállomást, amely akkor már 100 erőgéppel és 430 munkagéppel rendelkezett.

★

Pásztón, a járási székhelyen autóbuszra szállunk: a krónika és a többségükben kosarakkal felszerelkezett asszonyok, akik Salgótarjánba járnak piacozni. A közelemben három ecsegi asszony ül.

— Milyen az elnök? — kérdezem, és kutatom a tekintetüket, vajon őszinte-e a válasz, hiszen idegen vagyok, s ismeretlenek nehezen tárulkozik ki a palóc.

— Milyen-milyen — mondja a legtestesebb. — Fiatal ember.

A „fiatalság” gyűjtőszó bizony viszonylagos jószág. Az elnök például 51 esztendősen fiatal ember a falubeliek szerint. És ez csak a kisebbik részben származik a tagság magas életkorából. Kazinczi János akkor is fiatal embernek számítana, ha csupán KISZ-korosztálybeliek alkotnák a tsz-tagságot. Mert deli a termete. Nem oly' szikár már, mint húszesztendőskorában, de nem is olyan zömök, mint általában a palócok. Arca sima, tartása feszes, a mosoly ritkán hagyja el az arcát, s valami örök nyugtalanság hajsolja a munkára. Kedveli az újat, korszerűt, maga is mindig kitalál valamit, amivel előre viheti a gazdaság ügyét. Aki alkot — mintázza —, az mindéig fiatal marad.

Lakos György

Az országúti műsor mindig ugyanaz:

— Segíthetünk valamit?

Aztán, ha a pasas nagyon hülyének látszik, az orra előtt cserélnek ki hibátlan alkatrészeket rosszra. Végeredményben az a lényeg, hogy az autók a kezelés után legalább annyit mennek, mintha igazi szerelő nyúlkaolt volna bennük.

Akadnak hozzáértők öntudatos szöveggel:

— A Hardy-tárcsám szakadt el. Elég lazák voltak a szálai, *tudtam*, hogy ez lesz a vége. Persze, csinálhatnék újat, de nincs felesleges gumiabroncsom.

— És, ha a kardáncsukló törött el? — incselkedik Kálmánka. — Elvben lehetséges. A hiba tünetei ugyebár...

— Megegyeznek? Jaj, csak azt ne!

Id. Tóth elővarázsol Mimóza feneke alól egy vadonatúj Hardy-tárcsát.

— Önre bízom, uram, az üzletben ennyi, meg ennyi...

Ha a pali nem siet, és boldog, hogy ez a két szimpatikus férfi megmentette (mi lehet faterka arcán, hegyes orrára akasztott két kis gombszemén, ami bizalmat ébreszt az emberekben?), Mimózával kezd törődni. Vagy utálja a kutyát, vagy imádja, semlegessel a két Tóth még nem találkozott.

— Milyen állapot ez? — kérdezi a tájékozatlan, és ha így kezdi, már nem kutyapárti.

— A szomszéd megkért, vigyük le ezt a dögöt az anyósának. Nem is értem, mit képzelnek egyesek, szegény kisfiam ráadásul allergiás a szőrre.

— Bűbájos kis spániel — gügyög a kutyaőrült, és nem tudja, hogy ő már elveszett. Atya, s fia gátlástalanul randalíroznak a motorházban, s felváltva tömjénezik a pasast:

— Van valami az úrbán, amit megérez ez a buta kis jószág. Máskor megharapja az idegent.

— Harap? Egy spániel? — hüledezik a balek. — Ezt most hallom először.

Megrágalmazott Mimóza önfelédten csókolgatja balek kezét, a ki nek eszébe jut, hogy volt egy cockerspánielje. Kakukkfüves rétekre emlékszik, ahol kutyája a vadcsapás illatától részegen hentergett, kényeskedve harapdálta a kamillákat, és ha üldözőbe vett egy lepkét, hosszú fülei lebegtek a meleg szélben, diadalmas lobogók:

— A szomszédaim nem szerették...

— Ugye? — kap az alkalmon Kálmánka. — Mimózáunk például rajong a tejszínhabért, de csak titokban adhatunk neki, mert ha meglátják... aj-jaj! — és legyint. Balektől várja a folytatást.

— Így van. Morognak, hogy bezzeg én a gyerekeknek se adhatok tejszínhabot naponta. Igyon kevesebb sört, meg pálinkát, nincs igazam?

Majdnem összelelkeznek a nagy egyetértésben, id. Tóth Mimózát gyömszőli:

— Puszi, puszi, apukának, okos kislány.

Balek ellágyultan megadja címét:

— Ha arra járnak, nézzenek be. Mindig akad javítanivaló ezen a vacakon. Mimózát okvetlen hozzák magukkal!

Kezd félni a két maszék angyal. Eddig minden sikerült. Túl szép ez ahhoz, hogy sokáig tartson. Kálmánka követelőzni kezd, ruhát akar, faliszőnyeget.

— Megörültél! — robban fater. — Ide! Faliszőnyeget!

— Nem bírom már nézni a penészt, ha reggel kinyitom a szemem... és este ez az utolsó. Öltönyt is ígértél.

— Minek az, nézz meg engem!

— Hónapok óta nem voltam sehol, ha egy jobb tyúkot akarok, kell a cucc.

— Vetess a nővel. Minél idősebb, annál bőkezübb.

Kálmánka fintorog. Fater egyszerűen komor. Összel még a benzingőznek is más szaga van. Télen kevesebb a külföldi, és az állami kocsik sofőrjeit nem lehet bepalizni.

— Már úgyis untam. Rengeteg meló volt. Ilyen erővel kiválthatnánk az iparendélyt, akkor nem kéne hajnalban kelni — álmodozik Kálmánka.

— Nincs az a marha, aki nekem kiadja; meg a sok utánjárás, kilincselés... És várni, hogy jön az ipsze, akkor dolgozni, amikor ő akarja, nem akkor, ha kedved van...

— Mikor van nekem kedvem? — borzong Kálmánka.

— Na, látod. Nem való az ilyesmi kényelmes fajtáknak.

Előveszik a *kisokost* — pontos könyvelés számításba jöhető hülyékről.

— Próbáld meg te — biztatgatja id. Tóth a fiacskáját. — Neked jó dumád van, én már unom a segnyalást.

Megnyalazza az ujját, számolgatja a vagyont. Tasakban hurcolja, félti nedvességtől, egértől, s nem utolsósorban Kálmánkától.

— Ennyi még nem volt! — Kálmánka szeme csillog.

— Nesze, itt egy százas, vihated a motort meg Mimózát.

Kálmánka útnak ered, fölötte lebeg az atyai áldás. Főbaleknál kezd a sort, idegesen csenget, meddig lehet fokozni a linkséget?

— Itt a Mimóza! — örül balek. — Milyen kedves, hogy eszébe jutottam.

— Erre jártam. Nem is reméltem, hogy délelőtt lévén, önt itt-hon találom, uram.

Kálmánka finom, mint egy budai úrilány. Beül a kocsiba, túráztatja a motort. Balek lelkendezik:

— Tudja, amikor maga megmentett, tisztára mennyből az angyal volt.

— Szelepcsizolás. Igen, ez feltétlenül szükséges, harminc forint — mondja Kálmánka ellentmondást nem tűrően. — És tessék csak figyelni! Ha benyomom a kuplungot, mit hallani?

Balek fülel:

— Semmit — mondja tétován.

— Zúg, nem?

— Igen, *mintha* zúgna.

— Kuplungállítás. Önnek, uram, egy ötvenesért. Leviszem a műhelybe az aknára, két óra múlva hozom is vissza. (Balek tétovázik.) Jó kis kocsi, kár lenne érte. Ha elhanyagolja, rövidesen kétezerbe kerül. Nekem mindegy, az ön érdeke, uram. Már nem is vállalok mást, csak *favét*. Megbízható. Ha jegyzőkönyvezni megyek, ilyen-nel találkozom a legkevesebbet.

— Miért, hol van maga?

— Műszaki szakértőként dolgozom. Helyszínelés. Többet nem mondhatok... Sietek is, vár az őrnagy, de azért ezt beszorítanom. Faterom önkéntes rendőr, ad a pontosságra az öreg.

Balek nem érti az összefüggéseket, de bizonyos szavak — rendőr, őrnagy és többet nem mondhatok — megnyugtatták.

— Addig itt hagyom a kutyát...

Balek, karjában Mimózával, a kapuból néz autója után. (Mimóza, mint zalog, nem a legnagyobb biztosíték. Id. Tóth őszintén sirna „kislánya” után, de Kálmánka elcserélné majdnem új kocsira.)

A sarkon túl várja a motorkerékpár, kivesz az oldalkocsiból néhány alkatrészt, és elszelel az autóval. A város másik oldalán megjeleni, mi cserélhető benne. Magasabbra állítja az alapjáratot, feszegette az ékszíjakat, aztán parádézik kicsit: vesz egy forintos fagyaltot, a kocsinak támaszkodva nyalogatja. Csillog a króm, az ablaküveg, egészen tűrhető az élet. Most kellene egy jó nő, s meg sem állni vele, mondjuk, Párizsig... Indul vissza a balekhoz. Megint a régi, szomorú pitiáner — volt kocsi, nincs kocsi.

— Hamarabb jött, mint mondta — fogadja balek.

— Sürgetett az őrnagy.

— És nem vitte a forgalmi.

— Lényegtelen. Nekem van egy igazolványom, ha azt felmutatom, másra nem is kíváncsiak — mondja a kis feledékeny.

Balek irigykedik. Aztán kifizeti a munkadíjat, bele se néz a kocsiba. Sértődötten közli, hogy Mimóza nem fogadta el tőle a csokit.

— Ilyen spánielt még nem is láttam.

(Mimóza se látott még csokoládét.)

— Válogató — mentegeti Kálmánka. — Kizárólag tejszínhabot eszik.

— Tényleg, mondták is már, hát köszönöm, és ha erre jár... Pápá, Mimóza...

Kálmánka csámpázik a tragacsához, cibálja Mimózát, aki esdekelve vinnyog izgalmasabb lámpaoszlopoknál. Kálmánkának nincs kedve hazamenni, lassan berreg át a keresztvezéseken és töpreng, hogyan szerezen közel háromszáz forintjából öltönyt. Esetleg nadrágot. De legalább egy pulóvert. Leáll, bámulja a kirakatokat, végül inget vásárol. Borvörös, fényes, egyszerűen visszataszító. Neki tetszik. Cselleng tovább, lóbálja a kis csomagot. Egyszerre eláll a lélegzete,

mert a keskeny utca két partja között mellénye szárnycsapásaival átvitorlázik a Nő. Keblei két számmal kisebb melltartóban bugyognak, vastag szálú haja irdatlan csipőjét verdesi, s oly' könnyedén lebeg, mint súlytalan hájgömb. Tápláló anya, almaarcú willendorfi ősvénusz. Vénasszonyok nyarának bágyadt verőfénye; a mozdulatlan levegő őrzi a nő verejtékszágának kondénzcsepjait. A hájgömb Mímózával barátkozik. Kálmánka halkán sóhajta a széles hát mögött:

— Kezeit csókolom.

Szeretné eldarálni a szokott szöveget, hogy hiába, a kutyák megérzik stb. De ez most valahogy nem sikerül. Kínjában bemutatkozik.

— Örvendek. Schmidt Elza vagyok — mondja a nő magas, kellemes hangon. — Okleveles ápolónő — teszi hozzá.

Kálmánka erre bemutatja kutyáját is:

— Mímóza Aranyspániel, öt éves, hajadon.

A nőnek eszébe jut, hogy ő már harmincöt éves, és papíron — sajna — ő is hajadon. Bosszankodva ráncolja a homlokát. Kálmánka fél, hogy elrontotta a dolgokat, mentve a menthetőt, óvatosan ráálal Mímózára. Teletalálát. A Vénusz, eleddig visszafotott és teljesen feleslegesnek tűnő gyöngédségével feltámogatja, és vezeti a lakása felé:

— Éhes? Beteg? Lélegezzék nagyokat. Ne féljen, majd én viszem...

Kálmánka engedelmesen támolyog, a hömpölygő Vénusz válláig ér, pilíncke fogpiszkáló viruló gyümölcsön.

Társbérlet. Rózsika néni.

— Mi az, kedvesem? Elütött valakit?

Riádtan les Elza hóna alá, ahonnan Kálmánka hasonló ijedtséggel pislog ki.

— Azt hittem, a kedves mama — hever Kálmánka a fotelben, lenyelt valami gyógyszert, amitől azonnal igazi hányingere lett, Mímóza kíváncsian szimatol ide-oda.

— Árva vagyok — borul könnybe Elza szeme. All a szoba közepén, mint elvesztett óriásbébi a libalegelen.

— Mennyire megértem. Én tudom, mi az, árvának lenni... Nekem sincs senkim — végzi ki Kálmánka pillanatok alatt elnyűhetetlen anyját, és köröszívósságú apját. — Csak hányódom... Menhely, akarom mondani, nevelőintézet... És ágyrajárás. Minek is élek én?

— Jaj, nem szabad így beszélni — és Elzácska sír, mint bóbitás, szelíd felhő, amely alig várja már, hogy öntöző virágra találon.

— Ne tessék szomorkodni, olyan szép és fiatal tetszik lenni — mondja Kálmánka csukladozva a gyógyszertől és az izgalomtól.

— Maga most csúfolódik.

Elzácska lepedőnyi férfizebkendővel legyezgetve mély kivágását, hergeli Kálmánkát, és a forma kedvéért sír tovább. Mímóza sietne vigasztalni, de Kálmánka illetékesebbnek érzi magát, és alaposan meg is vigasztalja. A káderezésre hajnali négykor kerül sor, amikor Kálmánka már olyan fáradt, hogy csak pékséget tud kitalálni magának, ahol *punkt* azonos műszakban dolgozik Elzával. Kiderül, hogy a nőnek van egy Misi mókus nevezetű nyermény-Trabantja. Erről jut eszébe a kis csirkefogónak, hogy valamikor autószerelő is volt, aztán Elza elhömpölyög a kórházba, Kálmánka pedig igyekszik haza. Fater karikás szemmel fogadja Mímózát, a motorkerékpárt, és egyszem gyermekét.

— Hol a francha' tekeregtél? Már azt hittem, vihetem a Markóba a zsíros kenyeret.

Kálmánka mesél, fater izgul, kezét dörzsöli:

— Ez igen! Mikor mutatsz be neki?

— Nem lehet, azt hazudtam, hogy külföldön vagy —, füllenti az okos kisfiú. — Elvégre ide nem hozhatom, majd törd a fejed, most hozzáköltözöm.

— Mondd, hol lakik? Te, nem púpos az a nő, vagy sánta? Különben hogyan ragadt volna rád ilyen gyorsan? — gyanakszik fater.

Kálmánka összekaparja a betyárbútort, útravalónak kap három címet a *kisokosból*, hamuban sült pogácsa.

— Mímózát nem adom!

Fater fél, hogy kutya nélkül nem boldogul, ha mégis rászánja magát az útonállásra.

— Igen, de ha meglát kutya nélkül, mit gondol?

— Ellopták, kész!

Kálmánka vonaton megy vissza. Elza a kórházkapuban várja „drága, pici ágyrajáróját”, és azonnal zokogni kezd, amikor megtudja, hogy Mímózát ellopták. Hirdetni akar, de Kálmánka tiltakozik. Fater ugyan nem szokott újságot olvasni, de sose lehet tudni. Képes megjelenni Mímózával, és szemrebbetés nélkül felnyalni a jutalmat.

— Völegényem — mondja Elza mereven Rózsika néniinek, aki majdnem a kuszóbre fekszik, nehogy véletlenül kikerüljék.

Később pancsol a konyhában. Valami nagyon finomat akar főzni Kálmánkának, de a hús leég, a habroló összeesik, a leves csomós. Elza bög. Kárpótlásul kap vitaminokat, undorító labdacsookban. Késő estig szerezgeti a Trabantot, nagy gonddal és szeretettel —, ez már majdnem saját kocsit. Éjszaka szánakozva gondol faterára, aki egyedül hortyog a dohos szobában. Elza mosópor- és napszagú, puha ágya, dús, meleg haja, Elza-mandragóra, drága Elza, elzadrága...

Kálmánka álomba merül. A ferdén lógó, rossz redőny résein beszűrődik az utcai fény, a „világítás rekamié” tetején, csillagterítőcskéik közepén negédes őzike, úvegelefánt, foszforeszkáló minifeszület; porcelánba dermedt táncosnő örökkétartó piruettre perdül. A kárpitozott fotelok fejtámláján csipke, ülökéjén csipke, néhai papi és mami fényképei alatt szintén csipke. Általában mindenütt édes, pici terítőcskéik, a futószőnyegen elhasznált lepedő, hogy az kopjék, ne a szőnyeg. És ekkor a békés éjszakába beletrombitál Elza cseppe sem finom horkolása. Kálmánka felriad. Hiába, nem lehet minden együtt.

Kálmánka a hozományba kapott címekkel tűrhető klientúrát épít ki magának néhány hét alatt. Fő vonzereje, hogy házhoz megy. Alázatos és illetendő, mint azelőtt, de csalásra újabban csak akkor fanyalodik, ha nagyon muszáj, és hazudni is csak akkor hazudik, ha elkerülhetetlen. Életében először félrerakja az apránként csordogáló pénzeket (nem kell faternek adni és fillérenként visszakunyerálni), s mint havi fizetést nyújtja át Elzának: te jobban tudod, mi kell, beosztóbb vagy, mint én... A megatott Vénusz először is fehérneműt vásárol Kálmánkának. Esténként arról beszélgetnek, milyen legyen az új öltöny. Éjszaka Elza csökönyösen horkol, Kálmánka megbocsájtó mosollyal virraszt.

. Elza úgy véli, hogy a házasság csupán idő kérdése, míg Kálmánka végre legyőzi vele született féltékenységét és nyilatkozik. Kálmánka az ünnepélyes aktus útjában ugyanazt az akadályt látja, amely fogai megcsináltatását se tette lehetővé: munkahely kellene. Kálmánka tehát állást keres. Ha az van, minden van; otthon, kocsit, feleség, és nászajándékba esetleg egy kismimóza. De fater emészthetetlen mócsing. Rágha, rágha, nem tudja se lenyelni, se kiköpní. Fáradtan tér haza egyik este. Fázik, kínt dara esik, fáj a torca is. Elza kisírt szemmel fogadja.

— Itt járt egy ember. Az apádtól hozott üzenetet Kanadából. Miért hazudtál nekem?

Kálmánka elveszti a fejét. Nem számított rá, hogy fater idején feltámadni, ráadásul Kanadából... Gőzölgő hazugságok között válogat, egyiket se érzi jónak. Mindent el kell mondani, bízni Vénusz irgalmában. Kicsit meg is könnyebbül. Az igazság a legkézenfekvebb. Új élethez tiszta lap. Elzához sompolyog, sokat sejtetően térdre roskad előtte. Elza szeccszűs szíve turbékolva várja a kinyilatkoztatást: íme, a Grál lovagja. (Prémvadászat, nászút Torontóba, apósom Kanadából etc.) Kálmánka meakulpázik, mindent elmond, még azt is, ami teljesen felesleges (töredelmes bűnbánók örök önkínzása), és nagyot fújva várja, hogy most megdicsérik. Elza lehuppan a magaságából. Arcán foltok égnek, szája szögletében vibrál a grüberli. Borzasztó, hogy ez a bébipopsi színű húsbalvány mereven ül, zokogás sehöl.

— Elzácska!

— Hallgass!

— Mi lesz most?

— Majd gondolkodom. Feküdj le!

Kálmánka reménykedve vetkőzik, bebújik a paplan alá:

— Nem jössz ide?

— Hallgass!

Kálmánka nem tud aludni, a villany ég, Elza trónol a csipkés fotelben, megalázott, kifosztott pünkösdi királynő. Nem sír, nem sóhaj. Reggel nyugodt, lassú mozdulatokkal készülődik, akkurátusan kikészíti az arcát. (Papi és mami — drótkéfahaj. Hitler-bajusz és emíliai kuglófmosoly — helyeslően nézik a falról. Most már tényleg békében nyugodhatnak.)

— Hová mész? — nyöszörög Kálmánka.

— Természetesen a kórházba. Déléltötös vagyok.

— És én?

— Te maradsz.

Rá se néz, köszönés nélkül elmegy. Dolgozik, mint máskor, lelkiismeretesen, mert első a kötelesség. Munka után jelentkezik a rendőrségen, és szóról szóra elmondja azt, amit Kálmánka meggyónt neki. Szép, kerek mondatokat fogalmaz, lágy hangon beszél, nyugodt és magabiztos:

— Ez természetes, kérem, kötelességem volt.

Az ügyeletes tiszt nagyon szánja. Milyen hiszékenyek és védtelemek a magányos nők — gondolja.

— Sajnálom — mondja fater. — Nem ezt akartam, de te felém se néztél, és már kezdtem érte aggódni. Aztán majd vigyázz, miket mondasz, legalább én ússzam meg. Szervusz.

— Fater!

— Na?

— Csókoltatom Mímózát...

Emlékkönyvbe

Csillagrongyos ég; éjszaka: felhőhányás —
matracon sárga folt —
sarlózott gaz babonája, szentsége paraszti szépnek —
nyakracsókolt hullafolt; naftalinkabát;
telinyár. Vattafelhőn átütő napcepp, leszagolt virág,
kisingen tejfolt,
levendulaszoknya, vásárfia-vászón, keresztzemes rét.
Telinyár.
Sörhabos akác még néhol, leginkább szőnyeggé szelidülő.
Levedlett naptárlapok, ligetedő erdők, ó
lázmérőt nem dugdosok már, hiába dugdosok hónom alá, csak a
pofonok tűzijátéka ha gyógyít, a csillaglító jajongás, a
kőbebotlás dühére bevert ablak fröccsenése, vagy a
pipacstól vörhenyes töltés, a lecsurgó tücsökzaj,
meg a borbánat,
meg a sírvavigad.

Preludium

Nem tavaszi szél.
Mérget sziszegnek a hegyek.
Állnak szégyenkezve hógatyás bokrok,
csatornák szemérme tátong.
Múlhatatlan slágerek szíjazzák
a szeretők szívét.
Nincs szó, mely az ajkakat megédesítené.
Rossz csillag áll a város felett.

Vladimir Holan

Liget

Milyen némaság, miféle bánat,
milyen zokogás, milyen elesítulás
okozza, hogy évek múltán újra itt
bolyongsz

e ligetben, hol egykor
tébolyult lány kiabált, átkozódott,
tépte a ruhát magáról,
s vérzett, ahogy a szüzesség
az éhségtől, az asszonyiság a jóllakástól
vérzik,
— de sírni nem tudott...

Ma tétován és szinte félve
s nagyon gyöngéden nyitja a szél a
lombot,
s nézi a gyümölcsöt, amely
még titkolózva óhajt élni,
de nem kisémmizetten...

Veres János fordítása

toporogtak, ráztak egymással kezét, vagy fordították ég felé a fejüket, ha haragosak voltak.

A várnagy kettétárta a tanácsterem ajtaját, s harsányan szólott:

— Ki-ki pedig arra a székre telepedjék, amelyen a maga nevét olvashatja. Aki pedig nem tud olvasni, mástól kérje meg!

Zajos zörgés, tipegés-dobogás, dűnnyögés és betűzgetés követte Sennyei Sámuel szavait. Nem értették a dolgot, hiszen annakelőtte mindenki odaült, ahová kedve volt, vagy ahová rokon, jó barát rángatta.

— Valamiféle új udvari divat ez, talán a fejedelem parancsolta — dohogott az öreg Hevesy, s két széket is kipróbált, míg helyére nem billent. A várnagy türelmesen várakozott, majd amikor már mindenki megtalálta a helyét, s több zörgés nem volt, a várnagy a kis fogadószobába sietett, ura elé — Instálom, együtt a consilium!

A házigazda belépett. Az örökké szolgálatkész, mindig híven aulikus Koritsánszky kezdte a vivátot. Az urak ismét felállottak, megvívatozva ők is a főispánt, majd a főispán intésére újfent csak nagy székhúzogatás, kardcsörgés, sarkantyúpengés, krárogás között letelepedének.

A báró hátradőlt a karszékében, s végigtekintett az asztalon, majd a tekintetes vármegye fejéin, jobban mondva a hosszú Vályi, a kurta Béky, a kornyadozó Hevesy, az izgó-mozgó Bodon, a peckes Pósa s a többi urak koponyáin. A szőkeken, barnákon, fekeféken, fehér hajúakon s a tarfejűeken. Egyre inkább csodálkozék.

— Megnőtt ez a Béky Balázs? — tűnődött hangtalan. — Ez a Vályi meg valahogy öszszement.

Ámde az urak is ámulva meredtek egymásra. Megmagyarázhatatlan, zavaros érzés lebegett a szenátus levegőjében. Mert lám, a pelsőci nótárius kopasza pontosan ugyanolyan magasságban világlott, akárcsak a termetes Koritsánszky homloka, az epés Bucsi is úgy festett Selmeczi mellett, mintha nem lenne testben rövidebb egy percente! tőle. Amiképp Andrassy kutató szeme ideodarebbent a zöldposztós táblán, úgy érezte, valamiféle varázsolló futott végig a teremben, és minden illetőt egyforma magasra vagy éppen alacsonyra metszett.

— Hogy csinálta ezt, Sennyei? — fordult a várnagy felé.

A várnagy a székek tövére mutatott. Andrassy lehajolt, pillantása kutatva futott végig a padlaton, a fenyődeszkák hosszán. És mert ezzel megadta a jelt, a forgolódhatás jelét, valamennyi szék gazdája szomjas kíváncsisággal pillogott a széklábak tövébe.

Egyszerre tört ki nevetésben az egész Gömör vármegye.

Mert minden székláb pontosan a legkelőbb magasságban volt elfűrészelve. Kie magosabban, kie alacsonyabban, kiét meg se nyírátták. A fejek egyazon zónában bólogattak, egyképp földig értek a lábak. Nem akadt sem kisebb, sem nagyobb méltóság a vármegye tiszteletreméltó szenátusában. A keszeg Ragályinak keskenyebb ülőke jutott, a hasas Feledi Gáspár alá vaskos trónust tölt az ajtónálló hajdú. A várnagy még a szélességre is gondolt. Az sajnálkozott legjobban, akinek semmi javítanivaló nem akadt a széknél, velük még csak egy asztalosinasnak sem kellett foglalkoznia.

— Ez a Sennyei, ez a Sennyei — ingatta fejét a báró —, de egymáshoz szabta a vármegyét! Hej, urak, urak! — sóhajtott fel aztán — Ha ily unisono dönthetnénk ország dolgában is!

Az urak maguk alá rántották a széket, csizmájuk hegyéhez igazították kardjukat, s csak a várnagy, a nagyészű Sennyei Sámuel vizsgálta még hosszan s elégedetten amaz

egyenes léniát, amelyet a megannyi bölcs koponya fölé vont képzeletében.

S mert a főispán felemelte az asztról kicsiny ezüstbuzogányát, hogy jelt adjon a consilium megkezdésére, a várnagy ki is osont a teremből. Dolgát jól végezte. Alig néhány perccel múlva azonban sietvést futott vissza, kitarta az ajtót:

— Futár Rozsnyóról! — jelentette.

Fiatallórcú lovas futár, öngagsága palotásainak egy apródja lépett be. Futva tette meg az utat a várkapu és a tanácsterem közt is, lovát egy hajdúra bízván. A küszöbön maradt, erős hangon jelentette.

— Öngagsága elindulni méltóztatott Rozsnyóról, három fertály óra múlva itt lesz. Örömmel fogja üdvözölni a vármegye egybegyűlt rendeit!

— Vivát! — kezdte megint lelkesen Koritsánszky.

Andrassy báró az égre, azaz a megbarnult, füstös menyezetre pillantott. De csak a fejedelem kedves dobosának képét látta a szemközi falon; ama lovon ülő dobosét, aki a nyeregbe akasztott két roppant dobon jobb felől is, bal felől is az idők végeztéig a táborigiadót veri.

— Laudetur! — felelte megkönnyebbülten a házigazda, és széttekintett a vármegye egy léniára szabott, tisztelettől áhítatos koponyáin, a megbékélteken: — Most már jöhet öngagsága. mély reverenciával fogadtatik.

...Ma is ott állnak a székek a krasznahorakai szenátorteremben. Csak éppen azt nem árulják már el, melyikük kinek a terhét vállalta.

Riportok XIX.

AKI ITT ÜL; mellette lámpa, fehér
 rezdületlen fény, körül a szoba
 árnyékai, most csend van, a pontos
 idő 23 óra 35 perc,
 ez a számvetés órája, igen,
 nincs hová, nincs kihez, nincs miért,
 csak asztal van, lámpa,
 szótlan papír az írógépben,
 karosszék, mögötte megszokott-kemény
 heverő, homlokát tenyerébe fekteti,
 csak az óra ketyegése kívül,
 csak a szív hangja benn,
 csend van és egyedüllét,
 a pontos idő 23 óra 40 perc,
 pontosan múlik, nem gyorsul,
 nem lassul, szabályos-könyörtelen,
 sejtenként elfogyó élet,
 nem fordul vissza, vissza se néz:
 aki itt ül, homloka kinyílik
 tenyere melegétől, az elzárkózás
 ránc-redőnyei felhúzza már,
 ablak tárul, kihajol rajta,
 integet az emlékezés, valaha-volt
 pajtások, gyermek-játszótársak
 integetnek-fütytentegetnek vissza a térről,
 a népkertből a Tóalján, iskolatársak
 a kollégiumból, a népdalkórusból,
 szavalókarból, hogy is volt csak:
 „ne menj a városba, híres Bíró Máté
 rablók kapitánya, ne menj a városba,
 maradj a Rikába, Rika erdejébe”
 a városból integetnek, elmentünk
 Pitvarosról, Csomorkányról,
 Földeák-pusztáról, a szegvári tanyákról,
 mint a király szép lányáért,
 aj, nem nekünk valéért,
 elmentünk, otthon hiába volt
 anyánk-apánk szava, rokonok beszéde,
 jöttünk, itt maradtunk, harcoltunk,
 nem fegyverrel, foggal-tízkörömmel,
 önégető lázzal, szorgalommal,
 fanyűvők-sziklamorzsolók,
 mesebeli bőséget, hatalmat-tudást
 szerezni jöttünk-maradtunk;
 ők integetnek, vele együtt jöttek,
 éhes-soványan, réti csikaszkok,
 mind hozta-tudta szúrtaisznyában
 hamuba-sült titkot, varázsigét
 a szolgálat végére, számadásra,
 a jutalom feltárló óarany-kapujába,
 ó, hány szezámról-kapuról álmodtunk,
 vitatkoztunk-hittünk akkoriban,
 első szabónál csináltatott zakónkban,
 elnyerve már a birodalom felét,
 maholnap negyvenesek,
 első öröm, hit, lelkesedés népe,
 emlékeztek, integetők;
 a pontos idő 23 óra 50 perc,
 aki itt ül, magányos
 az idő egyhangú lüktetésében,
 metronóm-kopogásban, eső-kopogásban,
 hózizegésben nem tudja,
 ki él, ki halott már,
 nézi behűnyt szemmel az emlékezés
 virágait tenyerében,
 fájna ujjait ökölbe zárni,

szezám-kapuja kinyílt, azután
 ránc csukódott, álmaink tenyerére
 ránc csukódott, álmaink tenyerére
 az ujjak józansága, ököl-józanság,
 rendezett egyenes vonalak-sorok
 józansága, rend és fegyelem
 parancsa, kötelességtudás;
 s titkát ki-ki megépítette,
 csináltunk családot, mértékletesen
 zsebünkhöz igazodót, van
 otthonunk, benne gyerek és víz,
 gáz-villany-feleség,
 ölelés távfűtéssel,
 napközben áldott-kényelmes csend,
 aludni járunk csak haza,
 a szombat szabad, összeveszünk,
 kibékülünk vasárnap,
 erre kell a két szabad nap,
 egymást okolni valamiért,
 nincs úgy, nem úgy történt,
 nem sikerült, másnak jutott,
 mi érdemeltük, nem lesz a miénk,
 átlátva mindent végül
 ketten-egy-ágyban összebújunk,
 dideregve várjuk az öregséget:
 aki itt ül, homlokát felemeli,
 tenyerét ökölbe szorítja,
 a pontos idő 23 óra 55 perc,
 próbált menekülni,

Iluh István

Ősz van

Neked is menni kell szép Nyár
 Rozsdálló tájak felett
 Őszi köd sétál
 Késnek a reggelek
 Melengetik tört gerincüket
 Összebb bújnak a dombok
 Zizegve jelzik röptüket
 Megsárgult lombok
 Földig érnek a fellegek
 Őnos-esővel rakottan
 A nap aprókat lépeget
 Varjú kiáltoz kárvallottan

mire jutott vele,
 verseket morzsolgat esténként,
 gyermekkorából kukoricát,
 gyerekkorából kukoricát,
 szavakat borzol, lábához
 macska törleszkedik, hízelgés
 dorombol, álmából felriad,
 levegő után kapkod,
 ebéd után elszunyókál magában,
 a visszazámlálás megkezdődött;
 harminc: súlyfölség,
 huszonkilenc: rossz emésztés,
 huszonnyolc: délutáni álmoság,
 huszonhét: éjszaka álmatlanság,
 huszonhat: látásromlás,
 huszonöt: fogak pótlása,
 huszonnégy-huszonhárom-huszonkettő,
 a húsz után, a tíz után,
 a legutolsó szó után
 mi jöhet, miféle erdők-kísértések,
 ajándéka szerény, egy élet, nem több,
 hová veti a szorongás,
 lesz-e fény a sötétüdben,
 mellette lámpa, rezdületlen,
 elfér a csönd egy tenyérben,
 körül a szoba árnyékai,
 a pontos idő 24 óra. Éjfél.
 Új óra, új nap, új év kezdődik.
 S mi új kezdődik?

Jegenyék

Nyártól lombozottan
 Esővel veretten
 Naptól fényezetten
 Égtől ékezetten
 Évvel gyűrűzötten
 Villámtól égetten
 Vihartól tépetten
 Téltől havazottan
 Fagytól ónozottan
 Százával ezrével
 Jönnek a jegenyék
 Az idő csendjével

Látogatóban Kő Pál

Munkácsy-díjas

szobrászművésznél

A műteremlakás ajtaján még mindig ott a név, az előző tulajdonosé, aki főurak és valamikori dzsentrik kedveltjeként Európából haza-hazajárva megtért a Munkácsy utcai műterembe.

Kő Pál Lőrincről költözött ide, egy KISZ-lakótelepi garzonból, ahol harminc négyzetméterbe szorítottan élt feleségével (Péterfy Gizella festőművésszel) s két gyerekével. A Stúdió Rottenbiller utcai műtermében dolgozott akkoriban, egy szobában Gyurcskkel (Gyurcsk Ferenc szobrászművésszel). Emlékszem a sarokban álló gipsz Boronásra, egy még „somogyis” biciklis legényre, ökölbezáráható festett fa Munkására, a Táltosra (hogy törpült mesebeli maketté patái alatt a falu!), a Fehér Annára. Akkoriban néhány méterrel tőle Melocco Miklós törte-gyúrte-, építette” az új korszakot jelző Adyt, egy görög gyerek ki-kiszaladt borért az Y presszóba, frissen leszabott pallón üldögéltünk, nagy lehetőségek, álmok tértek be ingujjban, fényesen.

Majd egy kiállítás Gyarmaton, Tarjánban, a művelődési központ előterébe kerülő József Attila-relief, a futballmecs Somoskőújfalun (az öntést végző tűzhelygyári szocialista brigád ott pingált társadalmi munkában zöldre egy kerítést; Lajos — barátai így ismerik — két láda sörrel s velem érkezett a határmenti faluba. Ki emlékszik az eredményre? A bográcsgulyás ízet is elfeledtetik későbbi bográcsgulyások. De fontos és emlékeztető este volt!).

★

A telefon hosszan cseng. A Múzeum körút sarkán tartom a drót egyik végét. Zuhog az eső.

— Remélem, eltalálsz még hozzánk — mondja. Hangja fáradt és kicsit ironikus.

„Csúcs” van... A buszon lökdösődés. Bajban vannak a galambszürke öltönyösök: felfröccsen a sár.

Tényleg régen jártam a Munkácsy utcában. Kenese jut eszembe, egy levél a készülő *Chagall és én-ről*, és újra Salgótarján: Lóránt Jani akadozó, félszeg megnyitó szavai (megfigyelték már, hogy az igazán jó festők, szobrászok, grafikusok ritkán mesterei a szónak — még kevésbé a teliszáj-handabandázásnak —, mert hát ott a vászon, a lemez, a fa, a kő, miért ne ő beszéljen?).

...És Mohács... Egy zöld, naplószerű füzet:

„1975. dec. 4-én
18-án

Tölgyfarönkök

szállítás
szállítás

60x60 cm 5 db
100x60x8 cm 2 db
140x60x8 cm 3 db”

„1976. április: üveggolyók Tarjánból.
Öntetés 4 db kengyel...”

„1976. május 31-től június 5-ig pihenőt tartok... Kicsit bele is fáradtam a munkába. Lemegyünk Hevesre. 5-én viszont sok dolgom lesz: óvodát befizetni, öntőt megnézni, este 6-kor jön Szvetlov beszélgetni. Így az esti busszal megyünk Gizivel Pestre.”

„Aug. 2. Az utolsó munkát készítem, II. Lajos király szobrocskáját. Talán a legszivesebbek közé rukkol... Ma volt kint Vadász Gyuri megnézni (szép elismerő szavakat mondott).

Aug. 3. Ma jönnek a mohácsiak...”

A Százados úton faragta azt a harminc szobrot, mely ma már áll Mohácson, a történelmi emlékhelyen (ifj. Szabó István, Kiss Sándor, Király József faragott fásírjelei társaságában). Itt bérelt műtermet. Balázs Pista bátyó a lenagyolt, bontakozó félig farönk — félig szobor testeken üldögélve derék erdélyi legendákat, harctéri történeteket mesélt.

Az udvaron tél végi dér. Nyirkogó kerekű kiskocsin érkeztek a műteremig a pallók. A falnak döntve néhány nyers, düledt szemű, megcsavarodott nyakú ló, már sejtve, hogy testük Ott majd elveszik a földben, a Múltban; mágikus sakkfigurákká válnak, méltóan az őket társul fogadó emberhez.

★

A Bajza utca tócsáit kerülgetve az igazi Mohácsra gondolok, a hét nap előtti-re, hiszen újkeletű remélem-barátommal csupán hét napja jártam ott:

egy kopja; az Anyám könyvei asztalkájáról röppent rá a drapéria;

szomorú-szigorú Tomori, pózna-tulipánon;

kaján török, a turbánjáról lelógó fémlemezeket ugyanaz a szél csendíti meg, amelyik akkor zúghatott, huszonhatban;

az alig felserdült Lajos; ott áll a nemrég felfedezett hantok előtt a moyen age párás ködében, leomlott háta, oldala felől a fülke, áll a felhajló talapzaton, mártír és gyermekszent, templomba és kegyhelyre való: élt 20 évet...

Frissen ültetett fű zöldül. Brodarics árnya bólint.

★

Kő Pál valóban fáradt. Sok szobrász életműve nem több, mint tíz-tizenöt igazi szobor; itt önmagában van annyi.

...A janicsárok harcmódoráról beszél, József Attila, Ady, Vörösmarty ideillő sorairól, a feltárt tömegsírok iszonyú, a mára is átvetülő látványáról...

Szóba kerül egy százéves macska (az emlékhely avatásakor került elő egy lebontás alatt álló öreg ház falából. Kőmi-

ves Kelemen-i szokás: egy befalazott élet időtállóvá teszi az ember menedékét. A mumifikálódott állat — régi társa az embernek — egy Péterfy-kép vezérmotivumává válik, megrázóan és mélyen gyökeresve — s a Véletlent léptetve elő fontos komponenssé — az utóbbi fél év személyes valóságában.)

★

A falakon képek, a sarokban szobrok.

Egy igazi Lenin; nem atléta, hanem fizikai kicsinysége ellenére is (miért lenne itt ellentmondás?) a század egyik legnagyobb alakja; portrék, egy majdan megrendezendő „Kortársak — Nagy emberek” kiállítás első darabjai... És félig faragott, apró számszeríjak.

— Nem tudok megbarátkozni a gondolatlaltal, hogy közel egy esztendő munkájának eredménye olyan távolra került — magyarázza. — Hiányzik. Hiányzanak. Furcsa megfordítása a logikus folyamatnak, de most kezdem el csinálni néhány mohácsi szobrom „vázlatát”, kisplasztikai átíratát. Szeretném itthon látni őket, kiönteni bronzba. Persze ezek a darabok továbbgondolásai is mohácsi társaiknak, másféle térbe érkeznek, másféle anyagba fogalmazódnak.

Ha érzelmes akarnék lenni, ezt írnám: „Miközben a Keleti pályaudvar felé indultam, felnéztem a műteremablakra. A kiszüremelő fény láttán egy éjjel is folytatódó, időt (köznapit) nem ismerő munkára, e munka tiszteletére gondoltam.”

De az az igazság, hogy reggel Kő Boldizsár harcias (iskolába készült) rikkantására ébredtem. Az asztalon három borospohár, néhány tucatnyi kép Mohácsról, s apró számszeríjak, sirjelek: egy országos léptékű munka emberibb méretekre íródott át.

Hann Ferenc

Varga Imrének *Prométheusz* című szobrára figyelt fel először igazán a kritika. Azóta, 1965 óta, majdnem minden évben bemutat valami meglepő, újszerű alkotást.

A huszadik század modern művészetét kétféle alkotótípus határozza meg: az elsőnek talán legjellemzőbb képviselője *Chagall*, akinek forma- és szimbólumrendszere századunk elejétől napjainkig szinte állandó maradt. A másik típus reprezentánsaként *Picassó*t említhetnénk, aki modern *Próteusz*ként szinte évről évre változtatta stílusát, átalakította formai eszköztárát, irányzatokat teremtve, majd faképnél hagyva azokat, hogy paradox módon e változások állandósága révén válják korunk legjellemzőbb művészevé.

A két művésztypust más dimenziók között nálunk is megtaláljuk. Az utóbbihoz, a művészetét állandóan változtatóhoz és megújítóhoz tartozik Varga Imre. Fogékonyan reagál az új képzőművészeti irányzatokra, alkotásaiba gyorsan beolvasztja ezeket. Művészete lényegének meghatározó mozzanata abban rejlik, hogy a formai újításokat sikerült saját egyéni kifejezőmóddá lényegítenie.

Varga Imre az ötvenes években került a Budapesti Képzőművészeti Főiskolára. Tanulóévei alatt a klasszicizáló szobrászat hagyományos fogásait sajátította el. E korban a tiszta formai egyensúly kérdései az időszak esztétikai kánonjai szerint csupán a témának alárendelve jelentkezhetek. A „természeti látvánnyal” való egyértelmű azonosulás volt a cél és a követelmény.

Különböző anyagokkal — kövel, fával — próbálkozott, de a fémplasztika vonzotta leginkább. Korai klasszicizáló művei után egyre inkább kibontakoztak festői hatású fémplasztikája jellemzői. A témához és a látványhoz illő hagyományos anyagokkal való munka közben a korábban nálunk ilyen formában alig használt, furcsa, ellentmondó anyagokba öltöztetett, erős metaforisztikus jelentéssel bíró művek születtek (*Apokalipszis*, *Eröltetett menet*).

A *Hommage à Chagal* (1963) és a *Hommage à Manet* (1968) a francia kultúra nyilvánvaló hatásáról tanúskodnak. Varga Imre párizsi útjainak élményanyaga, az irodalmi és művészeti alkotások jelentős befolyást gyakoroltak művészetének hatvanas évek elején induló szakaszára.

A magyar kisplasztikában a hatvanas évek közepén már szürrealis, konstruktív informel sőt valamivel később pop-art hatások keveredtek. Művészeink felfedezték a harmincas-negyvenes évek elvontabb szobrászatát. Természetesen visszahatásként jelentkezett és máig tart a képzőművészetben, valamint más művészeti ágakban is a deheroizáló szemlélet. Varga szobrászatának fanyar lírája is az antihó-

sők felé fordul. Idézzük csak fel a fel-szabadult testű *Prométheuszt*, a *Hósi emlékmű* fej nélküli, falábú katonáját, vagy azt a tényt, hogy legsikerültebb köztéri művének egyikét, a *Professzor* figuráját ülő helyzetben mintázta meg. Varga Imre újra felfedezte és új összefüggésekben virtuozitással alkalmazta a rodini szobrászat fény-árnyék hatásokra építő alkotómódját. Az impresszionisztikus fényhatások a lágyan gyűrődő bronzon, a lekerekített formák a művész technikai virtuozitásának nyilvánvaló bizonyítékai.

Varga a nagyközönségnek és a szűkebb műértő publikumnak egyaránt kedvelt szobrásza. A méltató kritika ugyan megszlik: sokak modorosnak, eklektikusnak tartják, az ellentábor viszont napjaink egyik legnagyobb magyar szobrászáként tartja számon. Tény, hogy művészetét, kiállításait sohasem fogadja langyos, udvarias közöny. Könnyed, játékos alkotómódja magával ragadó, művészetének fanyar, groteszkbe hajló jellegével pedig sajátos kifejezőmódot teremtett szobrászatunkban. Alkotásaiban az újszecessziótól a pop-artig a formajegyek sokaságát ötvözi egybe. Művészetének jellemzőit *Szűbő Júlia* fogalmazta meg igen pontosan kis tanulmányában: „Az effajta művészi attitűd nem sóvárogja, nem építgeti a jövő művészetét, nem lendül romantikus érzelmekkel a végtelenbe, hanem csupán friss, figyelő és rendszerező értelemmel felméri a jelenkor művészetéről alkotott fogalmának terjedelmét és határait.”

A *Radnóti*-szobor műfaját tekintve emlékmű, mégis más mint emlékműszobrászatunk számos darabja. Ezen alkotásokból a kegyelet ellenére — nagyon kevés válik művészettörténeti értéké. Varga Imre kompozíciójának sikerült emlékműszobrászatunk sokhelyütt elköpöztetett szimbólumrendszerét megújítania. A mű közvetlenségével és természetességével kiemelkedik a hasonló alkotások sorából.

Salgótarján főterén sétálva, környezetébe komponálva vehetjük szemügyre az életnagyságú szobrot. Az 1969-ben készült mű a „Főtér” szélén, a Karancs Szálló felőli oldalon került felállításra. A kivitelezőket dicséri, hogy szervesen beilleszkedik a gondosan megtervezett „Főtér” összképébe. Nem ötlük első pillantásra a szemünkbe, de a szobor természete nem is kívánja a központi elhelyezést. A tér megihitt sarkot alakít ki a korlátnak támaszkodó bronzfigura körül. A néző és a műalkotás közvetlen kapcsolatának lehetősége így, a tudatos tervezés következtében szinte zavartalan. A mű keresetlenségét még tovább fokozza alacsony talapzata.

A szobor közelébe kerülve szinte terébe hatolunk, egy perc töredéke alatt hatása alá kerülünk. A gyors kontaktus az alkotás egységét is bizonyíthatná, de éppen az a nagy erénye, hogy tartalmi gazdagsága és mondanivalójának sokrétűsége ellenére is ilyen könnyen befogadható.

Vizsgáljuk meg figyelmesen a kompozíciót: a korlátnak támaszkodó bronzfigura kockaköveken áll. E kockakövek és a fakorlát mindennapi használati tárgy jellegéről később részletesebben is szólunk.

A bronzalak impresszionisztikus formái hatásosak. Ha a látvány felől indulunk el, úgy az alkotás a rövid időre megpihenő, elgondolkodó munkaszolgálatost jeleníti meg. Az arcon felismerhetjük az ifjúkori fényképek alapján bennünk élő vonásokat. A fejét lehajtó, kezét bő katonaköpenye zsebébe mélyesztő figura tömege szinte csak egy könnyed, hajlékony forma, melynek két végpontja a fej és az otromba bakancsok. Csak a szép, megközelíthetetlen-ségig önmagába zárkózott arc jelenik meg részletesebben megmintázva, a szobor többi része inkább jelzészzerű.

A mű formai jellemzőit tovább szemlélve, első pillantásunkat leköti az a tény, hogy a figura „valódi” kockaköveken áll. Ilyen összefüggésben a talpazat kockakáinak gyakorlati, használati funkciója, valamint a tárgy mindennapiságának banalitása a kompozíción belül új jelentést nyer, még jobban kiemelve a szobor mondanivalóját.

A mindennapi tárgyak képzőművészetbe való direkt beemelését a pop-art teljesítette ki. Varga Imre ügyesen, saját mondanivalójának aláhúzására használta a pop-art elemeket.

A kompozíció említett összetevőit, a kőtalpazatot és a fakorlátot vizsgálva ezek szinte kiterjesztik és nyitva is hagyják az alkotás terét, mintegy észrevétlen átmenetet biztosítva a mű mikrotere és a között a valóságos tér között, amelyben a néző mozog.

Ha csak a figurát vizsgáljuk, a bronz megmunkálásának virtuozitása, a festői szobrászat bámulatos anyagkezelése ragad magával. A figurának egyik lényeges jellemzője, hogy hagyományos, évszázadok folyamán kialakított szobrászi fogásra, a bronz fény-árnyék hatásának maradéktalan kiaknázására épül. Az anyag felületén meg-megvillanó fény sajátos karaktert biztosít a szobornak. A lehajtott fejre hulló fény kihangsúlyozza a magas homlokot, megcsillan a szemöldökcsonton, az orron, kiemeli a szemgödörök és a beesett arc humorú formáinak sötétjét, majd tovasiklik a vállon és ráhull a kabátzsebbe süllyesztett kezek dudoraira, megcsillan a bakancson.

A felületek finom gyűrődései, az elmosott, lekerekített formák, és ezzel szemben a fagerendák, valamint a kövek rusztikus-sága izgató ellentétet hoz létre. Többé-kevésbé az egész kompozíció ilyen ellenpontozásra épül.

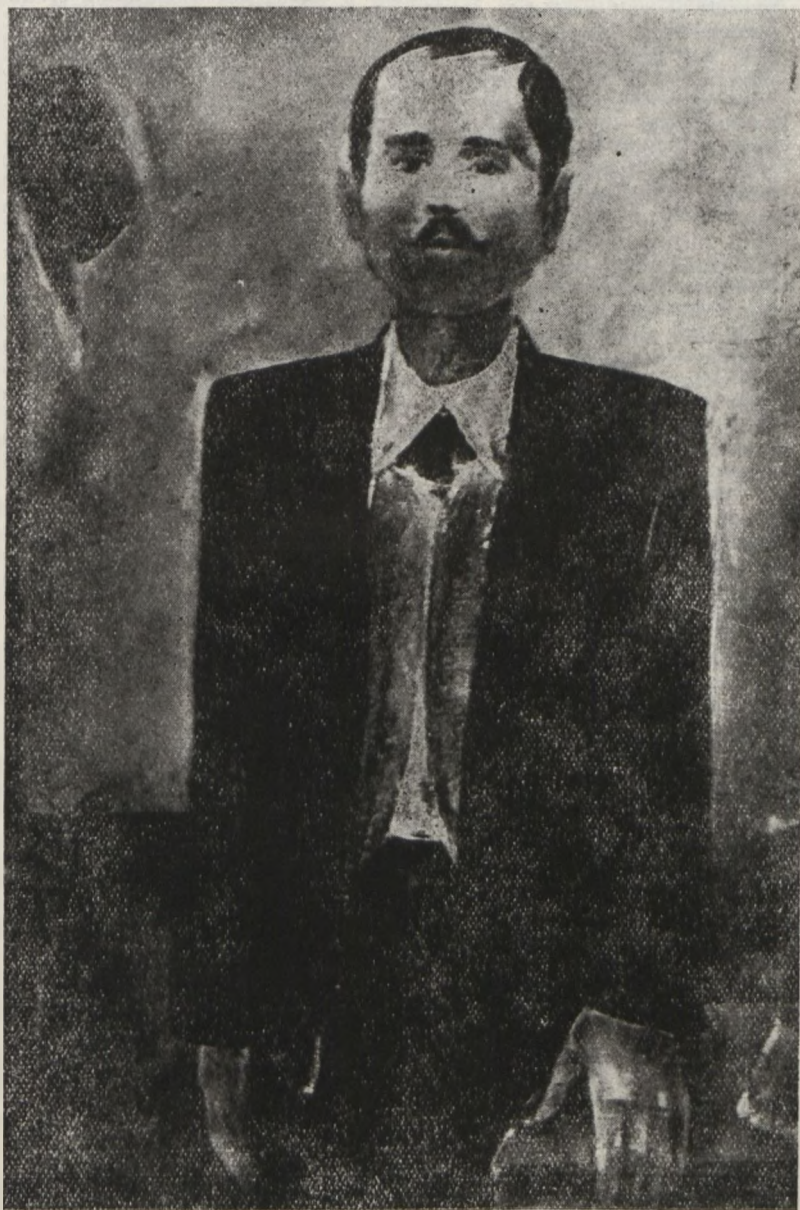
A formai jegyek együttese önmagában hordozza a mű mondanivalóját: Radnóti Miklós költőségének és mártíromságának eszméjét, a háborús évek emberének kiszolgáltatottságát, az eszmét és az embert. kifejezi mindazt, ami ott lüktet a poeta legmegrázóbb verseiben. **Lóska Lajos**

Emlékeztető Révész Gáborra

Révész Gábor a Nógrád megyével szomszédos Hont vármegye Gyürki nevű községében — Balassagyarmattól mintegy 15—20 km-re — született 1880-ban egy cselédlány „törvénytelen gyermekeként”; apja gazdag ügyvéd volt, neki az inasélet és a segédek sorsa jutott. Szabóként megfordult az ország jó néhány nagyobb városában — sőt Bécsben is; 1910-ben pedig üzletet nyitott Balassagyarmaton.

Szegény ember volt, a kisemberek szabója: még a harmincas években is csak néha alkalmazott egy-egy inast (az akkori Zichy utcai) műhelyében. Élete végéig sem nősült meg, szolid magánéletet élt, társakra, barátokra és elvtársakra a munkásmozgalmában talált.

A szocializmus eszméivel korán eljegyezte magát. A Balassagyarmaton 1905-től kibontakozott szervezett munkásmozgalmából a valószínűleg 1906 elején megalakult helyi szociáldemokrata párt vezetőjeként vette ki részét. 1907-ben a szervezet egyik elnöke volt, aztán titkárként irányította azt a világháború előtti években. Vezetésével a megyében elsők között létre-

jött (és a losonci után legnagyobb) pártszervezet nagy aktivitást fejtett ki: sok impozáns és harcos népgyűlést, május elseji felvonulást, ünnepélyt szervezett, harcolt (a kor színvonalán) — a vármegye székhelyén, a mindenható vármegye árnyékában — a választójogért, a 8 órás munkanapért, a nők és gyermekek jobb sorsáért, a demokratikus szabadságjogokért, a vasutasok és a kisipari munkások öntudatosodásáért. A gyarmati szociáldemokraták — élükön Révész Gáborral és egyre több fokozatosan kiemelkedő vezetőjével — már a század első évtizedében bátran vallották magukat szocialistának, internacionalistának és atheistának. Harcaik közben sokszor kerültek összeütközésbe a hatóságokkal, a kormánypárttal és a munkásság egységének megbontására szervezkedő keresztényszocialistákkal.

Révész Gábor kiemelkedő vezető volt 1918 és 1919 forradalmainak idején is: kezdeményező szerepe volt abban, hogy 1918. november 8-án újjászerveződött a világháború éveiben dezorganizálódott szociáldemokrata párt, és meghatározó politikai erővé vált az őszirózsás forradalomban — gerincét alkotva a vármegyei szinten funkcionáló nemzeti tanácsnak, a munkástanácsnak és a különböző munkás fegyveres alakulatoknak. Erélyes harcot folytatott a népköztársaság megteremtéséért, a reakciós főispán-kormánybiztos eltávolításáért és a szervezkedő ellenforradalmárok ellen. A Tanácsköztársaság megszűletésekor a három főből álló ideiglenes megyei direktórium tagja lett, április elején a városi és járási tanács tagjává választották, a Magyarországi Szocialista Párt vezetőségében a pénztárosi funkciót töltötte be: a pénz- és bankügyek irányítója volt, de más területen, különböző bizottságokban és szervezetekben — így pl. a Munkások Gyermekebarát Egyesületének vezetőségében — is fejtett ki tevékenységet.

A Tanácsköztársaság leverése után Balassagyarmat munkásmozgalmát szinte teljesen felmorzsolta az ellenforradalmi terror. Révész Gábor az elsők között — még 1919. szeptember elején — ítélték börtönbüntetésre az úgynevezett kommunista perek során. Utána rendőrségi megfigyelés alatt tartották, és minden május elseje előtt őrizetbe vették néhány társával együtt, hogy ne ünnepelhesse meg szabadon a munkásság nagy nemzetközi ünnepét, és még véletlenül se zavarhassa meg az úri körök nyugalmát és biztonságát.

Néhány elvbarátjával — Benkő Oszkár kereskedősegéddel, Guttman István szabóval, Schiffer Ernő kereskedősegéddel, Dorotkin Pál cipésszel, dr. Somló József ügyvéddel, Klein József szobafestővel (aki Szamarkandban egyik vezetője volt a szocialista forradalomnak) — gyakran találkozott titokban. A második világháború egyre vesztesesebb napjaiban Vörös László szabó lakásán tartották összejöveteleiket, itt olvastak Népszavát, és hallgatták a moszkvai Kossuth-adó műsorát. A hadijelentéseket rendszerint Révész Gábor kommentálta, nagyon várva és remélve a felszabadulást.

A Vörös Hadsereg megérkezését azonban nem várhatta meg: már a hazánk német megszállását követő napon letartóztatták dr. Somlóval és Dorotkin Pállal együtt, s később haláltáborba szállították. Holttestét Kassán tették ki a deportáltakat szállító vonatból.

Balassagyarmat kegyelettel őrzi a munkásmozgalm e nagy mártírjának emlékét: rá emlékeztet az 1948-as centenáriumi ünnepségek alkalmával a Magyar Kommunista Párt városi végrehajtó bizottsága határozata alapján róla elnevezett utca, ahol élt és dolgozott. S emlékét idézi a Balassagyarmati városi Tanács dísztermének falán elhelyezett portré, Lóránt János festőművész alkotása.

Gulya Pál

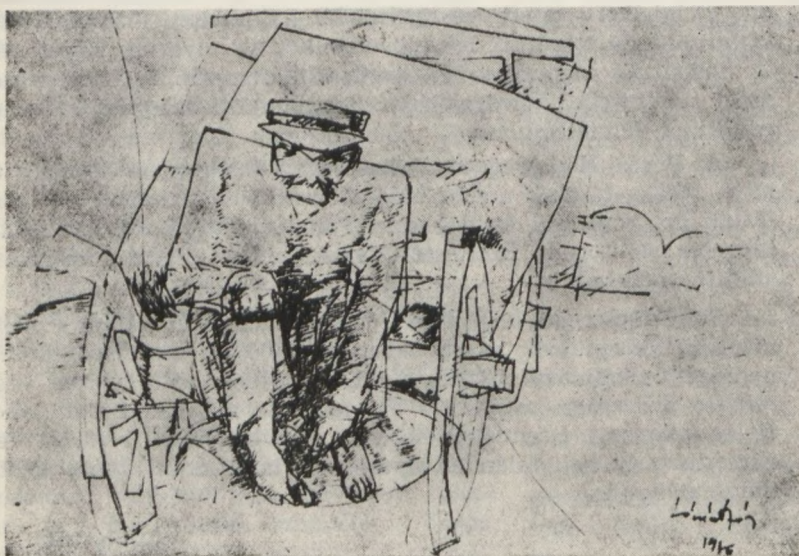
A föld azé, aki megműveli

A földosztás szinte valamennyi északi megyében igen éles osztályharc közepette zajlott le, számos összeütközés, konfliktus jellemezte. Különösen éles formákat öltött a harc Nógrád-Hont megyében, ahol az 1000 kat. holdnál alig valamivel nagyobb birtokokat különböző címeken (erőziós terület, vízmosás stb.) a valóságosnál kisebbnek igyekeztek a földbirtokosok és azok jogi képviselői feltüntetni, hogy ezzel az igénybevételt megakadályozzák; gyakran a gyermekekre való földátírással próbálták megmenteni a birtokot. Voltak községek, ahol „feketelisták” összeállításával, rémhírek terjesztésével zavarták a bizottságok munkáját, sőt arra is rávetemedtek, hogy fegyvert fogjanak a földosztókra. Ersekvadkerten Mátéfi Viktor apátplébános azzal fogadta a bizottságot, hogy „megveri az isten azokat, akik a hercegprímás úr földjét elveszik és kiosztják”, a becskei plébános pedig fegyelmet indított az egyházi iskola tanítónője ellen, mert az „a tulajdon és szentesített törvények ellen izgat, főrvény ellenére magán- vagy köztulajdonok felosztásával ámit.”

Az ismert rágalmakat terjesztették a „csajka”-rendszerrel, a „közös” feleségről, a templomok bezárásáról, és a „kommunisták barbárságáról”. Magyarán Dorban báró Buttler Elemér feketelistákat vezetett azokról, akik az ő földjét felosztották; ugyancsak itt Morvai Tolveth földbirtokos rémhírekkel zavarta a földosztó bizottság munkáját — Lucfalván pedig rálöttek a földosztást végzőkre.

Az ellenséges propaganda rafinált cselszövéssekkel párosult. A balsszagyarmati kommunisták, a járás területén kialakult helyzetet jellemezve, az MKP Központi Vezetőségének küldött jelentésükben azt írták: „A méltóságos úr azt mondja ne iratkozzunk be egy pártba se, majd ő csinál a pártot, amely megvéd bennünket, hogy a kommunisták ne rekvirálhassák el a terményt, amit vetünk.” Kosdon (amely ekkor még Nógrád megyéhez tartozott) „a szegény parasztság fél, ellenséges befolyás alatt áll, fellépni nem mernek, nem akarnak”. Innen nem messze. Nézsán. Budinszkynak, a nyilas igazságügyi miniszternek volt birtoka, akinek emberei nyíltan ágáltak: „Dolgozni kell, nem politizálni” — hangoztatták. (Természetesen az MKP-val rokonszenvező politizálást ellenezvén.)

Hasonló esetek fordultak elő Heves megyében is, ahol a különböző jobboldali beállítottságú, elsősorban kisgazdapárti vezetők azt akarták elhitetni a földigénylőkkel, hogy a föld csak addig lesz az övék, amíg a volt birtokosok vissza nem térnek. Ha pedig megváltozik a rendszer — mondták —, mindazokat bebörtönzik, akik földet igényeltek. Zemplén megyében, Sátoraljaújhelyen 1945. március 27-én a megyei és városi közigazgatás vezetőinek jelenlétében megtartott megbeszélésen olyan vélemények hargoztak el a jobboldali beállítottságú kisgazdapárti vezetők részéről, hogy a földbirtokreform végrehajtása csak az idei termés után lehet esedékes. Emellett felhívásokat szövegeztek, amit minden községbe elküldtek. A körlevelekben arra hívták fel a cselédeket, hogy maradjanak meg a régi helyükön, azaz tartózkodjanak a földosztástól. Aboád-Királykút községben Gál Ferencet, a Magyar Parasztszövetség helyi szervezetének elnökét, volt gazdasági cselédet azzal fenyegette meg a községi földosztó bizottság jobboldali beállítottságú elnöke, hogy „úgy sem tudják megfizetni a juttatott földet, mert amit most fizetnek az nem törlesztés, hanem csak bérlet... visszajön Latorca (a helyi földbirtokos — M. P.) és egyet sem fog megtartani még cselédnek sem.” Bódfalván — a reakció aknamunkája következményeképpen — a bányászok azért tüntettek, hogy a mezőgazdasággal élethivatás-szerűen foglalkozókkal egyenlő mértékű elbírálat követeljenek a földosztásnál. A jobboldali mesterkedés nem csupán a földreform-törvény elleni fellépést segítette elő, hanem a munkás-paraszt szövetség rovására is ment.

A jászberényi földosztó bizottság ötös tanácsának titkára azza a jogos panasszal fordult az Országos Földbirtokrendező Tanácshoz, hogy vizsgálja felül a megyei földhivatal határozatát, amelyben megváltoztatták a községi földigénylő bizottság álláspontját. A jászberényiek azt sérelmezik, hogy a megyei földhivatalban „jobban tudják”, kik a háborús, népellenes bűnösök, kiknek a földjét kell elkobozni. A sorok közül a helyi népi szervnek a megyei földhivattal szembeni bizalmatlanságát olvashatjuk ki, merthogy az a reakciós, népellenes földbirtokosok érdekeit képviseli a föld jogos várományosaival, a paraszttal szemben. Hasonló panasz merült fel Borsod megyében, ahol a községi földigénylő bizottságok (a földigénylők megbízottai) a földreformrendelet végrehajtásának tudatos késleltetése miatt a megyei földbirtokrendező tanács elnökének és a földhivatal ügyvezetőjének eltávolítását követelték. Beadványukban előadták: „... türelmünk elfogyott, elég volt a várakozásból. Egy év óta (1945. július 25-től 1946. március 26-ig M.P.) járjuk a hivatalokat, írjuk a kérvényeket, várjuk a határozatokat, elég volt a kilincselésből. Mi nagyon jól tudjuk, hogy a földreform végrehajtásának kinyújtása mind úri huncutkodásból, ravasz úri számításból ered, és mindenképpen a reakció aknamunkája...”

Az ilyen és hasonló mesterkedésekre általában rendkívül keményen reagáltak a parasztek. Húen fejezi ki ezt az ónodi földigénylő bizottságnak a földbirtokrendező tanács előtt képviselt álláspontja, amely szerint „... minden földet igénybe vettek... és vissza nem adnak senkinek egy talpalatnyi földet sem, és ha va'aki odamegy, azt ők elintézik”.

Észak-Magyarországon 17 117 kat. hold földet vettek el a hazarülőktől, nyilasoktól. Ez a szám jóval kisebb más tájegységek átlagánál, viszont a háborús szerzeményekből Észak-Magyarországon igénybe vett földterület nagysága (16 800 kat. hold) nagyobb, mint az ország más területein kisajátított hasonló földeké: s ugyanakkor a földosztásnál előnyben részesítették azokat, akik a fasizmus elleni harcban részt vettek. Az észak-magyarországi földosztás jellemző vonása, hogy a kis- és középparasztek mellett igen nagy számban kaptak földet a gazdasági cseléd, mezőgazdasági munkások. Néhány községben azonban a birtokos parasztek megrövidíthették a volt agrárproletárokat, és ez békétlenséget, sőt széthúzást eredményezett a volt cselédek, mezőgazdasági munkások, valamint a törpebirtokosok, kisparasztek között. A Nógrád megyei Tereskén például a volt gazdasági cselédek két-három kat. holdat kaptak, a gazdák viszont ennek három-négyszeresét. Rimócra panaszt is tettek a földosztó bizottság ellen, mert „a gazdák tovább erősödtek — egymásnak adtak földet —, a nincstelenek nem kaptak, vagy a legrosszabb minőségű földet kapták.” Hasonló ellentétek támadtak Mátraverebélyen, Sóshartyánban, Salgótarjánban is, különösen a házhelyigénylés miatt. A földosztó bizottságra nehezedő rendkívüli nagy nyomás miatt a földigénylő bizottságok egy része elhatározta a száz holdon aluli birtokok felosztását is. Emiatt persze nemcsak a földbirtokosok tiltakoztak, hanem a földbirtokrendező szervek is. A vármegyei földbirtokrendező tanács — az Országos Földbirtokrendező Tanácshoz írott jelentésében — előadja, hogy „sérelemes egyes községekben az a vita, amely során fennáll a 100 holdon aluli birtokosok birtokainak elkobzása, amelyet különböző községi földigénylő bizottságok felosztásra ítélték, illetve fel is osztottak. De a betervezett ívek alapján a vármegye mást határozott és semmisnek nyilvánította a községi határozatot.” Voltak községek, ahol felsőbb utasításra sem adták vissza a régi tulajdonosoknak a földet, hanem a szó szoros értelmében kapával, kaszával védték meg azt.

(A földosztás kapcsán számos „érdekes” eset is történt. Ezek közül kuriózusként érdemes megemlíteni a nemzeti bizottság állásfoglalását Sóshartyánban, ahol a helyi plébános 35 kat. hold földjét is fel akarták osztani. Hosszas vita után úgy döntöttek, hogy meghagyják földjét, ezzel szemben mindenféle „magántevékenységtől” — esketés, temetés — eltiltják.)

Az országos helyzethez képest sajátosan és kezdettől fogva számottevő arányban jelentkeztek földigénnyel bányászok és gyári munkások Észak-Magyarországon. Az igénylők egy része a városokban élt, kolonizált munkás volt, többségük azonban bejáró dolgozó. A Borsod megyei felsőtelkesi földigénylő bizottság különbséget is tett e kérdésben, ezért a bányamunkásoknak 600 négyszögöl kerti földet kívánt juttatni azzal az indokkal, hogy arra rá vannak utalva. Salgótarjánban a rendkívüli nagy lakáshiányra való tekintettel 200 kat. holdat 159 cseléd, illetve munkás között osztottak ki, Baglyasalján a Salgótarjáni Kőszénbánya Rt. tulajdonában lévő szántót és legelőt sajátították ki házhelyek részére. Somoskőújfaluon átlagban 400 négyszögöl szántóföldet és 300 négyszögöl házhelyet kapott egy-egy ipari munkás, vagy volt gazdasági cseléd. Zagyvarónán ugyan csak a bánya tulajdonában lévő Almáskertet osztották ki az arra rászoruló telekigénylőknek. Emellett a Jankovich- és a Szilárdy-féle birtokból is házhelyeket osztottak ki, bár a községben jelentkező 220 igénylő kérését ennek ellenére sem tudták teljesíteni.

A földreform végrehajtása Észak-Magyarországon is megváltoztatta a falusi osztályviszonyokat. Az elkobzott 21 798, továbbá a juttatott 847 708 kat. hold alapjaiban módosította a birtokstruktúrát, megszüntette a nagybirtokrendszert. Hatására megerősödtek a kis- és középparaszti gazdaságok, csökkent a nincstelenek, az agrárproletárok száma.

A nagymértékű, gazdasági és politikai szempontból is jelentős földreform, illetőleg annak sikeres végrehajtása ellenére Észak-

Magyarország több településén, különösen Borsod-Gömör megyében több ezer mezőgazdasági munkás maradt föld nélkül. A Miskolci Hírlap 1945. május 20-i számában ezt írja: „kevés a föld, sok az ember. Kitént a földreform végrehajtása során. El kell hát hagyni a falut...” A Felvidéki Népszava a földhiánnyal kapcsolatban ugyancsak azt fejtegeti, hogy feltűnően nagy a földnélküliek száma: 15 342 család. Borsod megye alispánja 1945. április 3-án kelt feltevéseiben azt írja, hogy 3000 Mezőkövesd környéki summás áttelepítésére lenne szükség gazdagabb dunántúli vidékekre. A telepítési akció persze csak részleges sikereket hozott. Az emberekben általában erősen élt a szülőföldhöz való ragaszkodás, másfelől pedig a többi megyében levő földterüet nagysága szintén véges volt; így a földreform juttatásából a kimaradók részére majd csak az újjaépítés, s még inkább a szocialista iparosítás megkezdése biztosíthatott kenyeret, teremthetett egzisztenciát.

A volt nincstelenség, szegényparasztok problémája sem oldódott meg azonban egy csapásra a földhöz juttatással, hiszen csupán elenyésző részük rendelkezett a föld megműveléséhez nélkülözhetetlenül szükséges igaerővel, gazdasági felszereléssel. Így a termelés megindítása legtöbbször szinte emberfeletti munkát követelt tőlük. A tavaszi munkához úgy kellett hozzáfogni sok községben, hogy a földhöz juttatott agrárproletárok és szegényparasztok nagy részének mindössze kéziszerszámai voltak. A Heves megyei siroki jegyző jelentése szerint a községben a földhözjutottak közül csupán 35-nek volt saját fogata, 297 család pedig csak kéziszerszámmal rendelkezett. A Heves megyei Földhivatal 1945. első félévi működéséről szóló jelentésben Nagy József úgyvezető azt is szövé tette, hogy különösen a községektől távolabb fekvő s gyengébb minőségű szántóföldek egy része maradt műveletlenül, fogat és vetőmag hiánya miatt. Így például a tiszafüredi járásban 30 százalékra tehető a megműveletlenül maradt szántóföldek területe, míg az északabbra fekvő — egri, gyöngyösi és főleg a pétervásári járásokban — a lakosság arányához képest már jobb volt a helyzet: a pétervásári járásban pl. alig 1—2 községben maradt pár hold szántóföld megmunkálatlanul, s igen jó példával jártak elől a volt gazdasági cselédek, akiknek életviszonyaiban kedvező változást idézett elő, hogy a juttatott föld mellé számos községben a megváltás alá került házhelyet, sőt gazdasági épületeket, gépeket, valamint egyéb, a háztartáshoz szükséges felszereléseket is kaptak. (A Nógrád megyei Lucfalva községhez tartozó Kiskeresztúr pusztája volt gazdasági cselédei megkapták az uradalom kő és téglá alapú cselédlakásait, a majorban levő kenyérsütő kemencéket, kerekék kutakat, kukoricagörbét, marha- és lóistállót, juhakolt, gémeskutat, baromfiólakat. Emellett 8 db egyes ekét, 3 db váltóekét, 1 db 4 vasú Grubber-ekét, valamint 4 levelű vasboronát, magtakarót, fahengert, műtrágyázót, fűkaszalót, gabonarostát, szortírozót, répvágót, kukoricamorzsólót kaptak a meghatározott gabonamennyiség ellenértéke fejében.)

Igen sok településen — a kezdeti nehézségek áthidalása érdekében — a nemzeti bizottságok maguk vették a kezükbe a kiosztott földek megművelésének, s főleg a tavaszi vetések elvégzésének irányítását, illetőleg szervezését. A Heves megyei kiskörei, tiszánai, egerszalóki nemzeti bizottság arra kötelezte a fogattal rendelkező gazdákat, hogy meghatározott földterületet szántásnak fel a földhözjutottak földjéből, ellenkező esetben közmunkára rendelik ki őket. A helyi nemzeti bizottságok egy része vetőmagról is gondoskodott. A Nógrád megyei Lucfalván a földbirtokos raktárában levő gabonakészletet vette igénybe a nemzeti bizottság az új gazdák részére, Nőtincsen pedig arra adott utasítást a nemzeti bizottság, hogy az egy pár igan felüli állatokat össze kell írni és az arra rászoruló földhözjuttatottaknak át kell adni. Intézkedtek arról is, hogy igaz-állatokat más faluba eladni nem lehet. A munkák elvégzése érdekében egymás megsegítésére ösztönözték a parasztokat, és felszólították a nagygazdákat, hogy a birtokukban levő traktorokat bocsássák az új birtokosok rendelkezésére. Ugyanakkor azt is kilátásba helyezték, hogy ha ennek a felszólításnak a tulajdonosok nem tesznek eleget, abban az esetben a traktorokat elkobozzák.

Karancslapujtón a nemzeti bizottság gyűjtést szervezett az új gazdák részére. Emellett az élelmezési gondok enyhítésére és a vetőmagszükségletek kielégítése céljából megbízottai felkeresték a gabonával jobban ellátott környékbeli falvakat. Nagy segítséget jelentett, hogy ebben a nehéz helyzetben sok helyen a Vörös Hadsereg alakulatai is a földhöz juttatott parasztok segítségére siettek. 1945 tavaszán, a mezőgazdasági munkák beköszöntével igazállatokat bocsátottak a jószággal nem rendelkező új birtokosok rendelkezésére. Heves megyében permetező- és növényvédő szereket is juttattak az új gazdáknak, hogy a gyümölcsstermesztés ne szenvedjen kárt. Nógrád megyében azokban a községekben, ahol üzemképes malmok működtek, s amelyekben a szovjet és román alakulatok számára örölték gabonát, az örölt lisztből a lakosság kevésbé ellátott rétegének, főleg az új gazdáknak is juttattak.

Az országban zajló demokratikus földreform Észak-Magyarországon is a birtoklevelek kiosztásával fejeződött be. Ez azt dokumentálta, hogy a tulajdonos jogilag is birtokosa lett juttatott földjének. A Felvidéki Népszava 1945. december 25-i száma már arról tudósítja olvasóit, hogy a telekkönyvezés jó ütemben folyik. A birtoklevelek kiosztása és a telekkönyvezés lényeges momentuma volt annak a nagy társadalmi átalakulásnak, amely a feudalizmus végleges felszámolását volt hivatva elősegíteni, mégsem zárult le azonban a földért folytatott harc. 1945. nyarától ugyanis erősödött a ré-

gi rendszer híveinek visszaszivárgása, és ezzel együtt a földreform revíziójáért folytatott harc. A reakció hangja különösen az 1945-ös országgyűlési választások után erősödött fel, amikor is a kisgazdapártba tömörült földbirtokosok egyre nyíltabban léptek fel volt tulajdonuk visszaszerzéséért. A föld visszaparcellálásért folytatott harc ugyanakkor egybeesett a támadásba lendült jobboldalnak a politikai erőviszonyok megváltoztatását célzó kísérletével. A volt földbirtokosok nagy segítséget kaptak a falusi osztályellenségtől, legfőképpen a zsirosparasztoktól, a jobboldali beállítottságú tisztviselőktől, akik bizonytalanságot, zavart igyekeztek kelteni a parasztok között. (Nógrád megyében pl. azt terjesztették, hogy az 500 holdon aluli földet csak a kommunisták osztották ki, a többi párt ezzel nem értett egyet.)

A földreformellenes hangulatot Heves megye területén is szította a reakció. A jobboldali mesterkedés meggátolását célozta Heves megye alispánjának a koalíciós pártokhoz, a szakszervezetekhez, rendőri szervekhez intézett körlevele is: „A suttogó antidemokratikus propaganda, látván a jobboldali kemények letörését és hiábavalóságát, most egy utolsó lélekmergező munkával próbálkozik. A földreform végrehajtása körül próbálkozik nehézségeket és bonyodalmakat támasztani azáltal, hogy a tájékozatlan néppel el akarja hitetni azt, hogy a jelenlegi földbirtokreform és a földkiosztás csak átmeneti, rövid időre szóló, múlandó jellegű valami, és a közeljövőben a juttatottak kénytelenek lesznek a nekik juttatott földet vagy a régi, vagy más új tulajdonosnak visszajuttatni, visszaadni... Felhívom ezért az összes közigazgatási szerveket és felkérem a helyi pártszervezeteket, hogy a suttogó propaganda ellensúlyozására világosítsák fel az érdekelteket, és megfelelő módon tegyék közhírré, hogy a földbirtokreform során juttatásban részesültek örökös tulajdonosnak tekintendők... az ellenkező hírverés terjesztőit az érdekeltek jelentésként fel hatóságomnál...”

A reakció képviselői jó néhány községben és egyes megyeszékhelyeken — kapcsolataik révén — nem elégedtek meg a rémhírtérjesztéssel, a földhöz juttatott parasztság ijesztgetésével. Nógrád megyében a megyei földbirtokrendező tanács pl. visszaadta a háború alatt a salgótarjáni üveggyár hadiüzemi prancsnokaként tevékenykedő Thomka Lehelnek nógrádmegyeri birtokát. Romhányban báró Prónai József, elkobozott birtokáról, 4000 köbméter fa kitermelésére kapott engedélyt.

A földbirtokosok és székértelők ellentámadására — mivel ez egyúttal a népi demokrácia ellen is irányult, igen élénken és határozottan reagáltak a munkások, a baloldali pártok, és legfőképpen a Magyar Kommunista Párt helyi szervezetei és megyei bizottságai. Az MKP Borsod megyei bizottsága 1946. február 10-i értekezletén, amikor időszerű kérdéseket tárgyalt, a legnagyobb hangsúlyt a földreform eredményeinek megvédésére helyezte. Az értekezleten elfogadott határozat kimondja: „... a legerélyesebben visszautasítunk minden kísérletet, amely a földreform vívmányainak megsemmisítésére irányul. Határozottan kimondja a nemzetgyűlés, hogy az egyszerű már felosztott földet semmiféle jogcímen nem lehet visszaiégyelni...”

Az 1946. március 26-án Miskolcon a megye különböző községeiből összegyűlt földigénylők ugyancsak követelték a 600-as rendeleti egyetemes kezelését, és mindazok elleni erőves fellépést, akik elősegítik a földbirtokosok földvisszaszerzési törekvéseit. A gyűlés kérte a földművelésügyi minisztert, hogy rendeletileg mondja ki, hogy aki még nyugatról nem tért vissza, ne tarthasson igényt tovább földjére. A 7 pontból álló követeléseik sorát a „Földet vissza nem adunk” országos jelmondatával fejezték be.

A földreform visszavonhatatlan történelmi valóságá vált. A föld azé lett, aki azt megművelte. Minden kísérlet, amely arra irányult, hogy a parasztságot megfossszák évezredek jussától, kudarcba fulladt. Ebben a küzdelemben a munkásosztály, a kommunista párt mögé sorakozott fel a dolgozó parasztság. 1946. februárjától bontakozott ki a baloldali erők tömörülése, az államosítások, a reakció visszavonulása, a koalíción belül a szocializmust akarók túlsúlyba kerülése, a két munkáspárt egyesülése, és megannyi áldozatos munka az ország újjáépítéséért, felemeléséért. Ez vezetett el 1948-hoz, amikor is a harc véglegesen eldőlt, a szocialista forradalom győzelme lezárta a reakció mesterkedésének további lehetőségét.

E nagy történelmi átalakulás sem feledtetheti, hogy a parasztság legszegényebb rétegei, a nincstelenekből lett földtulajdonosok voltak a szövetkezeti mozgalom letéteményesei. A földhözjuttatottak egy része, elsősorban a volt cselédség már a földosztás idején felvetette a szövetkezés gondolatát. Még ma sincsenek arra vonatkozóan pontos adatok, hogy Észak-Magyarországon tulajdonképpen hány községben merült fel a termelőszövetkezet létrehozásának gondolata. A nemzeti bizottsági jegyzőkönyvek arról tanúskodnak, hogy főleg az iparvidékek közelében és városokban szerveztek a volt gazdasági cselédek valamiféle szövetkezetet. Egerben pl. még 1945-ben létrehozták az „Egri földhözjuttatottak szövetkezetét”, Salgótarjánban pedig egy, a lakosság ellátását szolgáló termelői és értékesítési szövetkezet megalakítására került sor. Több községben az uradalmi felszerelés használatára, géphasználatra alakult szövetkezet, más helyeken az egykori uradalmak ipari üzemeit vették szövetkezeti kezelésbe (megindították pl. az uradalmi szeszfőzdeket.) Ezen a vidéken tehát a szövetkezés elsősorban a volt gazdasági cselédek körében merült fel, jelentkezett. Csupán Heves megyében, 1946. márciusáig, 49 szövetkezet alakult.

Molnár Pál

Lóránt János kiállításához

A képzőművészeti világhét hazai eseményeinek egyik állomása Lóránt János Munkácsy-díjas festőművész e gyűjteményes kiállítása: így ez a most megnyíló kiállítás tartalmával, rendezésével, színterével egyaránt demonstrálni kívánja, hogy részese annak a nemzetközi törekvésnek, amely a képzőművészet művészetpolitikai és közművelődési szerepére irányítja figyelmünket.

A nemzetközi életben bekövetkezett változások, ezen belül saját társadalmi fejlődésünk eredményének is tekinthető, hogy míg korábban a nemzetközi összefogást szolgáló akcióink a proletár internacionalizmus, a békeharc, a gyarmati népek elnyomása elleni küzdelem jegyében zajlottak csupán, tehát a legégetőbb politikai feladataink megoldására korlátozódtak, napjainkban már van erőnk, lehetőségünk zenei világnapot, képzőművészeti világhetet rendezni, ünnepelni.

Ha mindezekhez hozzáteesszük, hogy a 15. alkalommal most kezdődő múzeumi és műemléki hónap jelentős társadalmi eseménnyé vált hazánkban, akkor e vállalkozások szépsége és fontossága mellett a muzeológusok, kiállításrendezők és népművelők növekvő felelősségét is látnunk kell. Ha a társadalom — megnövekedett ereje tudatában — egyre több energiát fordít — egyebek mellett — művelődésre, nevelésre, szemléletformálásra, akkor a közművelődési tevékenység hatékonysága is fokozott jelentőséget kap.

A múzeumok és kiállítótermek közművelődési tevékenysége elsősorban magukban a kiállításokban ölt testet. Ezekkel minden látogató találkozik: és az a nálunk látható több mint kétezer kiállítást figyelembe véve évi 12—15 millió látogatót jelent.

Minden kiállítás a látvány erejével hat, tehát akarva-akaratlanul esztétikai élményt is kínál konkrétabb szakmai céljai, például a történeti szemlélet formálása vagy a természettudományos világkép alakítása mellett. A kiállítás művelődési célt, nevelő feladatot csak akkor szolgál, ha a rendezők szándékát, a rendezés elveit és eszméit el tudja fogadtatni a közönséggel, a nézőkkel is. A tárlatvezetés, a kiegészítő magyarázat, a pedagógusok esetleges közreműködése segíthet e cél eléréséhez, de alapvetően a látványnak, a részletek egymásutánosságá-

nak, az összképnek kell a nézőben — szándékaink szerint — visszhangot keltenie.

A képzőművészeti világhét mint alkalom is azt jelenti számunkra, hogy általános közművelődési elveink érvényesítésére törekszünk a képzőművészet bemutatása során is. Nem hagyatkozhatunk pusztán arra a hatásra, amit az egyes alkotások önmagukban a nézőre gyakorolnak. Úgy kell a műalkotásokat bemutatnunk, hogy azok együtt valóban tükrözzék a kiállításon szereplő művész vagy művészek szemléletét, a világról alkotott képét és főleg azt az akaratot, amely bennük formálódott — de nekünk nézőknek szól — a társadalom jobbítása érdekében. Tehát a művészeti kiállítás elsődlegesen esztétikai élményt kínáló jellege sem maradhat pusztán a látványosság szintjén; ereje, hatása a látvány keltette gondolatokban és tettekben van.

Lóránt János életműve és az itt bemutatott alkotásai — realizmusa, ember és környezete viszonyát faggató gondolatossága — megfelelő lehetőséget teremtettek a kiállítás rendezőinek, hogy a világhét eszméinek jegyében mutassák be Lóránt érett művészetét, emberségét, elkötelezettségét.

Rátki András

Elhangzott a kiállítás megnyitótünnepségén,
Salgótarjánban.

Iványi Ödön kiállításához

A nagy palóc, Mikszáth Kálmán sorait idézem a kiállítás megnyitóján: „Ne vegyék kérem rossz néven, hogy megint hazamegyek a mi görbe-országunkba. Ott vagyunk örökké, akik onnan jöttünk. Hisz' mindenki csak ideiglenesen jöhet el, az is, aki sohasem kerül vissza többé. Mert ha van álom a halálban, én jól tudom, a gyermekevek folytatásának szövődik az ott; a többi kimarad; levetjük mint a rossz ruhát, ha oda belépünk, hol az örök semmiben újra hallik majd erdeink ismerős zúgása, hegyi patakjaink altató morajával.”

E kiállítással — Iványi Ödön festőművész kiállításával — mi is hazalátogatunk Nógrádba, a mi kedves görbe-országunkba. E képek között otthon vagyunk, a képek visszahozzák az eltűnt tündérkeretet, az első rácsodálkozások soha felül nem múlható örömét. Visszaidézik fel-

fedezéseinket, első erdőjárásainkat, első bókászásainkat rétjeinken, mezőinken, visszahozzák madarainkat s a kakukkfű első bódító illatát. De visszahozzák a múlt megtöretett népét is, a nógrádi dombok földtúró parasztjait, az aknák, tárók bányászait, a gátak kubikosait is. Az ismerős, görcsös kezek melegét, a barázdált arcok, homlokok felhőit, fehér vásznak hűvös illatát, szél zúgását, tavaszi erdő csendes suhogását.

De aki nem ismeri a mi szűkebb hazánkat, az itt élő embereket, az is első pillanatra megfogalmazza véleményét: ez magyar piktúra, ezek a képek a magyar nép életének képi megjelenítései. Nekünk palóc ízeket és színeket ajándékoz, de éppen ezzel van jelen az egyetemes magyar képzőművészetben.

Iványi Ödön érzelmileg és gondolatilag azt a világot teremti újjá, alkotja a maga képére, amit nagy elődei, a magyar festészetet alakító, meghatározó egyéniségek teremtettek e hazában. Rokona, testvére, folytatója ő Mednyánszkyknak, Nagy Istvánnak, Derkovitsnak és Kosztáknak, és nem utolsósorban mesterének, Rudnay Gyulának. Ez a rokonság természetesen szellemi-érzelmi tartalmat jelent. Iványi Ödön megtanulta mindazt, amit a szakmában meg lehet tanulni. És hozzá-tette még azt, amit magával hozott, amit semmilyen akadémia, főiskola meg nem taníthat, és ami nélkül nincs művészet. Nagy Balogh János, a munkások és kubikosok nagy festője szép és tiszta fogalmazásában ez úgy hangzik, hogy nem a kezével, hanem a lelkével rajzol az ember. Itthon, a vásárhelyi Tornyai Jánosnál — az ő szavait idézve — a „nagy sömni” van, a bús magyar sors megfestése, Koszta Józsefnél a szentesi tanyák vannak, a Három királyok megalkotása — s mindez úgy lehet dél-alföldi piktúra, hogy egyúttal e haza és e nép minden íze, minden része felfedezhető, megtalálható benne.

Így áramlik Iványi Ödön művészete is együtt az egész magyar képzőművészettel, így fejezi ki egész népe érzés- és gondolatvilágát. Ahogy itthon az egész magyar piktúrára (a gondolatiság mellett) magas fokú érzelmi, indulati töltés jellemző, úgy jellemző Iványi Ödön műveire is a líra, a dal. És jellemző még magasrendű erkölcsi magatartás, népéhez szóló elkötelezettség, sorsvállalás, szolgálat. És alázat népe és művészete iránt, ami nélkül művészet számunkra elképzelhetetlen. Iványi Ödön művészete, szolgálata egygyéforrott a nép életével; színei, vonalai ezt a világot jelenítik meg.

Jó ide hazatérni, jó ide megtérni. Azt a meghatározó gyerekkort, amiről Mikszáth Kálmán tünődött, azt az életre szóló ajándékot, amit mi itt kaptunk a dombok és lankák között, valóban nem lehet levegni: rossz ruhaként. Iványi Ödön ezt a gyerekkort megtartotta. Természetesen, magától értetődően. De a gyermeki felhőtlenesség már elrepült, álomvilágba merült. Az ő élete is, mint általában az alkotóké, tünődések, tépelődések és gyötrelmek kifogyhatatlan láncolata. A sokszori legyőzetés keserősége, az álmatlan éjszakák látogatása, a vászonról visszanező kételkedés nehéz sorsvállalás. De a ritka felújítások, egy-egy rövid időre szóló könnyű lélegzetvétel, a szív felgyorsuló ritmusa, hogy valami sikerült, hogy va-

lamit felmutattam, megteremtettem magamból — megérik ezt a sorsot. Tudom, hogy Iványi Ödön, ha újra lehetne valamit kezdeni — ha fiatal kamaszfővel, de ezzel a tapasztalattal választhatna újra —, ezt választaná. Ez a kiállítás a válaszára: ez a kedves, halk, ünneplőbe öltözött ünnep. Otthon vagyunk. Barangolunk a kanyargós mélyutakon, kavicsokat szedünk a patakból és madárfészekre lecsünk. Mogyorófavesszőt rágunk, és bekibálunk a sötét, titokzatos erdőbe. S ha eljön az este, az éjszaka — a mi ismerős csillagjaink vigyáznak ránk.

Köszönöm Iványi Ödönnek ezt a kiállítást.

Csohány Kálmán

Elhangzott a kiállítás megnyitóján.

A szovjet filmművészet új arcai

A világ filmművészete alaphangjainak egyikét a kezdetektől fogva a Szovjetunió adta meg. A mozi bölcsője ugyan nem Moszkvában ringott, az úttörők és kísérletezők között azonban szép számmal találunk oroszokat: a húszas évtized egyebek között azért válhatott klasszikus idősakká, mert Eisenstein, Pudovkin és Dovzsenko új nyelvet teremtett és kimagasló fontosságú alkotásokkal bizonyította az akkor még ifjú Múzsza kifejezési arzenáljának gazdagságát. Későbbi filmtörténeti korokban akadtak gyengébb, erőtlenebb periódusok, a szovjet vezető szerep azonban szinte mindig megmaradt. Az okok: a *Csapajevvel*, a *Rettegett Ivánnal*, a *Szállnak a darvak* új minőségű — szocialista — filmművészet teremtődött; a szovjet gárda folyamatosan részt kért és vállalt a filmnyelv tökéletesítésének feladatából; nagy filmiskolákra és -irányzatokra hatott megtermékenyítően.

A honvédő háborúról szóló kitűnő sorozat elapadtával a szovjetunióbeli nemzetiségek ragadták magukhoz a „filmes” kezdeményezést; az ukrán, grúz, litván stb. filmekre a hatvanas évek közepén-végén figyelt fel a világ. Most — napjainkban — viszonylag szerényebb a leltár, de mintha kirajzolódóban lennének a fellendülés bizonyos erővonalai. Alábbi jegyzetünk olyan alkotásokról, témákról, eszközökről, tendenciákról szól, melyek a szovjet filmnek nemcsak a jelenével, hanem — feltehetően — jövőjével is kapcsolatosak. Ha lenne filmfutrológia, azt mondhatnánk: bennük van az előrelépés ígérete és talán egy újabb virágkor lehetősége is.

★

A fasizmus elleni élethalálharc ma is megihleti a rendezőket. A téma nem te-

hető „ad acta”, bár kívánatos, hogy a művészek ne már kimondott igazságokat ismétljenek, hanem saját felfedezéseiket vigyék vászonra. *Szergej Koloszov Emlékezz a nevedre!* című drámája (szovjet—lengyel koprodukció) olyan kérdéstről beszél, melyet viszonylag kevés film érintett eddig: a jelenben élő múltból, bizonyos sebek begyógyíthatatlanságáról. A több idősíkból megelevenedő történet megrázó hatású epizódokból bővelkedik, a terjengőség és a didaktikus jelleg mégis visszafogja az élményt.

Jellegében az *Emlékezz a nevedre!* —, s még inkább a hétköznapiokról szóló művek tucatja — is bizonyítja, hogy a belső világ ábrázolása került az érdeklődés, az analízis középpontjába. Ilyen vonatkozásban a szovjet filmesek világszerte terjedő elveket követnek: a sztori — mármint a szabályos fordulatokra épülő és kerek egészt képező mese — helyett szituációkat, hangulatokat mutatnak be, s a hősök pszichológiai fejlődését kísérik figyelemmel. Amit elvesztünk a réven, megnyerjük a vámon: a cselekményért bőségesen kárpótolja a szemlélőt a karakterek hiteles rajza, a cselekvések pontos motivációja.

Aszanova rendezte a *Nem fáj a feje a harkálnak* című filmet (a MOKÉP jövőre mutatja be); úgy érzem, ebben az érzelemgazdag alkotásban tükröződik leginkább az említett törekvés. Legérettebben. Legegységesebben. (Ami az emóciók szerepét illeti, később visszatérek rá.) Miről is szól a *Nem fáj a feje a harkálnak*? Tinédzserek szerelméről. Iskoláról, családról. Gyerekekről, felnőttekről. Tanárokról, szülőkről. A fiatalok édelegnek és civakodnak, a szerelem örök szertartása szerint, aztán elválnak egymástól: a lány apját a Távol-Keletre helyezik. Ennyi a történet. Kevés? Sok. *Aszanova* ragyogó hangulatképeket fűz csokorba, finom ironiával hinti meg az epizódokat, és az egyszerűségben rejlő költészet színeit is felragyogtatja. Egy példa. A fiú faggatja a lányt: — Mit fogsz

csinálni, ha elvégzed az iskolát? — Főiskolára fogok járni. — És aztán? — Dolgozni fogok. — És aztán? — Férjhez megyek. — Kihez? — Honnan tudjam? — És aztán? — Gyerekeim lesznek. — És aztán? — Nagyrnoma leszek. — És aztán? — Aztán... aztán meghalok. A világ legbanálisabb párbeszéde ez, de képzeljük csak hozzá a csillogó szemeket, lángoló arcokat, őszinte tekinteteket. S még nincs is vége a beszélgetésnek. A bájós kislány utolsó mondatára válaszképpen a fiatalember ijedten felkiált: „— Hogyhogy meghalsz? És mi lesz velem?” Néhány villanás csak ez a képsor a filmben, de benne sűrűsödik az egész ábrázolt világ lényege, a jellemek igazsága, a lélekrajz mesterkéletlensége.

A realitások felismerésének igénye — talán ez lehetne a másik címszó, mely több új szovjet film felismerhetően közös sajátossága. Voltaképpen *Mikaeljan Prémiumjában* is erről van szó. (A mű televíziós adaptációjáról lásd a *Palócföld* 1976/3. sz. 28. o. A szerk.) A munkások megtagadják a különjuttatás felvételét, mert tudják, hogy nincs valóságos érték a kifizetendő összeg mögött. A brigádtagok realisták, mert józan fejvel és nyitott szemmel járnak a világban (pedig adott esetben, a látványos gesztussal, saját magukat rövidítik meg). Bizonyára lesznek, akik meghökkennek a filmbeli alaphelyzet láttán és megkérdezik majd: Van ilyen egyáltalán az életben? Felelősséggel állíthatjuk, hogy van. Mert a szovjet munkások gondolkodásában — ez a dolog lényege, s ebben rejlik a legdicséretesebb realitásérzék — nem válik el egymástól az „én” és a „mi”, az „enyém” és a „miénk”. Aki csak magával törődik, lelkiismeret-furdalás nélkül felvesz akár ezer rubelt is. A közösségi embert a pénz fedezete (eredete, hitele) is érdekli.

A tényekkel a magánéletben is illúziók nélkül kell számolni: futó érzések, egyoldalú rajongások légvárait sem barátságot, sem szerelmet nem lehet építeni. Váratlan meglepetések is érhetik az embert. Aki felhőkben jár, előbb-utóbb megbotlik a járdában. A mai szovjet filmek egész sorá ábrázol olyasfajta ellen-happy endet, melyre mégis az „így van rendjén” következtetése illik tanulságként. A *Szerelmesek románcában* (*Koncsalovszkij* alkotása kicsit megkésve jutott el a magyar mozikba) a véletlen öli meg a nagy szerelmet és a romantikus pátoszt. A szenvedés és a csalódás nem tart örökké. Öreg közhely, de igaz közhely: az idő minden sebet begyógyít. Az *én jó emberem* című *Batirov*-filmben (rövidesen láthatjuk) egy jóra való fiatalember próbálja élesztgetni a diákkori vonzalom tüzet. Hasztalanul. Imárottjától levelet kap, melyben a keserű igazságot olvashatja. Más a gyerekkor és más a felnőtt világ. A nosztalgia megmelegíthetnek bennünket, tűzbe is hozhatnak, ám ha teljesen

átadjuk magunkat nekik, teljesen kicsúszik lábunk alól a talaj. Az én jó emberem a nálunk is érdeklődés mellett vetített *Várunk, fiú!* stílusában készült: min-dennek, amit látunk, életszaga van, a humor természetes, *Batirov* kritikával, s ugyanakkor megértéssel mutatja be a városi miliót.

Még emlékszünk a „konfliktusnélküliség” időszakára: azokra a filmművészet számára is sovány évekre, mikor az alkotásokból átlátszó didaktizmussal tüntették el a valóság kisebb-nagyobb ellentmondásait, hogy a néző kozmetikázott — tehát hamis — tükörbe pillanthasson. A problémaérzékenység, a jelenségek mindenoldalú körbejárásának igénye — ami magában foglalja a negatívumok kendőzetlen feltárását is — határozottan erőssége a mai szovjet filmművészetnek. (Az már más kérdés, hogy a jószemű művész érti-e a dialektikát, s milyen mélységgel képes a lényegét kifejezni.) *Andrej Tarkovszkij* Fellini-szerű vallomása, mely bizonyára nem véletlenül viseli a *Tükör* címet, gyónás és önéletrajz, analízis és korkép. Az *Andrej Rubljov* szerzője ki-méletlen őszinteséggel — és intellektuális alaposággal — szól „vonzásokról és választásokról”, történelmi és személyes zsákutcákról. Kritikaképpen csak annyit jegyzünk meg: mintha kissé elkülönülne egymástól az „ez mind én voltam egykor” mozaiksora és a társadalmi tabló.

Egész sereg gondról tudósít az *Egy iskolaigazgató naplója* (rendezője: *Frumin*). Arról, hogy a tantestületi egységet ropant nehéz megteremteni, hogy a legradikálisabb pedagógiai elv is semmivé foszlik, ha a gyakorlat nem hitelesíti. Hogy a magán- és közembernek azonos morál előírásait kell követnie, s hogy a néha-néha elcsattanó „makarenkói pofon” mellett —, vagy inkább helyett — bizalommal és türelemmel célszerű nevelni. Ami a film színvonalát illeti: remek megfigyelések váltakoznak benne sablonos mozzanatokkal, a kompozíció kissé fésületlen. De együtt lehet élni a történettel — és ez nem kis dolog.

Az érzelmek fontosságát, az „egymáshoz tartozni” felelősségét nemcsak a már említett *Nem fáj a feje a harkálnak*, vagy *Az én jó emberem hangsúlyozza*, hanem több más alkotás is (*Földiek*, *Madarak a város felett*, *Földi szerelem* stb.) Korszerűtlen vagy ódivatú lenne ez a gondolat? Szó sincs róla. Az említett művekben — nem azonos hófokon — a humánus tisztelete, a becsületes emberi ideálok megőrzésének vágya munkál. Rohanó korban élünk, de az emóciókat vállalhatjuk; ettől még nem válunk nevetségessé. Nem minden érték fölött jár el az idő. Hozzátehetjük: a szovjet filmművészetet nem érintette meg a *Love Story* szentimentalista divatja (legfeljebb *Mitta* félresikerült *Szerelmem*, *Moszkva* című munkáját említhetjük, mint olyan művet, mely a nem éppen szerencsés hatásról

árulkodik). Mások a mozzgótorugók. Olyan hagyományt ápolnak a rendezők, melyet Eizensteinék teremtettek meg, és szinte minden nemzedék vállalt. Mi lenne a *Csapajev*-ből, ha csupán a száraz logika, vagy a hűvös ráció irányítaná a hősök cselekedeteit? Elképzelhető-e a *Szívárvány* csupán a tények nyelvén? Nem az érzelmek játsszák a főszerepet a *Szállnak a darvak*-ban, az *Emberi sorsban*, az *Iván gyermekkorában*, a *Fekete tollú fehér madárban*?

Napjainkban a műfajok normái meglapultak. A játékfilmekben gyakori a dokumentumbetétek, drámákban is előfordul bohócati helyzet, oldott és súlyos pillanatok sűrűn váltakoznak egymással különböző fajsúlyú művekben. A *Szigorúan ellenőrzött vonatok* című *Menzel*-tragikomédiának nincs szovjet párja, a műfajok házasítását azonban néhány szovjet rendező megkísérelte. Például *Szergej Jutkevics*, a nagy öregek egyike, a ma is aktív és megújulásra folyton kész, élő klasszikus. Az *Othello* rendezője ezúttal — nem először — *Vlagyimir Majakovszkij*-hoz fordult ihletésért. A kavalkád összetevő elemei: csevegésszerű kommentár (a konferanszié: *Kapler*, az ismert filmíró), játékfilmbetétek, rajzkockák, bábjelenetek. Még néhány vegyes kombinációt is látunk (mint *Gene Kelly*-nél). A költő-szatirikus megidézése sikerült, annak ellenére, hogy a *Majakovszkij* nevet kicsit zsúfolt film és akadnak benne üresjáratok. Főképpen a nyelvi ötletek, a szellemes szófacsarások tetszetek — no és *Jurij Csernov* önfeladt komédiázása. Teljes stílusjegységet *Jutkevics*-nek nem sikerült teremtenie: ehhez túlságosan sok az építőanyag a filmben.

★

Nemrég Siófokon konferenciát rendeztek a gyengélkedő magyar filmvígjáték ügyében. *Alekszandrov* és *Gajdaj* hazájában nem olyan kedvezőtlen a mérleg, bár mostanában nélkülözzük a *Hurrá, nyaralunk!*-szerű szatírákat (vagy a *Halló, itt Iván cár!* nyersebb humorát is). A szórákóztató produktumok másik fajtája is újfajta tartalmakkal telítődött. A *tévedés joga nélkül* című *Fajncimmer* bűnügyi drámában sokkal hangsúlyosabb a társadalmi háttér, mint az ilyesfajta krimikeresztretjtvényekben. A rendezőt a többarcú igazság érdekli, és ezért hőseit a legkülönbözőbb nézőpontokkal szembesíti.

A szovjet filmművészet egészét áttekinteni — messziről, avagy alkalmi vendégként, egy bizonyos időszak termését vizsgálva — lehetetlen. Am a cseppben is benne van a tenger. Jegyzetünk olyan jelenségekről tett említést, melyek — érzésünk szerint — meghatározó fontosságúak. Bizonyára érdemes lesz megismernedni a szóban forgó alkotásokkal, melyek a szovjet film kiapadhatatlan tartalékai és újabb lendületét jelzik.

Veress József

Egy sikerkönyv ürügyén

Vlagyimir Bogomolov új regénye, a *Negyvennégy augusztusában* a mai szovjet irodalom egyik legjelentősebb alkotása. E kategorikus megállapítás igazát mindazok bizonyíthatják, akik elolvasták *Bogomolov* művét. Mindamelllett, hogy a szerző új műve egy töretlenül ívelő írói pálya egyik kiemelkedő állomása, arra is alkalmat ad, hogy röviden áttekintsük a mai szovjet irodalmat, annak is a háborút ábrázoló prózai alkotásait. A kérdés: miért ír *Bogomolov* még mindig a háborúról; mi az oka annak, hogy a szovjet széppróza új alkotásainak nagy része ma — több mint három évtizeddel a véres világégés után — is az emberiség e nagy megpróbáltatását veszi bonckés alá; és vajon mi a titka *Bogomolov* új könyve világraszóló sikerének?

Az ötven év körüli írógeneráció tagjai a háború alatt érték férfitá. Szinte gyermekfejjel, 17—18 évesen mentek a front-ra, s a háború naponkénti gyötrelmeiben váltak felnőtté, jellemük ott szilárdult véglegessé. Tegyük még hozzá azt is, hogy ez a négy esztendő a szovjet nép számára egy egész korszakkal ért fel, amelyben életük minden területén, tevékenységük minden formájában próbára voltak téve. Nos hát ennek a helytállásnak a mindennapi krónikáit olvashatjuk most az új szovjet háborús regényekben. *Vaszil Bikov* így ír erről: „Minél jobban eltávolodik tőlünk időben a nemzeti megrázkódtatás e legnagyobbika, annál jobban érezhető az irodalomban az állhatatos törekvés, hogy megértsen, megmagyarázzon és az emberi emlékezetben megőrizzen belőle valamit. A háború nyilvánvalóan nagyon sok mindenre megtanított, és a háború megértése minden évvel, minden új könyvvel egyre mélyül és bővül.” Gyakorlatilag: az eltelt esztendők fokozták a tisztánlátást, eltávolították a háborúból mindazt az álpátoszt, felületességet, hamisságot, amit a sematikus ábrázolás rakott rá, a hatvanas évek derekán változás állt be a „háborús” irodalomban: a nagyméretű, a hadseregek összecsapását ábrázoló művek helyett illetve mellett megjelentek a bensőségebb, árnyaltabb feldolgozások, amelyek már nem törekedtek nyomon kísérni a háború 1341 napját, annak csak egyes részeit, látszólag jelentéktelen epizódjait, vagy eddig nem ábrázolt, „tabunak” tartott eseményeit választották az írók témául.

Ennek az ábrázolásnak persze voltak előzményei a szovjet irodalomban (elég ha itt csak ezekre a híres regényekre gondolunk: *Solohov: A hazáért harcoltak*. *Szimonov: Nappalok és éjszakák*, *Kazakevics: Csillag és Nyekraszov: Fordul a kerék*), de a háború utáni közvetlen esztendőkre nem ezek a művek voltak a jellemzőek.

Inkább azok, amelyekről *Konsztantyin Szi-monov* így írt, már 1953-ban: „A Nagy Honvédő Háború nem lehet öncélú háborús élményleírás tárgya és nem jelenthet szabad teret mindenféle dolgozatírásnak, ahol egyik vagy másik író a tényeknek mindama halmazát, amit a háborúban megfigyelt, személyesen látott és átélt, válogatás nélkül rázúdítja műveinek lapjaira...”

És mégis milyen lassú volt a változás. Az út mérföldköveiként *Szohov Emberi sorsa* és *Szimonov Élők és holtakja* állt, de mellettük ott volt *Bulat Okudzava* 1961-ben íródott, sok vihart kavart nagy sikerű műve is, a *Sok szerencsét, pajtás*, amely ugyancsak a háború hétköznapjait próbálta ábrázolni egy önmagát kereső kamasz-katona élményeinek felvillantásával.

A hatvanas években kezdett a háborús művek tematikája bővülni, szélesedni. Olvashattunk már a visszavonulás hónapjainak retteneteiről, a fogságba esettek tragédiáiról, az árulás és a hazaszeretet öszszecsapásairól, a hátországi helytállás mindennapjairól. (Ez utóbbira a két legutolsó példa: *Ajtmatov* kisregénye, a *Korai darvak* és *Szimonov* műve, a *Húsz nap háború nélkül*. Mindkettőt a *Szovjet Irodalom* mutatta be). Ezekben a regényekben testült meg mindaz, amit *Tvardovszkij* valamikor így fogalmazott meg: „A katona nem csupán hőstetteire büszke, hanem azokra a nélkülözésekre is, amelyeket menetelés közben elszenvedett.”

1965 volt az az esztendő, amikor a háborús ábrázolásnak ez az új stílusa teljes fegyverzettel és hatással jelentkezett a szovjet irodalomban. Egyidőben nyitotta meg két regény a sort: *Baklanov 1941. júliusa* és *Bikov A halottaknak nem fáj* című műve.

Erdemes ezekről az írókról röviden szót ejteni. Nemcsak az a furcsa azonosság teszi őket együvé tartozóvá, hogy nevüket a véletlen egy betűcsaládba sorolja — *Baklanov, Bikov, Bogomolov, Bondarev* —, hanem az is, hogy sorsuk, írói pályájuk közös, majdnem hogy azonos. Születési évük 1923—1924: egyidősek tehát — a háború kezdetekor legidősebbjük is csak 18 éves volt, közvetlenül az iskolából indultak a frontra.

Baklanov végigharcolta a háborút, hazánk felszabadításában is részt vett. Már első művében is (*A főcsapástól délre*) jelentkezett az — egyik kritikusa fogalmazott így — „erős, tiszta moralitás, pszichológiai árnyaltság és tragikus látásmód, dísztelen realizmus...”, hőse legtöbbször a kritikus szituációban önmaga fölé emelkedő egyszerű katona.” Legjelentősebb műve a már említett *1941. júliusa*, amelyben már a Nagy Honvédő Háború újszerű ábrázolását, illúzióktól mentes leírását olvashatjuk.

Bikov a belorusz irodalom legnagyobb alakja, művei vitákat kavarnak, nagy hatásúak. Ő is 17 évesen ment katonának és

sok esztendeig várt, amíg háborús élményei irodalmi anyaggá szűrődtek le benne. Műveiben — *A harmadik rakéta, A halottaknak nem fáj, Az út végén, Hajnalig élni* — következetesen él sajátos írói eszközeivel, amelyek megkülönböztetett helyet biztosítanak neki a mai szovjet irodalomban. Hősének rendszerint alacsony rangú katonát választ, nagyon kevés szereplőt alkalmaz, rendszerint egy szakasz vagy raj története pereg előttünk, gyakran él a szereplők múltjának álomszerű felidézésével, és rendkívül rövi idő alatt zajlanak le az események. Legújabb művét ugyancsak a *Szovjet Irodalomban* olvashattuk, a múlt évi első számokban köztölték *Farkascorda* címmel.

Bondarev egy tüzérsztag parancsnoka volt, nem véletlen hát, hogy műveiben sokszor szerepelnek főhősként a tüzekek. (Gondoljunk csak az *Utolsó ágyúlövések*, vagy a filmen is nagy sikert aratott *Égő hó* című regényeire.) Egy beszélgetés során nyilatkozott így: „Miért írunk a háborúról? Én személy szerint nemcsak azért írok róla, mert a háború az emberiség legsúlyosabb megpróbáltatása, hanem azért is, mert nagyon fontosnak tartom, hogy hőseimet a legbonyolultabb, a legdrámaibb helyzetekben mutassam be. A végletesen feszült helyzetek teszik ugyanis próbára az erkölcsi értékeket.” Ez az írói módszer maradéktalanul érvényesül legújabb regényében, amely a háború utolsó napjaiban játszódik Németországban: *A part* (egyelőre még csak oroszul olvasható a *Nas Szovremennjyik* 1975. 3—5. számaiban) valószínűleg legalább akkora sikerre számíthat, mint *Bogomolov* regénye.

*Bogomolov*ról keveset tudunk, ami nem véletlen, 1924-ben született, önként jelentkezett a frontra, ahol súlyosan megsebesült, ma is a hadirokkantak házában él, Moszkvában. Már korán leadta írói névjegyét, valamennyien szívünkbe zártuk fejlethetetlen gyermekhősét, Ivánt, akinek történetéből *Tarkovszkij* készített ma már klasszikusnak számító filmet. *Bogomolov* e rövidke kisregény után elbeszélésekét írt (*Első szerelem, A lengyel lány* stb.) ezek szereplői fiatal katonák, akik az is-

Galgócziól Galgócziig

*Galgóczi Erzsébet*tal együtt dolgoztunk a hőskorban a DISZ lapjánál, a *Szabad Ifjúságnál* — akkoriban nyerte meg az első díjat a DISZ felszabadulási novellapályázatán. Tiszteltem, mint író, bár nem nagy jövőt jósoltam neki, mert nő. De meg lehet-e ismereni valakit, akivel egy munkaközösségben dolgozunk? Meg lehet ismerni egyáltalán az író, aki küldetése teljesítése közben nemcsak műveit, de talán életét is megmártja a kaméleon természetű ábrázolás mindent át-színező festékanyagában? Hiszen csak most jelent meg jubileumi kötetének életrajzi jelentőségű kötetéből tudtam meg például azt

kolából a frontra kerülve, embertelen nehézségek közepette próbálják megmenteni ifjú álmaikat, vágyaikat, életüket. És ezután *Bogomolov* közreadja több mint 500 oldalas regényét, a *Negyvennégy augusztusában*, amely az idei ünnepi könyvhét elkapkodott slágere lett. Egyszerre krimi és kalandregény, izgalmas kémháború és drámai ábrázolása a háborúnak. Az író a harcoló katona szemszögéből vizsgálja a háborút. Három elhárító küzd a Baltikumban tevékenykedő ellenséggel: német kémekkel, lengyel diverzánsokkal, ukrán, belorusz, litván nacionalistákkal. A leszámolást sürgeti az is, hogy egy készülő offenzíva sikere áll vagy bukik a kémek mielőbbi likvidálásán.

Bogomolov meggyőzően mutatja be a kémelhárítók mindennapi munkáját, szemléletesen írja le hivatásuk fizikai, pszichológiai sajátosságait. A három főszereplő: *Aljechin, Tamancev, Blinov* a háborúban csöppent a kémelhárítás munkájába, és bizony nemegy esetben saját bőrén tapasztalta ki az elhárítás ezernyi fortélyát. S, hogy mennyire nem szokványos kémhátoriáról van szó ebben a regényben, azt az is bizonyítja, hogy *Bogomolov* a felső hadvezetést is bemutatja — maga Sztálin is megjelenik néhány oldal erejéig.

A dokumentumok alkalmazása *Bogomolov* regényének egyik írói telitalálata. Ezek a szolgálati feljegyzések, rejtjeles táviratok, jelentések kellő mennyiségben és megfelelő helyen alkalmazva a legtökéletesebb eszközei az izgalom fokozásának.

Bogomolov regénye szervesen illeszkedik az új szovjet háborús ábrázolások sorába. Ő is, mint valamennyi — itt nem is említett — író társa, az igazság kérelmetlenül őszinte ábrázolását tűzte ki maga elé. Azét az igazságét, amelyről *Tvardovszkij* így írt:

„S van valami, ami jobban, jobban kell, mint bármi más — Az igazság! Arra dobban Szívünk, bárha fájdalomban: Az igazság fájva lobban Néha, s mar, mint a parázs...”

Salgói D. Mihály

is, hogy a Győr megyei parasztsaládnak hetedik gyermeke, szülei jómódú középparasztok voltak, s amikor együtt dolgoztunk, neki folyvást attól kellett tartania, hogy édesapját kuláklistára veszik.

Az újságíróskodást, amikor az irodalmat már egzisztenciálisan is hivatásának érezte, 1959-ben teljesen abbahagyta, és megkísérelte ez a ménfőcsanakai kislány, amit kevesen merészeltek előtte: az irodalomból megélni. Mindez két évvel azután történt, hogy elvégezte a dramaturgiai tanszakot a Színház- és Filmművészeti Főiskolán. Életét most — mélyebbről, mint akkor — írásaiból igyekszem rekonstruálni, megismerni. Ebben nagy segítségemre van *Pókháló* című remekművének ismerete, azonkívül az idén megjelent két könyve, *A közös bűn*, valamint *A vesztes nem te vagy* című elbeszélés- és kisre-

gény-válogatás, a *Magvető* és a *Szépirodalmi Könyvkiadó* „Harminc év” című sorozatából.

Elbeszéléseiből elsőnek tűnik szembe az igazi írónak is, embernek is első ismérve: Galgóczi igazságra való törekvése. Igazság-akarása és az igazság kimondása különösen akkor hat férfiasan bátornak, amikor közösségek, egyszerű emberek sérelmét kell gyógyítani, magukra hagyatásukat kell személyes védelmébe vennie.

De nemcsak keresi az igazságot, hanem bízik is annak erejében. Ezt a bizalmát akkor sem veszíti el, ha lépten-nyomon elvtelen összefonódásokkal, korrupt hatalmi visszaélésekkel találkozik, amelyek szinte szokásjoggá emelik az „erősebb kutya” elvét, a hatalmasok harácsolását, a törvényt és a helyes politikai elveket szigorúan vevők háttérbeszoritását. Mindig akad műveiben egy ember vagy közösség, amely szembe mer szegülni a (gyakran a párt képviselőiben tetszelgő) törvénysértőkkel, harácsolókkal, kiskirályokkal. Sokszor még azon az áron is, ha el kell bukniuk, vagy idegeiket — esetleg életüket is — kell áldozniuk az egyenlőtlen harcban. Mert ki meri tagadni, hogy igazságra törekvő társadalomban az emberi gyarlóságok folytán az igazság is veszít az ármánnyal szemben?

Az igazságra törekvés Galgóczinál értelemszerűen együtt jár a valóságábrázolás tökéletességével. Hiszen az igazság az irodalomban a valóság magasabb foka. A valóságábrázolásnak egyik hatásos eszköze a természettel, a közvetlen környezettel való kapcsolat megismertetése. Aki behatóbban ismeri Galgóczi írásait, annak a Dunántúl egy kisebb része vált ismerősévé: Győr megye, a Csallóköz, a Fertő-tó vidéke és a nyugati határvidék lelkülete. S megismerhetjük egy nagyközség — a csaknem ötezer lelkes Ménfőcsanak — felszabadulás utáni életét. Táj, természet és ember oly harmóniában találkozik írásaiban, hogy az olvasónak az az érzése, elbeszéléseinek történetei így és ilyen jellemképű emberekkel csakis az országnak e nyugati szegletében eshetnek meg. Különösen vonatkozik ez *A közös bűn* című „bűnügyi regényére”. Nincsenek ebben rafinált szálak és fordulatok, csupán hús-vér, esendő emberek, akik élnek a tájban és társadalomban, ahol környezetük és jellemük öntörvényei szerint cselekszenek.

Galgóczi művészete azonban mindezek ellenére nem provinciális, nem kínosan helyhez kötött. Hiszen életismerete arra predesztinálja, hogy a sajátos talajon az általános érvényű igazságot keresse. A *Pókhálóban* az ártatlan, jóhiszemű és becsületes tsz-elnök meghurcoltatása éppen azért ért el oly viharos sikert, mert bárhol az országban megtörténhetett volna, sőt esetleg megtörtént. (Sajnos, manapság is megtörténik, ha talán ritkábban is, mint az efféle leleplező alapművek előtt). *A közös bűn* cselekményét nehéz elképzelni másutt, mint a nyugati határszél közelében, de Sokorai Imrében bárhol ráismerhetünk a csökevények béklyójából szabadulni vágyó falusi fiatalra, vagy az öreg Sokoraiban az ötvenes évek elején megszelídült paraszt túltáplált bizalmatlanságára.

Galgóczi Erzsébet írásai nemhogy nem provinciálisak, de sokkal inkább az eklektikus irodalom csináltságát (olykor silányságot!) állítják szembe a tájat, embert közeről ismerő, benső egységet biztosító valóságírodalommal. Mert igazán európai vagy világirodalmi csak helyhez kötött mű lehet, amint ezért az *Solohov Csendes Donja*, vagy *Jean Giono*, a provenç-i Theokritosz bukolikus, szülőföldje, a dél-francia föld szeretetétől izzó elbeszélései.

Idén megjelent két könyve jól őrzi Galgóczi stílusjegyeit; s ezúttal nemcsak az íráskészségre, hanem a kifejezőmódon túlra,

a tartalmi értékekre is utalok. Sőt elsősorban arra. *A közös bűnben* is megtaláljuk azokat az embereket, akik a népi demokrácia adta szabadságjogokkal visszaélnak, s azokat is, akik becsületességükben a szocializmust meglovagló áldozataivá válnak, nem érzik a szabadság jó ízét, ahogyan naponta többször is leírjuk: nem tudnak élni demokratikus jogaikkal. S persze, e két véglet között az embereknek megannyi válfaját ismerhetjük meg. Galgóczi egyik írásában magát is „besorolja”: „A senki földjén élek, amióta emlékezni tudok. Nem a kapun belül és nem a kapun kívül. A kettő között: a küszöbön...” Persze, ez a senkihez sem tartozás egy pillanatra sem akadályozza meg abban, hogy a belül levők bátorságával ostorozza a szocializmus templomában sátrat verő kufárokat. *A közös bűn* jól megformált, egységes hangvételű (a *Pókháló* puritán tömörségét ugyan nélkülöző) szép írás, amit egyáltalán nem nevezhetünk bő lére eresztettnek.

Szükséges ezt hangsúlyozni, mert az életművét bemutató kötet, *A vesztes nem te vagy* már sokkal egyenletesebb írásokat tartalmaz, egyes írások férceltnek, toldozgatottnak hatnak, s egy íráson belül egymástól elütő stílusjegyek váltogatják egymást. Akad olyan

Helyismereti kiadványaink

A Nógrád megyében ez évben megjelent kiadványok sorából sem maradt el a már megszokott múzeumi évkönyv és levéltári „olvasókönyv”. Érdemes néhány szót szólnunk ezekről a kötetekről, annál is inkább, mert mindkét intézménynél számottevő erőfeszítéseknek lehetünk tanúi, hogy munkájuk eredményeit minél intenzívebben kapcsolhassák be a közművelődés véráramába, s mert a múzeum idei, 22. számú könyve ismételen példázta, hogy a tudományos és közművelődési érdekek és célkitűzések összhangját megvalósítani nem könnyű feladat.

Az ez évi kötetben két nagy jelentőségű történelmi korszak bemutatása kapott kiemelt helyet. Az egyik a Rákóczi-szabadságharc. A fejedelem születésének 300. évfordulója kapcsán megmozdult a hazai történelemszociológia, hogy újabb kutatási eredményeinek felhasználásával az eddignél gazdagabb képet adjon a nevezetes korszakról: a Magyar Tudományos Akadémia többek között Szécsényben is rendezett vitautatást. Ennek teljes anyagát olvashatjuk az évkönyvben, amit a korszak egyik legjelesebb szakértőjének, R. Várkonyi Agnesnek a tanulmánya egészíti ki *Rákóczi állama és Nógrád megye* címmel. Ebben többek között arról is szól, vajon miért éppen Szécsényben került sor az 1705. évi országgyűlésre. A témához helyi szerző munkája is hozzájárul újabb ismeretanyaggal: *Leblancné Kelemen Mária* a Rákóczi-hadsereg ellátására, az adózásra (ezen belül a nemesség megadóztatására) vonatkozó, eddig még nem ismert megyei adatokat sorakoztat fel.

A történelmi anyag másik pólusát a felszabadulás időszakát *Gáspár János* tanulmánya idézi fel, amely a témával foglalkozó eddigi megjelent irodalom eredményeit szándékozza egybeötvözni a teljességre törekvő igényével. (Talán éppen csak a *Palócföldben* e tárgyról megjelent írásokat nem vette figyelembe). Míg az előző történelmi tanulmányok inkább a szaktudomány eddigi megállapításainak bizonyos módosítását, gazdagítását eredményezhetik, addig a megye felszabadulásáról készített összefoglaló elsősorban a széles olvasóréteg kezébe ad jól használható eligazítást. Ugyanez mondható el az évkönyv *Arcképcsarnok* rovatában talál-

ható munkákról: *Vonsik Ilona* a megyebeli munkásmozgalom kiemelkedő alakjának, *Kakuk Józsefnek* állít emléket, mintegy kibővített életrajzi lexikoncikként. *Kerényi Ferenc* pedig irodalmunk harmadik vonalába tartozó külön figurájának, *Lisznyay Kálmán* költőnek a tömör jellemzésére vállalkozott.

Az évkönyvből természetesen ezúttal sem hiányoznak a múzeológia egyéb ágainak eredményeit bemutató írások, (ha kisebb számban is, mint az előző évkönyvekben), de ezek inkább a szakember részére nyújtanak szellemi izgalmat, az átlagolvasó talán nem is tudja értékelni az azokban foglaltak jelentőségét. (Különösen áll ez a megállapítás *Henkey Gyula—Kalmár Sándor* tanulmányára, amely Nógrád megye népességének etnikai-embertani vizsgálatáról számol be).

A levéltár ez évi kötete (*Nógrádi évszázadok. Olvasókönyv a megye történelméhez*) régi kezdeményezést valósít meg: a magyar levéltárak már másfél évtizede kezdtek el olyan olvasókönyvek kiadását, melyben az olvasó (elsősorban a történelmet oktató tanárok és a tanulóifjúság) a megye történetére vonatkozó legfontosabb és így azok megértését mindennél jobban elősegítő, eredeti levéltári forrásanyagot talál. Sok megyében úgy kellett ezeket az olvasókönyveket összeállítani, hogy abból a megye egész története, annak minden lényeges mozzanata kirajzolódjék: hiszen legtöbb helyen nem készült szakszerű történelmi összefoglaló a megyéről. A Nógrád megyei Levéltár dolgát viszont megkönnyítette a négy kötetes megyetörténet megjelenése: olvasókönyvében ugyanis így több olyan szemelvényt adhatott közre, amely nem annyira a nagy történelmi sorsfordulók egy-egy lényeges mozzanatának a dokumentuma, hanem az egyes korok hétköznapjait, a megye lakosságának életét tárhatja az olvasó elé. A kötet összeállításakor az a szempont vezérelte a szerzőt, hogy az elsősorban nem a szakemberek számára készül, (hiszen azok a közölt dokumentumok nagy részét amúgy is ismerhetik már), hanem a megye egész érdeklődő lakosságának, mindazoknak, akiket egy kicsit is érdekel elődeik élete, a régebbi korok sok jellegzetessége, valamint, hogy a megye hogyan kapcsolódott be az országos események, történések folyamatába. A dokumentumokhoz rövid magyarázó jegyzet készült, amely utal a dokumentum keletkezésének körülményeire, segít annak „helyre-tételében.”

L. Gy.

Sch. M.

Lóránt János kiállítása

Salgótarján, 1976 október

